

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 1–2 IANUARIE-FEBRUARIE 2020

Anul XXX • 351–352

DIRECTORI

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
din ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

CONSILIUL EDITORIAL

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Victor SPINEI
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Victor VOICU
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Alexandru BOBOC
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Eugen SIMION
Acad. Alexandru SURDU
Acad. Maria ZAHARESCU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA
Elena SOLUNCA-MOISE

SECTORUL TEHNIC

Tehnoredactor
Dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

Responsabili de număr
Andrei Milca
Mihaela-Dora Necula
Narcis Zărnescu

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

Cuprins

ZIUA CULTURII NAȚIONALE	
Ioan-Aurel Pop, Cultura română – cultură europeană	6
ES Klaus Werner Iohannis, Cuvânt de salut	11
Preafericitul Părinte Daniel, Biserica promovează cultura dărnicii sau a generozității în viața poporului român	13
ES Ludovic Orban, Mesaj	16
Monica Cristina Anisie, Mesaj	17
Eugen Simion, Eminescu – 170	19
Răzvan Theodorescu, Despre o sincronie europeană a vechii culturi românești	22
24 IANUARIE 1859	
Preafericitul Părinte Daniel, Cuvânt de deschidere	25
Ioan-Aurel Pop, Unirea de la 1859 – temeiul solid al României moderne	29
Răzvan Theodorescu, Unirea în vechiul mental românesc	32
Victor Spinei, Antecedente ale Unirii Principatelor în perioada medievală și renașcentistă	34
ȘCOALA DE VACANȚĂ A ACADEMIEI ROMÂNE	
Ioan-Aurel Pop, Cuvânt de salut	40
Ioan Dumitrache, Clubul Elevilor și Studenților Olimpici din cadrul Academiei Române	41
Cătălin Mosoia, Școala Olimpicilor la Academia Română	42
TEHNOLOGIA INFORMAȚIEI	
Dan Dascălu, Cuvânt-înainte	47
Mircea Dragoman, După 50 de ani de cercetări în domeniul semiconducătorilor: Materiale, componente și circuite electronice la scară atomică	49
REPERE IDENTITARE ALE SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI	
Păun Ion Otiman, O reparație morală de mult așteptată: almăjanul de geniu dr. Anton Golopenția a devenit membru post-mortem al Academiei Române	55
ARHITECTURĂ ȘI ISTORIE	
Răzvan Theodorescu, Catedrala metropolitană din București, vechi simbol dinastic ..	60
CONVORBIRI	
Constantin Bălăceanu-Stolnici, Medicina – profesiunea și crezul unei vieți dedicate omului	63

ARTĂ MUZICALĂ	
Alexandru Boboc, Conceptul modern de interpretare. Interpretare în arta muzicală	67
ROMÂNIA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ	
Valeriu Ioan-Franc, Napoleon Pop, Euro după 20 de ani: între teorie și pragmatism (III)	71
PERSONALITĂȚI ISTORICE ȘI ACADEMICE	
Elena Siupiur, Carol I – model politic monarhic european în Europa de Sud-Est	84
Nicoleta Stan-Țurcanu, Din viața lui Nicolae Docan	90
PLEDOARIE PENTRU EDUCAȚIE	
Nicolae Bud, Adrian Sabău, Națiunea și educația	94
IN MEMORIAM	
Tudorel Postolache (1932–2020)	96
CRONICA VIEȚII ACADEMICE	98
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	102
GHID PENTRU AUTORI	103

15 ianuarie 2020

ZIUA CULTURII NAȚIONALE

**Sincroniile europene
ale
culturii românești**

Ateneul Român

miercuri, 15 ianuarie 2020 | ora 11.00

Cultura română – cultură europeană*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

O dată pe an celebrăm cultura. S-ar cuveni s-o facem în fiecare zi. În acest an, de Ziua Culturii Naționale, se împlinesc 170 de ani de la nașterea Poetului Tutelar, Mihai Eminescu. Cultura reprezintă, în accepțiunea curentă, ansamblul manifestărilor intelectuale ale unei comunități, concretizate în creații spirituale și realizate, de regulă, în instituții ori în legătură cu anumite instituții. Academia Română este cea mai înaltă instituție producătoare și, mai ales, protectoare a culturii, instituția care a avut și inițiativa instituirii prin lege a acestei sărbători, în 2010. Ca să înțelegem creația spirituală profundă și autentică a comunității, a națiunii, a omenirii, este nevoie ca fiecare individ să aibă cultură generală. Cea mai importantă instituție în care se formează cultura generală este școala, învățământul preuniversitar.

Uneori, în dialogurile mele cu studenții de la Istorie, le pun celor care îmi par mai interesați de studiu câte o întrebare de cultură generală, pentru a vedea – vorba unui dascăl de-al meu – „la câte bate ceasul”. O astfel de întrebare, mai recent formulată, suna așa: „Care este succesiunea curenților culturale europene, de la Renaștere încoace?” Răspunsul a fost dezamăgitor și descurajant și a cuprins ideea că asemenea curente nu există în realitate, că ele au fost inventate de teoreticieni, că nu se pot desprinde constante de gândire și de creație, că lumea intelectuală este complet haotică – ca și lumea în general –, că creatorii de opere intelectuale au doar idealuri individuale, legate de orgoliul lor, nu de virtuți colective, nici de valori

generale și nici de încredere în comunitate, în societate, în lume. Totuși, am insistat ca interlocutorul să-mi enumere curențele literare sau artistice mai importante, așa greșite sau false, cum erau ele în viziunea sa. Nu a făcut-o, privindu-mă ca pe un expirat venit din altă lume ...

Este evident că, dincolo de credințele și convingerile noastre, fiecare percepem lumea și creația omenească și nu se poate să nu observăm o tendință de structurare și de complicare a acestei lumi, în funcție de sporirea cunoștințelor omenești. Oamenii, pe măsură ce știu mai mult, schimbă lumea mai mult, aduc îmbunătățiri tehnicilor de viață și de conviețuire, exprimă idei noi, care modifică mereu modul de viață al locuitorilor planetei. Indivizii înșiși și comunitățile umane se deosebesc după limbile pe care le vorbesc, după credințe, după origini, după culturi, după așezarea geografică etc., încât există, de când lumea, tipuri de popoare înrudite, de comunități comparabile, de creații asemănătoare. Nu trebuie să fii filosof ca să-ți dai seama de acest lucru și nici să fii profet ca să vezi că există un anumit raport între structurare și destructurare, între ceea ce este organizat și ceea ce este haotic, între real și ideal și că omul, ca ființă gânditoare, încearcă să ordoneze, pe cât posibil, realitatea care-l înconjoară. Nu este nevoie, pentru a conștientiza toate acestea, să fii filosof și nici profet, în schimb este nevoie de un fapt simplu, verificat de istorie, anume de un set de cunoștințe numit cultură generală. Ca să avem cultură generală, este absolut necesar să fim educați. „Un

*Cuvânt de deschidere rostit la sesiunea dedicată Zilei Culturii Naționale cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” (15 ianuarie 2020, Ateneul Român)

popor fără cultură este un popor ușor de manipulat” (Immanuel Kant).

Curențele culturale mari ale Europei și, în parte, ale omenirii se învățau altădată la școală, începând cu ultimele clase de gimnaziu (sau din ciclul inferior al liceului interbelic), fiind apoi aprofundate în cei patru ani de liceu (sau în ciclul superior). Ele sunt umanismul, raționalismul, iluminismul, romantismul, realismul, naturalismul, pozitivismul, simbolismul etc. Ponderea lor este diferită, iar formele lor de manifestare sunt inegale și nu se întâlnesc în întregimea lor, în toate artele și în toate zonele continentului.

Înainte de Renaștere, Europa era împărțită, sub aspect geografic și de civilizație, în două arii, Apusul și Răsăritul. Românii s-au aflat, de la finalul etnogenezei lor (secolele VIII–IX), la frontiera dintre cele două mari arii culturale și confesionale ale Europei, aria latină și catolică (Apusul), pe de o parte, și aria bizantină, slavă și ortodoxă (Răsăritul), pe de alta. Această divizare s-a oficializat la 1054, prin Marea Schismă, dar a fost conștientizată în mod real abia după Cruciada a IV-a (1203–1204), când Noua Romă a fost cucerită de creștinii occidentali (mai ales venețieni și francezi). Atunci, deosebirile dintre „greci” (creștinii de rit bizantin) și „latini” (creștinii de rit roman) au devenit evidente, iar conflictul dintre ei ireconciliabil. Tot de-atunci, au făcut carieră și denumirile peiorative de „schismatici” (pentru răsăriteni) și de „papistași” (pentru apuseni), ei devenind reprezentanții celor două Europe. Unii autori, precum Samuel Huntington, spre finele secolului al XX-lea, au înțeles și teoretizat această „frontieră” ca pe o precisă și severă linie de demarcație, plasată pe arcul Carpaților, linie prin care s-ar fi stabilit pentru eternitate destinul extra-european al românilor. De o parte a „liniei” s-ar situa popoarele (națiunile) catolice și protestante, germanice și romanice, creatoare de civilizație și cultură, întreprinzătoare și tenace, europene, iar de cealaltă parte s-ar afla popoarele ortodoxe, slave, stagnante și tradiționaliste, „orientale”, un fel de „istm” între Europa și Asia. Aprofundând această judecată de valoare venită ca o sentință, se va vedea ușor că ea este superficială și simplistă. De altminteri, românii, grecii, ungurii, albanezii, balticii și alții nu se încadrează decât foarte vag în această schemă. De

exemplu, românii nu sunt slavi, dar sunt ortodocși, iar polonezii sunt slavi, dar sunt catolici. Frontiera pe care sunt situați românii există cu adevărat, dar ea nu este o linie, ci o fâșie cu o lățime de câteva sute de kilometri pe linia vest-est, care pornește (aproximativ pe linia nord-sud) de la Marea Baltică și ajunge până la Dunărea de Jos și la Marea Adriatică. În această vastă regiune, spiritualitatea occidentală și cea răsăriteană au interferat plenar, de la nivel oficial și elitar până la nivelul vieții cotidiene a oamenilor de rând. Renașterea, care s-a născut și ca urmare a preluării de către occidentali a înțelepciunii răsăritenilor, adusă în parte în miile de codice și alte feluri de manuscrise puse pe corăbiile scăpate din Constantinopolul asediat, lucrări din care s-au făcut faimoase biblioteci. Între acestea, strălucește „Marciana” din Veneția. Renașterea și Reforma au marcat triumful limbilor vernaculare în cultură, lăsând limbile livrești sau sfinte pe seama bisericilor. Începuturile culturii scrise în limba română se produc în secolul al XV-lea, prin anumite texte religioase rotacizante, elaborate în Transilvania, regiunea cu cele mai puternice influențe occidentale. Tot aici apar și primele școli românești, primele traduceri de cărți în românește, aici se trece la primele tipărituri românești, ca și la scrierea cu caractere latine. Începând din secolul al XVI-lea, influența Occidentului (latin, neolatin, germanic) devine tot mai puternică la noi – prin umanism și Reformă – și, odată cu aceasta, se restrânge aria slavonismului cultural. Trecerea la scrisul în limba vernaculară se produce la români mai târziu decât în vestul Europei, dar cam în aceeași vreme cu înregistrarea fenomenului respectiv la popoarele vecine est și sud-est europene (mai ales la cele ortodoxe). Nu se poate spune că Reforma religioasă a determinat acest act, dar este sigur că l-a stimulat și grăbit.

Umaniștii români au pulsat în acord cu Occidentul, fără să renunțe la promovarea valorilor spirituale locale. Primul umanist român de talie europeană a fost Nicolaus Olahus sau Nicolae Românul (1493–1568), originar din Țara Românească, a cărui familie, trecută în Transilvania, aderase la catolicism. Nicolaus Olahus, deși a fost un membru notabil al Republicii Creștine europene, un mare umanist, aflat în corespondență cu Erasmus din Rotterdam (supranumit „principele

umanismului”), un înalt prelat catolic în serviciul Ungariei, un om politic în slujba Habsburgilor și un fondator al școlilor superioare din Slovacia, și-a asumat și identitatea de român. El este primul român care răspândește în Europa, în limba latină, ideea originii romanice a românilor. Înaintea lui, tot în Transilvania, un alt român catolicizat – Filip Ficior (More) din Ciula Hațegului, fiul lui Vlad – a studiat la Padova, l-a cunoscut pe faimosul editor Aldus Manutius, a strâns inscripții ale Daciei romane și l-a ajutat pe Nicolaus Olahus să avanseze în carieră.

Cronicarii și cărturarii secolului al XVII-lea – de la Grigore Ureche până la Constantin Cantacuzino (stolnicul) – cu studii în colegii iezuite din Polonia și în universități din Italia, scriu în limba română și susțin, cu argumente științifice, romanitatea românilor. Grigore Ureche și Miron Costin știau latină și polonă, ei putându-se apropia direct de valorile clasicismului greco-latin. Cel din urmă numește Italia „scaunul și cuibul a toată dăscălia și învățătura, cum era într-o vreme Atena la greci, acum Padova în Italia”. Stolnicul Constantin Cantacuzino știa greacă, latină și italiană, admira frescele lui Giotto la Padova, unde a studiat, fiind conștient că primea lumină în una dintre cele mai vechi universități ale continentului. Dimitrie Cantemir (principe al Moldovei) este un preiluminist, membru al Academiei din Berlin, un savant care folosește mult în scrisul său latina și româna și care face din teoria romanității românilor o construcție științifică. Cantemir s-a format la Constantinopol, în preajma Marii Biserici, dar și a mediilor diplomatice cosmopolite, aflate la confluența a trei arii culturale: vechea cultură bizantină, cultura occidentală adusă de genovezi, de ambasadorii marilor puteri și cultura orientală, promovată în cheie otomană, cu inflexiuni arabe etc. Cantemir a acoperit, prin preocupările sale de enciclopedist, etnograf, geograf, filosof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor, toate aceste arii culturale, din Occident până în lumea islamică arabă și otomană, ilustrând în chip magistral și lumea noastră, a „Bizanțului după Bizanț”.

În epoca lui Cantemir, unirea românilor transilvani cu Biserica Romei (1697–1701) netezește calea reapropierii concrete de Occident a învățăceilor și savanților români. Înaltele școli ale Blajului (active din 1754) au scos tineri instruiți,

trimiși la Viena și la Roma, cu scopul specializării la colegiile și universitățile de acolo, în domenii precum teologia, filologia, istoria, filosofia, științele juridice etc. Școala Ardeleană – principala formă de manifestare a iluminismului de noi – apropie și mai mult cultura românească de Occident. Crezul savanților români iluminiști era „Prin cultură la libertate”, iar cultura nu o putea asigura decât educația, școala făcută în chip foarte serios. De la iluminism încoace, toate curentele culturale europene (romantism, pozitivism, simbolism etc.) au avut formele lor specifice de manifestare în Țările Române și apoi în România.

Cea mai intensă și eficientă reapropiere a românilor de Occident, adică de vechile lor rădăcini – cum se spunea în ideologia națională a vremii – s-a produs în secolul al XIX-lea, grație influenței franceze din Principatele Dunărene și apoi din România. Generații întregi de tineri români, mai ales fii de boieri, de orașeni înstăriți și de intelectuali, au studiat în Franța sau în alte țări și centre francofone, de unde s-au întors nu numai cu serioase cunoștințe în varii domenii, ci și cu limba lui Voltaire, pe care au continuat s-o vorbească și s-o răspândească. Limba franceză a fost nu numai vectorul unei înalte civilizații și al unei mari culturi, devenite „clasică” (în sens de model), ci și simbolul lumii occidentale, de care anumite curente, tendințe și forțe – mai ales comunismul – încercau să-i izoleze pe români.

De mare importanță pentru noi a fost și modelul german și germanofon, preluat inițial de ardeleni, dar nu numai de ei. Titu Liviu Maiorescu, cu studii înalte la Viena, Berlin și Paris, a fost un astfel de vector. Studiul „În contra direcției de astăzi în cultura română” demonstrează ce ar putea să însemne cultura română, dacă ar fi înscrisă în contextul european de dezvoltare și într-o anumită rigoare de extracție germană. Maiorescu este cel dintâi care a observat și a relevat invazia de forme culturale străine care nu se potriveau deloc fondului autohton rămas în urmă. Criticul a înțeles și a teoretizat nevoia de orientare spre Occident a românilor, nu pe baza imitației simple, ci a fondului nostru roman, a rădăcinilor apusene implantate în Dacia odată cu sigiliul Romei. De la Heliade Rădulescu, cu al său îndemn „Scrieți, băieți, orice, numai scrieți!”, până la Maiorescu este o cale care

comprimă secole de evoluție, o cale care, de la privilegierea cantității operelor elaborate în românește, ajunge la calitatea lor, la corelarea lor cu marile curente europene. De la Maiorescu am învățat cum se fac instituțiile unei țări și chiar geniile ei. Prin „Junimea”, Maiorescu a dat „direcția de astăzi în cultura română” și a făcut-o de la Iași, unde, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se plămădea cultura modernă românească, se coceau modelele, adică clasicitatea noastră. Direcția preconizată de marii oameni de știință și de cultură români, de la Renaștere încoace, a fost fortificată cu argumente solide de către Academia Română, care, de peste un secol și jumătate, consacră valorile intelectuale de vârf și promovează cercetarea și creația de nivel european.

În cultura modernă românească, curentul cultural-ideologic care privilegia latinitatea, legăturile cu Occidentul, sincronizarea României cu structurile moderne europene era unul modern, pragmatic și progresist. Până la urmă, în secolul al XX-lea – punând între paranteze cea mai mare parte a regimului de dictatură comunistă, străin de spiritul general al românilor – orientarea dominantă a României a fost spre modelul european occidental, spre civilizația și cultura promovate de acesta. Firește, această orientare dominantă nu a putut șterge specificul sau identitatea românilor, constituite în timp, pe fondul interferențelor dintre Occidentul latin și Răsăritul bizantin.

Sucesiunea curentelor artistico-literare și culturale, în general, specificul curentelor românești și încadrarea lor în modelul european trebuie să se studieze în mod organizat, în gimnaziu și liceu. Fără un asemenea studiu sistematic, promovat la disciplinele specifice (limbă și literatură română, istorie, limba latină, limbi și literaturi străine, arte etc.), evoluția spirituală a românilor și a celorlalte popoare europene rămâne o necunoscută. Europa nu este o noțiune abstractă și nici o entitate omogenă, locuită de un singur popor cu o singură limbă, ci este o sumă de popoare, cu particularitățile fiecăruia și cu valori comune, care au la bază clasicismul greco-latin și creștinismul. Prin aceste valori s-a clădit democrația modernă, bazată pe libertatea indivizilor și a grupurilor. Românii fac parte din concertul națiunilor europene, se împărtășesc din valorile comune euro-

pene, pe care și-au întemeiat identitatea lor de români.

Europa viitorului nu se poate construi prin omogenizarea forțată și nici pe distrugerea națiunilor (cum a voit ideologia comunistă), ci pe cultivarea virtuților fiecărei națiuni în contextul fondului comun menționat. În acest sens, școala și educația organizată îndeplinesc un rol fundamental, pentru că ele asigură cultura generală necesară accesului la libertate.

Sensibilitatea pentru cultură se dobândește greu, dar, odată dobândită, poate feri omenirea de mari nenorociri, de jigniri, contravenții, infrațiuni, de hoții și de crime. De aceea, Ziua Culturii Naționale trebuie să orienteze comunitatea spre valorile spirituale ale acestui popor și ale omenirii. Educația antreprenorială, cea pentru sănătate, pentru igienă, pentru protecția mediului, pentru circulația pe drumurile publice, pentru egalitatea de gen etc. se câștigă prin eforturile familiei și ale școlii, dar perceperea lui Eminescu și Goethe, a armoniei unei simfonii de Mozart sau a unei opere de Verdi, a semnificației unei coloane ionice sau a unei ogive, scrierea și vorbirea corectă în limba lui Creangă, a lui Voltaire sau a lui Shakespeare nu se pot face fără stăruință personală, în cadrul mării strategii de stăpânire a culturii generale. Dacă există în fiecare o bază de cultură generală solidă, celelalte „educații” vin de la sine, din bun simț și bună cuviință. Educația copiilor și a adolescenților nu se face în școli de ucenici, în care să se urmărească dobândirea de către aceștia a deprinderilor practice de a conduce afaceri, de a nu murdări mediul, de a mânca sănătos, de a-și primeni corpul prin spălare, de a percepe valoarea monedei și a sistemului financiar-bancar, de a respecta animalele etc. Toate acestea sunt subsidiare și se dobândesc în viață prin forme și formule variate, mai ales la școală, dar nu prin discipline școlare care să poarte astfel de nume. În școală, se învață marile creații ale omenirii și ale popoarelor, marile idei care au dus lumea înainte, marile valori morale. Din ele reiese cu prisosință – dacă profesorii sunt buni – cum să ne protejăm mediul înconjurător, cum să percepem igiena, cum să înțelegem și să chivernisim bunurile materiale, cum să ne adecvăm într-o bancă, ce înseamnă nutriția sănătoasă etc. În învățământul general obligatoriu nu se pot deprinde

profesiuni, ci valori ale culturii, iar cultura cuprinde toată creația materială și intelectuală a omenirii și toate instituțiile principale care au produs-o. Dacă vom stăpâni cultura generală, atunci nu vom fi stăpâniți de instincte primare și de spirit gregar, ci de valori morale, de virtuți ale cunoașterii și de încredere în binele și în viitorul omenirii. Iar amăgirea și manipularea opiniei publice vor deveni mult mai dificile.

*

Singurul popor neolatin de credință ortodoxă și cu o cultură bizantino-slavă în Evul Mediu, situat la interfața Apusului cu Răsăritul, poate să le pară unora o ciudățenie, dar și o provocare, un îndemn spre înțelegere și cunoaștere. Poporul român nu aduce, probabil, în concertul european lucruri excepționale, dar aduce o experiență unică de viață: este vorba despre o comunitate cu rădăcini la Roma, mediată prin influența celei de-a doua Rome, cu o limbă neolatină, cu o confesiune bizantină și o biserică de model bizantino-slav, comunitate intrată azi în era calculatoarelor și a

telefoniei mobile. Toate aceste elemente atât de diferite au fost sintetizate prin experiența de viață a românilor și au format treptat o identitate de grup, numită românească, dar care este și europeană în același timp. Românii au și experiența alterității, trăind de multe secole alături de maghiari, sași, secui, șvabi, evrei, armeni, greci etc. Aceasta i-a făcut, dincolo de momentele tensionate, să-i respecte pe ceilalți, să le accepte valorile și tradițiile, calitățile și defectele. Numai în România se văd, în același oraș, cupole bizantine, turnuri gotice, ornamente baroce, biserici ortodoxe și greco-catolice alături de cele calvine, luterane, unitariene, situate la mică distanță de sinagogi etc., numai în România sunt universități cu câte trei-patru facultăți teologice și cu câte două-trei limbi oficiale de predare. Oscilând secole la rând între Occidentul latin, catolic și protestant și Orientul bizantin, slav și ortodox, românii și-au făurit civilizația și cultura lor modernă cu privirea spre Europa Centrală și Vestică. De-acolo și-au luat modelele recente de progres, care – după cum cred românii – sunt pe cale să le asigure nu doar perpetuarea, ci și, în ciuda crizelor recente, prosperitatea.

Cuvânt de salut*

ES Klaus Werner Iohannis

Președintele României

Domnule prim-ministru,
Domnule ministru al Culturii,
Domnule președinte Constantinescu,
Domnule președinte al Academiei Române,
Onorați parlamentari,
Excelențe,
Doamnelor și domnilor,

Ziua Culturii Naționale și aniversarea a 170 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu îmi oferă, la începutul unui nou mandat de președinte al României, fericitul prilej de a mă adresa creatorilor, personalităților și responsabililor din domeniul culturii și patrimoniului cultural din România.

Mă bucur să-i pot felicita pe toți cei care au îmbogățit în anul care a trecut zestrea spiritualității românești.

2019 a fost, printre altele, anul Sezonului cultural România-Franța, al proiectului Europalia, al Festivalului internațional „George Enescu”.

Îi aplaud pe cei care au dat strălucire, în fața publicului din țară și de peste hotare, expresiilor diversității culturii românești.

Doamnelor și domnilor,

În acest cadru deosebit, doresc să exprim respectul întregii noastre națiuni față de contribuția culturii la modernizarea și europenizarea României. Cultura a jucat un rol fundamental în cel mai important proces istoric al societății românești din ultimele două secole.

Este suficient să ridicăm privirea spre cupola acestei săli pentru a constata cât de importantă era misiunea culturii în tânăra Românie indepen-

dentă: sprijinită pe opera cărturarilor iluminiști, îmbogățită de elitele pașoptiste, creația artistică se întâlnește cu educația și cunoașterea științifică, pentru a da impuls meseriilor și marilor sectoare ale economiei.

Nu întâmplător aici, la Ateneul Român, s-a legiferat Marea Unire a tuturor românilor, moment de la care am aniversat de curând un secol. Acum o sută de ani, în acest templu al artelor, se consfințea, din punct de vedere juridic, o stare de fapt care, înainte de a fi una politică, socială și de drept internațional, se conturase ca o pregnantă realitate culturală.

Anticipată de elitele culturale românești și făcută posibilă prin asimilarea socială a valorilor occidentului european, Unirea, marele proiect de țară înfăptuit acum un secol, a generat o amplă descătușare a energiilor creatoare ale națiunii. Ea a încurajat și în același timp a fost favorizată de înscrierea creatorilor români în marile curente europene și mondiale ale artelor, unde cultura românească s-a distins prin excepționalele contribuții. Educația și școala românească au acompaniat și au potențat acest proces.

Demnă de această moștenire, România de astăzi este datoare să o gestioneze cu responsabilitate și să o îmbogățească!

Doamnelor și domnilor,

Pe parcursul primului meu mandat de președinte al României, am acționat pentru prezervarea memoriei naționale, pentru respectarea și valorificarea tuturor identităților culturale, inclusiv ale cetățenilor aparținând minorităților

*Mesaj rostit de prof. univ. dr. Sergiu Nistor, consilier prezidențial, la sesiunea dedicată Zilei Culturii Naționale cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” (15 ianuarie 2020, Ateneul Român)

etnice. Drepturile creatorilor și accesul neîngrădit la cultură s-au aflat în mod constant în centrul preocupărilor mele. Aceștia rămân piloni importanți ai acțiunii mele și în noul mandat și se vor afla în continuare în spectrul intereselor noastre de securitate națională. Prezervarea și valorificarea patrimoniului cultural vor reprezenta, din perspectivă internă, unele dintre obiectivele naționale de securitate.

Această plasare a drepturilor culturale fundamentale între cele mai importante interese și obiective ale națiunii va trebui consolidată de o strategie pe termen mediu și lung a domeniului culturii și patrimoniului național. Voi sprijini o astfel de abordare bazată pe soluții durabile prin toate prerogativele mele constituționale.

Doamnelor și domnilor,

M-am angajat în campania prezidențială la un amplu proiect de reconstrucție, care să facă din România o societate a normalității, o țară în care statul să lucreze pentru cetățeni, iar drepturile acestora, inclusiv cele culturale, să fie, în exercițiul lor de zi de zi, garantate.

Patrimoniul național, creativitatea și diversitatea expresiilor culturale se află printre resursele strategice ale României normale. Ele pot fi însă fructificate mult mai bine decât până acum.

România trebuie să-și depășească paradoxurile culturale care, din nefericire, au caracterizat-o în ultimele decenii: pe de o parte, artiști care se afirmă și se bucură de succes în fața publicului de pe toate meridianele globului, poeți și prozatori elogiați la târgurile internaționale, iar pe de altă parte, un consum cultural dezzechilibrat și o bază materială insuficientă și neperformantă.

Cultura românească merită o infrastructură funcțională, un cadru administrativ stabil și crearea condițiilor pentru o resursă umană echili-

brat distribuită teritorial. Mă aștept ca responsabilii și specialiștii domeniului cultural să stabilească cât de curând prioritățile și obiectivele concrete ale modernizării infrastructurii culturale naționale și să dea un conținut realist finanțării multianuale a acestora, inclusiv prin utilizarea fondurilor europene.

Doamnelor și domnilor,

Cultura și patrimoniul românesc dau substanță unității în diversitate a Europei și contribuie la viabilitatea proiectului european.

Departa de a fi contrapusă identității noastre naționale ori a celei specifice a minorităților etnice, apartenența noastră la Uniunea Europeană a condus la un dialog cultural benefic și activ, la deschiderea creației românești către noi segmente de public, la punerea în valoare a patrimoniului cultural al comunităților.

Din această perspectivă, voi urmări în cadrul Consiliului European să transpunem în fapte angajamentul din Agenda strategică a Uniunii Europene pentru perioada 2019–2024, care stipulează că „vom investi în cultura și în patrimoniul nostru cultural, care stau la baza identității noastre europene”.

Doamnelor și domnilor,

În urmă cu 170 de ani se naște, la Ipotești, geniul poeziei universale, Mihai Eminescu. Ziua nașterii sale, pe care marele nostru poet a dăruit-o, ca un arc peste timp, culturii naționale, ne este un motiv de coeziune, un prețios prilej de consens și solidaritate.

Sub lumina Luceafărului, să facem ca acest moment să ne inspire, iar anul care tocmai a început să fie unul fast pentru cultura românească și pentru slujitorii ei!

Vă mulțumesc! La mulți ani!

Biserica promovează cultura dărnicii sau a generozității în viața poporului român*

PF Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membriu de onoare al Academiei Române

Sărbătoarea Zilei Culturii Naționale, organizată cu solemnitate și demnitate de Academia Română, ne ajută să înțelegem că omagierea marilor simboluri și valori ale neamului românesc este o datorie permanentă a tuturor românilor.

Dincolo de rolul esențial și bine cunoscut al culturii române în evoluția țării noastre, este necesar să vorbim despre un aspect al culturii poporului român mai puțin evidențiat, însă foarte important atât de-a lungul istoriei, cât și în prezent. Este vorba despre *cultura dărnicii*, a *generozității* sau a *filantropiei creștine*, ca expresie a spiritualității românești, rezumată în cuvintele: „Dar din dar se face Rai”, deoarece Sfânta Scriptură ne învață că „cine ajută pe cei săraci împrumută pe Dumnezeu” (*Pilde* 19, 17) și ne îndeamnă: „Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru (din ceruri) milostiv este” (*Luca* 6, 36).

Între virtuțile distincte ale poporului român, *cultura dărnicii* sau a *omeniei* reprezintă o moștenire importantă a valorilor și normelor care au modelat spiritualitatea și cultura poporului român.

Pentru a evidenția rolul acestei *culturi a dărnicii* sau a *filantropiei creștine* în viața poporului român, Patriarhia Română a declarat anul 2020 drept „Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români”, având ca scop identificarea și promovarea exemplului celor care, de-a lungul timpului, au susținut spiritual și material activitatea social-filantropică, educațională și culturală a Bisericii pentru binele poporului român.

Contribuția Bisericii la dezvoltarea acestei *culturi a dărnicii* este în același timp o vocație spi-

rituală și o necesitate practică. Opera de binefacere a Bisericii izvorăște din Evanghelia iubirii milostive a lui Hristos pentru toți oamenii și din Sfânta Liturghie a Bisericii, în care este celebrată această iubire milostivă și jertfelnică a lui Hristos pentru mântuirea oamenilor (cf. *Ioan* 3, 16).

Mărturisind că iubirea lui Hristos față de oameni și a oamenilor față de Hristos este însăși viața Bisericii, Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ai Bisericii au înțeles că Liturghia euharistică și filantropia socială a Bisericii sunt complementare și nu concurente, deoarece ambele ne ajută să cultivăm „credința lucrătoare prin iubire” (*Galateni* 5, 6).

Sfinții Părinți ai Bisericii au continuat practica apostolică a filantropiei sau a diaconiei (slujirii) sociale inspirate din Evangheliile și din Liturghie, iar apoi *au organizat-o în structuri sau instituții permanente*. Exemple grăitoare în acest sens sunt în secolul al IV-lea: Sfântul Vasile cel Mare (†379), care a înființat instituții de caritate pentru săraci, bolnavi, orfani, iar Sfântul Ioan Gură de Aur (†407) a devenit avocatul săracilor și a predicat pe Hristos Cel prezent nu numai în Taina Sfântului Altar, adică în Euharistie, ci și în „Taina (Sacramentul) fratelui”, în semenul nostru care are nevoie de ajutorul nostru¹.

Rodirea Evangheliei iubirii smerite și milostive a lui Hristos în spiritualitatea poporului român a condus la manifestarea iubirii față de Dumnezeu și de aproapele în forme concrete, exprimate fie individual și spontan, fie instituțional și sistematic. De-a lungul istoriei, Biserica

*Cuvânt rostit la sesiunea dedicată Zilei Culturii Naționale cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” (15 ianuarie 2020, Ateneul Român)

Ortodoxă Română a desfășurat o amplă lucrare de asistență socială și filantropică, ctitorind o mulțime de așezăminte social-filantropice: *case pentru bătrâni, case pentru văduve, cămine pentru copii, cantine pentru săraci, așezăminte medicale pentru bolnavi, toate acestea cu scopul de a veni în sprijinul celor care se aflau în suferință.*

Prin urmare, se cuvine să arătăm recunoștința tuturor celor care s-au străduit de-a lungul istoriei să dezvolte o cultură a dărniceiei și să contribuie la misiunea social-filantropică a Bisericii Ortodoxe Române. Evocăm aici numele unor *domnitori ai Țării Românești*: Sfântul Voievod Neagoe Basarab (1512–1521), ctitorul bolniței (cămin pentru bolnavi) de la Mănăstirea Bistrița, Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu (1688–1714), întemeietorul bolniței de la Mănăstirea Brâncoveni, și al soției sale, Maria Brâncoveanu, ctitora bolniței de la Hurezi (1699), numele domnitorilor Grigorie al II-lea Ghica (1733–1735, 1748–1752), ctitorul spitalelor Sfântul Pantelimon și Sfântul Visarion din București (circa 1750), Alexandru Moruzi (1793–1796, 1799–1801), fondatorul Spitalului Dudești din București (1796); numele *domnitorilor moldoveni*: Sfântul Voievod Ștefan cel Mare (1457–1504), ctitorul bolnițelor de la Putna și Pătrăuți, Constantin Racoviță Cehan (1749–1753, 1756–1757), care a avut inițiativa întemeierii spitalelor Sfântul Proroc Samuil din Focșani și Precista din Roman, Grigorie al V-lea (1849–1853, 1854–1856), întemeietorul ospiciului Galata din Iași.

O bogată activitate filantropică au avut mai mulți ierarhi ai Bisericii noastre: Mitropolitul moldovean Anastasie Crimca (1608–1617, 1619–1629), ctitorul bolniței de la Dragomirna (1602) și al unui spital în Suceava (1619), mitropoliții Țării Românești Sfântul Mitropolit Antim Ivireanul (1708–1716), care, în Așezământul Mănăstirii Antim, a prevăzut sume pentru educația copiilor săraci, pentru înmormântarea sărmanilor, miluirea săracilor și găzduirea străinilor etc., Mitropolitul Grigorie al II-lea (1760–1787), care, alături de domnitorul Alexandru Ipsilanti (1774–1782, 1796–1797), a fost întemeietorul primului așezământ pentru orfani din Țara Românească și Mitropolitul Nifon Rușailă (1850–1875), ctitorul Seminarului Nifon din București, Mitropolitul Veniamin Cos-

tachi (1803–1808, 1812–1821, 1823–1842) al Moldovei, care și-a donat toate bunurile, prin testament, în scopuri filantropice, Sfântul Mitropolit transilvănean Andrei Șaguna (1864–1873), care s-a îngrijit permanent de ajutorarea elevilor săraci, Mitropolitul primat (1919–1925) Miron Cristea, viitorul Patriarh al României (1925–1939), care a inițiat înființarea unui Seminar pentru orfanii de război la Câmpulung Muscel, Sfântul Ierarh Calinic, stareț al Mănăstirii Cernica (1818–1850) și Episcop al Râmnicului (1850–1868), numit de popor „vindecătorul bolnavilor și miluitorul săracilor”, ctitorul bolniței din ostrovul Sfântul Gheorghe de la Cernica, precum și Episcopul Ioanichie Hasan al Romanului (1747–1769), fondatorul bolniței de lângă Biserica Precista Mare din Roman.

Un document din anul 1686 relatează că protopopul de București trebuia să prezinte Vistieriei Țării lista săracilor orașului care primeau câte o *para*, iar în Joia Mare câte 80 de *dulămi* și încălțăminte. Aceasta dovedește faptul că Biserica avea o evidență clară a săracilor, arătând astfel grija și preocuparea statornică față de ei².

Un alt document important din istoria filantropiei îl constituie și *Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti* (1774–1782, 1796–1797). Emis în 10 decembrie 1775, documentul stipula înființarea *Epitropiei obștești*. Punctul 4 al hrisovului se referă la *Casa de la Sfânta Mitropolie* sau *lada de milostenie*, care va prezenta situația fondului din care urma să se distribuie ajutoare săracilor, văduvelor, invalizilor și orfanilor³. *Lada de milostenie* sau *cutia milelor* (prezentă și astăzi în biserici) era pusă sub supravegherea *Epitropiei* formată din Mitropolitul Țării, episcopi și Divanul domnesc. Veniturile ei se constituiau din contribuțiile ierarhilor și ale mănăstirilor. Din informațiile păstrate aflăm atât numele persoanelor, cât și sumele pe care le donau *Cutiei milelori*⁴.

Mai târziu, în România, activitatea filantropică instituțională a Bisericii a fost brutal întreruptă pentru aproape o jumătate de veac, odată cu instalarea regimului comunist de după cel de-al Doilea Război Mondial (1946–1989), tocmai în perioada când cea mai arzătoare problemă era chiar asistența socială. Aflată sub prigoana comunistă, Biserica a fost nevoită să-și exercite doar misiunea ei sacramentală, liturgică

și pastorală, fără activități social-filantropice instituționale. Însă, după anul 1989, când cultele religioase au primit libertatea reală de organizare și slujire în societatea românească, vechea tradiție filantropică a Bisericii a revenit în actualitate, încât astăzi Biserica Ortodoxă Română are peste 800 de instituții, proiecte și programe social-filantropice, fiind cel mai mare filantrop în societatea de azi. Cu toate acestea, nevoile sunt multiple, iar activitatea social-filantropică trebuie permanent susținută și extinsă⁵, pentru a continua și azi *cultura dărnicii sau a generozității*.

Adresăm mulțumiri domnului Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, pentru invitația de a participa la această sesiune științifică dedicată Zilei Culturii Naționale, felicităm și binecuvântăm pe toți cei care contribuie prin multiplele lor eforturi ca această Zi a Culturii Naționale să devină o sărbătoare a afirmării tuturor valorilor spirituale, a identității și demnității poporului român.

Note

¹ Cf. Demetrios Constantelos, *Byzantine Philanthropy and social welfare*, Rutgers University Press, New Jersey, 1968.

² *Enciclopedia României*, Imprimeria Națională, vol. III, București, 1938, p. 521.

³ Dinu Giurescu, „Condica de porunci a vistieriei lui Brâncoveanu”, în *Studii și materiale de istorie medievală*, vol. 5, București, 1962, p. 202.

⁴ Dionisie Fotino, în *Istoria Daciei*, scrisă pe la începutul secolului al 19-lea, arăta cine și cu ce sumă contribuia la *Cutia milelor*: Domnia – 6000 lei, în cote de câte 500 lei lunar, Mitropolitul țării – 500 lei, Episcopul Buzăului – 200 lei, Episcopul Râmnicului – 300 lei, Episcopul Argeșului – 300 lei, de la mănăstirile mari 3600 lei, de la mănăstirile mici 1000 lei, precum și suma de 15 000 lei reprezentând contribuția a câte 3 lei anual din partea fiecărui cleric (cf. *Ibidem*, p. 210).

⁵ Vezi cartea: *Faptele iubirii milostive*, ediția a 2-a, Editura Basilica, București, 2015.

Mesaj*

ES Ludovic Orban

Primul ministru al României

Vă mulțumesc pentru prilejul pe care mi-l oferiți de a transmite mesajul meu cu prilejul Zilei Culturii Naționale și de a omagia statura artistică a poetului nostru național, Mihai Eminescu.

Felicit Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă și Muzeul Național al Literaturii Române pentru organizarea acestei dezbateri și pentru tema foarte inspirat aleasă: *Sincroniile europene ale culturii românești*.

Recunoașterea și respectul României în lume sunt clădite într-o măsură covârșitoare pe fundamentul patrimoniului nostru cultural, cel mai reprezentativ act identitar al națiunii române.

Cultura ne-a ținut aproape de Europa atunci când regimuri politice încercau să ne izoleze, ne-a ținut uniți atunci când oameni politici nechibzuiți încercau să ne dezbine.

Cultura este cea care a stat mereu în avangarda luptei pentru libertatea spiritului, a inspirat valorile, a lărgit orizontul omului de a

înțelege și de a depăși bariere ridicate de temeri sau prejudecăți.

Este singura mărturie de identitate pe care nimeni nu o poate pierde și singurul avut tangibil de care un om nu poate sărăci.

Prin sistemul de credințe și valori, prin conservarea și perpetuarea elementelor comune, cultura a adus trăinicie națiunii române și a făcut posibile acte politice și sociale majore.

România de astăzi, cu idealurile și valorile sale, cunoscută drept o voce distinctă în lume, este un rod incontestabil al culturii.

Guvernul pe care îl conduc este un susținător al proiectelor menite să contribuie la proeminența profilului cultural românesc în tezaurul culturii universale.

Istoria ne-a dovedit că popoarele dănuie atât cât rămâne vie cultura lor. Să păstrăm împreună vie cultura națională pentru prezentul și viitorul României!

*Mesaj rostit de Antonel Tănase, secretarul general al Guvernului, la sesiunea dedicată Zilei Culturii Naționale cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” (15 ianuarie 2020, Ateneul Român)

Mesaj*

Monica Cristina Anisie

Ministrul Educației și Cercetării

Excelența Voastră domnule președinte Klaus Iohannis,

Preafericite Părinte Patriarh Daniel,

Stimate domnule academician Ioan-Aurel Pop, președinte al Academiei Române,

Stimați membri ai Academiei Române,

Domnule ministru al Culturii, Bogdan Gheorghiu,

Distinși invitați,

Doamnelor și domnilor,

Începând din 2016, ziua de 15 ianuarie a devenit o sărbătoare de o importanță majoră pentru toți românii – Ziua Culturii Naționale. Cu atât mai importantă este această zi, cu cât sărbătorim 170 de ani de la nașterea poetului nepereche, Mihai Eminescu. Acesta nu este numai poet național, ci este și cel care a creat o punte între școală, biserică și societate. Într-o societate care este în continuă schimbare avem nevoie repere ale identității noastre, iar Mihai Eminescu reprezintă unul dintre ele.

Doamnelor și domnilor,

În 2016, tot cu ocazia acestei zile, domnul Klaus Iohannis, președintele României, vorbea despre „România educată”, proiectul național cu o largă deschidere pentru identitatea noastră națională, culturală și socială. Astăzi, trebuie să vorbim și despre o Românie modernă care nu poate fi realizată decât prin cultură și educație. O cercetare recentă ne arată că „educația și cultura sunt puternic interconectate, însă cultura, într-un sens mai larg, nu este o parte din procesul de educație, ci este educația în sine. Educația și cul-

tura se influențează reciproc și simultan, definesc și schimbă gândirea și comportamentul uman. Educația este mai degrabă mecanismul prin care societățile încearcă să-și conserve cultura, specificul identitar și standardele de viață și să le transmită prin sisteme formale de educație. Relația dintre cultură și educație este una circulară, educația și cultura se oglindesc permanent una în cealaltă, iar efectele acestei reflectări reciproce se regăsesc constant în comportamentul uman”.

Doamnelor și domnilor,

Astăzi, de Ziua Culturii Naționale, Ministerul Educației și Cercetării lansează un proiect dedicat încurajării lecturii în școală și în familie. Lansăm invitația ca în toate școlile din România fiecare copil să citească 20 de minute pe zi. Totodată, îi invit pe cei mari, fie că sunt părinți și bunici, să se alăture copiilor și să citească împreună, încă 20 de minute acasă. Observarea, înțelegerea și interpretarea textelor reprezintă sprijin pe drumul construirii de sine. Tocmai de aceea, *rog profesorii să le citească elevilor povești din cărți adecvate vârstei lor, să îi încurajeze să întrebe, să aibă răbdare cu ritmul lor de înțelegere, să ofere timp pentru mirări și spațiu în care ei să-și imagineze lumile descrise în cărți.* Îmi doresc ca lectura să fie o prioritate pentru noi toți în înțelegerea lumii și a sinelui.

Doamnelor și domnilor,

Mihai Eminescu este cel care a dat sens limbii române. Academia Română de mai bine de 150 de ani și-a asumat un rol fundamental în cultivarea și

*Discurs susținut la sesiunea dedicată Zilei Culturii Naționale cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” (15 ianuarie 2020, Ateneul Român)

promovarea limbii române. Este de datoria noastră să susținem poporul român, să susținem și să investim în educația și în cultura românească. Parafrazându-l pe Eminescu „datoria oamenilor ce vor din adâncul lor binele țării e creșterea morală a generațiunii tinere și a generațiunii ce va veni”.

Pe mine, ca profesor și ministru al Educației și Cercetării, cuvintele poetului mă inspiră să contri-

bui la transformarea sistemului de educație, astfel încât acesta să ajute la dezvoltarea armonioasă a elevilor. Căci, așa cum susținea Mihai Eminescu, „niciun om nu se întărește citind un tratat de gimnastică, ci făcând exerciții. Niciun om nu învață a judeca citind judecățile gata scrise de alții, ci judecând singur și dându-și seama de natura lucrurilor”. *Așadar, să reflectăm și să acționăm.*

Eminescu – 170*

Acad. Eugen Simion

Președintele Fundației Naționale pentru Știință și Artă

Pentru că la 15 ianuarie este ziua culturii și tot acum românii sărbătorește 170 de ani de la nașterea lui Eminescu, m-am gândit că n-ar fi rău să scriu ceva despre aceste două evenimente ce coincid în chip fericit. Dar ce-aș mai putea spune, mă întreb, despre Eminescu, despre care am scris, începând cu 1964 (când am debutat în critica literară cu volumul *Proza lui Eminescu*) și am revenit, de atunci, de atâtea ori (nici eu nu mai știu de câte ori!) la acest subiect pe care, de ești critic literar și profesor de literatură, nu-l poți ocoli decât cu prețul unei certe descalificări intelectuale?

Mă folosesc de întrebările pe care mi le-a adresat zilele trecute o tânără jurnalistă pentru a încerca să răspund la unele chestiuni ce pot interesa, azi, publicul românesc. Mă refer, bineînțeles, la publicul care citește încă poezie. Și mai ales, la cei care, privind în fiecare seară la TV, își găsesc timp să răsfoiască din când în când și poeziile lui Eminescu.

Am fost întrebat, de exemplu, dacă mai este ceva de studiat din opera lui Eminescu, după ce din 1889 – când a murit și, mai ales, după ce Maiorescu a dăruit la începutul secolului al XX-lea manuscrisele poetului – criticii și istoricii literari români i-au cercetat cu asiduitate scrierile și le-au editat?! Aș fi înclinat să răspund prompt: *totul*. Este încă *totul* de făcut. Nu mă refer la biografia poetului, nici la descrierea operei sale, nici la faptul că unele interpretări critice s-au învechit și că altele sunt scrise fie de zelatorii, fie (mai ales după 1990) de delatorii lui Eminescu. Ce s-a făcut până acum – la etajul superior al problemei – s-a făcut, în esență, bine. G. Călinescu a scris, după cum se

știe, câteva cărți fundamentale despre *viața și opera* lui Eminescu (ediția a II-a din *Opera lui Eminescu* este o capodoperă a criticii literare românești), Perpessicius a pregătit din 1933 până la moartea lui (1971) ediția poeziilor și a prozei eminesciene. Au venit, apoi, alți istorici literari și au continuat munca lui benedictă. Știu ce spun, pentru că am lucrat cu el câțiva ani, în „Colectivul Eminescu” al Academiei Române. Vremuri minunate, de neuitat pentru mine. Eram în acel timp un tânăr și inimos șomer, convins că trebuie să fac critică și istorie literară – orice ar fi. Și, trebuie să spun, că mi s-a împlinit dorința, deși profesorul meu, Tudor Vianu, mă avertizase, în 1957, că disciplina criticii literare este posibilă doar în epoca *liberalismului burghez*. În 1957 nu putea fi vorba, nici de burghezie, nici de liberalism.

Așadar: mai este ceva de făcut, pentru Eminescu? Bineînțeles că mai este ceva de făcut, ceva esențial, și anume *reinterpretarea* poeziei sale. După Maiorescu, Ibrăileanu, G. Călinescu, Perpessicius, Tudor Vianu... și atâția alți critici eminenti – poezia lui Eminescu nu și-a epuizat sensurile, semnificațiile, simbolurile de profunzime. Și este normal să fie așa. Marea poezie rămâne, după o vorbă cunoscută – *o operă deschisă, ineputabilă, gata să primească noile sensibilități estetice ale timpului și noile metode*. Nicio judecată estetică despre literatură, în genere, nu este definitivă. Nicio interpretare critică – oricât de strălucită ar fi – nu spune totul despre profunzimea unei mari poezii. De ar fi altfel, poezia ar seca, iar critica literară ar fi condamnată pur și simplu să dispară. Ar deveni,

*Discurs susținut la sesiunea dedicată Zilei Culturii Naționale cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” (15 ianuarie 2020, Ateneul Român)

cu totul inutilă, căci de ce ar mai fi nevoie să cauți ceva în poeme dacă s-a spus totul și definitiv despre ele? Din fericire – pentru poemele lăsate de Eminescu și pentru interpretării ei – nu se întâmplă acest fapt. Poezia păstrează, în miracolul ei, totdeauna o parte de mister ce așteaptă să fie descifrat. Această *așteptare* prelungește viața poeziei și a criticii literare.

Se discută mult, de pildă, despre *mitul Eminescu* și despre verosimilitatea și durabilitatea lui în epoca noastră (epoca postmodernă care, în fapt, a devenit deja post-postmodernă). Unii comentatori spun că mitul în care au crezut Maiorescu, Ibrăileanu, Iorga, G. Călinescu, Vianu, Perpessicius și mai cred și azi câțiva dintre noi, unii publiciști români, zic – deciși să pună ordine în literatură – că mitul Eminescu nu are niciun temei. Aud mereu: cine a decis că Eminescu este poetul nostru național? A fost un referendum în acest scop? Eminescu trebuie, în consecință, *demitizat*. Și, în ultimele decenii, aproape numai asta s-a făcut. Ce putem spune, la rândul nostru, despre acest fapt? Să spunem că acei ce cred în acest chip nu gândesc bine. Și nu fac bine ceea ce fac. Asta, ca să fim politicoși într-o zi de sărbătoare, cum este cea de azi. Ei gândesc rău, pentru că o mare poezie creează totdeauna un mit în jurul ei, în măsura în care timpul n-o anulează și, desigur, în măsura în care, după dispariția fizică a poetului, opera lui continuă să placă și să spună ceva lectorului cu o sensibilitate nouă.

Este, neîndoios, cazul lui Eminescu. Viața și poezia sa au intrat, fuzionând și completându-se reciproc, într-un mit al existenței și al spiritualității noastre. Mitul creatorului național, repet. Ne regăsim în el cu ceea ce avem, probabil, mai profund în noi. Ne regăsim cu valorile istoriei și ale spiritualității noastre, cu melancoliile spiritului nostru (element esențial pentru spiritul secolului al XIX-lea), în fine, ne regăsim cu profetismul și cu *jalea și răbdarea* noastră istorică și morală, cu exploziile noastre de revoltă și cu firea (*hirea*, cum spuneau cei vechi) care, toate ne-au ținut și ne-au salvat într-o istorie plină de brutalități teribile.

Ne întoarcem la Eminescu, înainte de orice, pentru că poezia lui are totdeauna ceva nou să ne ofere. Un regal spiritual, o muzică a astrelor și o elegie neînchipuit de frumoasă, melancolizantă a

sufletului îndrăgostit. Ne regăsim, în poezia și proza lui, în aspirațiile noastre naționale și în reveriile noastre cosmice. Citim și recitim *Odă în metru antic* pentru că, în acest splendid poem care, la început, era dedicat lui Napoleon, aflăm o meditație profundă despre singurătate, iubire și despre moarte. Citim și recitim *Scrisorile*, pentru că Eminescu încearcă aici – și reușește – să dea o viziune lirică a nașterii universului și a destinului tragic al omului în devenirea lui istorică. În fine, îl căutăm pe Eminescu, pentru că poemele sale despre natură ne dau sentimentul că nu suntem singuri în univers și că, în mijlocul ei, omul își poate regăsi plenitudinea și măreția spiritului său.

Iată, dar, de ce nu-l putem părăsi pe Eminescu și de ce el nu este – cum spun unii publiciști grăbiți și deciși să-l demitizeze – *un poet prăfuit* din secolul al XIX-lea. Cei care îl judecă în acest chip nu știu ce spun. Sau nu știu să citească. Sau, pur și simplu, se află în treabă, ne țin de vorbă. Eminescu este un mare poet și biografia lui – dramatică, în fond – este recreată în bună parte, în deceniile ce s-au scurs de la dispariția sa, de opera sa. Așa se nasc miturile într-o cultură. Și marile mituri rămân în cultură și în sensibilitatea estetică a timpurilor câtă vreme există limba în care miturile poetice se exprimă. Să sperăm că limba română, o limbă pe care Eminescu a pregătit-o să întâmpine și să exprime complexitățile gândirii moderne, nu va dispărea în malaxoarele globalismului.

Un cititor tânăr din București – un elev de liceu din clasele superioare – m-a întrebat, cu câțiva timp în urmă, cu ce ar fi bine să înceapă lectura lui Eminescu. A citit ceva, îi place și vrea, acum, să facă o lectură sistematică a operei, pentru a o înțelege mai bine și a-i cunoaște profunzimile. I-am răspuns fără să stau prea mult pe gânduri, folosindu-mă, bineînțeles, de experiența mea. I-am zis să înceapă cu poezia erotică sau cu poemele metafizice (*Scrisorile*), cu *Rugăciunea unui dac* ori cu *Odă în metru antic*. Dacă i-aș da, totuși, o povață mai exactă, i-aș recomanda ca la 18 ani să citească *toată poezia*, a doua oară s-o citească la 40 de ani și a treia oară la senectute. Lectură minimă, absolut necesară. În realitate, pe Eminescu îl consultăm (citim) mereu, pentru bucuria spiritului nostru – cum am spus mai înainte. Când eram de 18 ani am citit, evident,

Luceafărul și elegiile erotice (splendide), la 40 de ani am recitat *Scrisorile*, iar acum citesc din când în când fragmente din *Mureșanu* și celelalte poeme ideologic-metafizice, recitesc *Rugăciunea unui dac* (o rugăciune transformată într-un blestem teribil adresat neamului său, un poem care-i plăcea și lui Cioran, filosoful moralist căruia nu-i plăcea mai nimic și nu accepta, iarăși, mai nimic în afară de muzică și mistica sfinților); recitesc *Magul călător prin stele* – unde descopăr, totdeauna, nuanțe noi ale *discursului naturist* eminescian. Recitesc, desigur, poemele lui morale și elegiile sale despre timp sau poemele sale sarcastice despre *mașina lumii* ce se întoarce și reîntoarce în evoluția ei, imprevizibilă, spre neant. În concluzie: de oriunde ar începe, lectorul tânăr ajunge, totdeauna, unde trebuie în cazul poeziei lui Eminescu. Și, sigur, ca Sisif, va relua a doua zi totul de la capăt. Cu bucuria spiritului, și cu sentimentul condiției sale nefericite în lume. Sau, mai corect, meditănd – inspirat de poemele lui Eminescu – la condiția sa fragilă, dar demnă în univers.

O problemă ce vine și revine des în discuțiile despre opera lui Eminescu este și aceea despre valoarea și actualitatea prozei politice. Ce pot învăța tinerii de azi, care folosesc internetul și caută alte modele morale și spirituale decât părinții lor, ce pot afla ei – intrați ca noi toți, în procesul de mondializare – din articolele în care Eminescu polemizează cu *roșii* (bizantinii liberali) pe tema tradițiilor noastre spirituale și a imitației *formelor fără fond*? Nu-i, oare, gazetarul temut de unii și admirat de alții, un conservator intratabil, opus progresului, pe scurt: un *reacționar*, un tradiționalist irecuperabil? Răspunsul meu este că o mare proză politică are, totdeauna, în substanța ei, o *filosofie politică și morală* care o ajută să întâmpine timpul necruțător. Chateaubriand este, se știe, un conservator, am putea spune chiar: un reacționar. A detestat sincer

revoluția franceză și în *Geniul creștinismului și Memorii de dincolo de mormânt* a pus, înaintea progresului, *religia*, considerând că creștinismul este factorul care ordonează spiritul și lumea din jurul lui. A ieșit din istorie și din literatură *reacționarul, anti-modernul, filosoful creștinismului* Chateaubriand? Mai este citit, azi, în potmodernitate, Chateaubriand? Istoriile literaturii îl mai menționează? Bineînțeles că da. El rămâne un punct de reper în romantismul francez și european. Unii teoreticieni susțin că antimodernul (ideologic) Chateaubriand este chiar, prin originalitatea artei sale și profunzimea meditației sale, unul dintre marii creatori ai modernității europene. Un antimodern care a creat, așadar, modernitatea. Nu-i, oare, și cazul lui Eminescu? N-a debutat în poezia secolului al XX-lea – cum crede Maiorescu.

Revenind la întrebarea dacă un tânăr de azi, fascinat de modelele globalismului și de facilitățile pe care i le poate da prin internet, are ceva de învățat sau nu din articolele politice ale lui Eminescu. Răspunsul meu este că *da*, poate învăța ceva esențial din gândirea lui organicistă și devotamentul său mistic pentru lumea românească. Teoria sa contra *fantasmagoriilor* împrumutate din alte părți este, desigur, discutabilă. Eugen Lovinescu, teoreticianul sincronismului și istoricul civilizației române moderne, a dovedit acest lucru. Ceea ce nu înseamnă că, nefiind un lăudător al progresului și rămânând pe pozițiile *evoluției organice*, Eminescu își pierde, automat, valoarea. Tot Lovinescu ne învață că *arta învinge, totdeauna, ideologia*. Așa-zisul său „naționalism” (repudiat, azi, de partizanii globalismului) este, însă, în spiritul veacului al XIX-lea, un concept frecvent pozitiv. Veacul națiunilor, veacul romantismului. *A fi național cu fața spre universalitate* (cum zice Maiorescu) este ideea majoră a secolului. Eminescu se ține de ea și o înnobilează cu geniul său lingvistic și metafizic.

Despre o sincronie europeană a vechii culturi românești*

Acad. Răzvan Theodorescu
Vicepreședinte al Academiei Române

Izvoare felurite ne lasă să știm că acum mai bine de patru veacuri în curțile domnești de la București și Iași a doi frați din ramura Drăculeștilor, care cei dintâi – înainte de momentul Mihai Viteazul – au cârmuit simultan în cele două țări românești, anume Alexandru al II-lea Mircea și Petru Șchiopul, se găseau portretele a doi strămoși iluștri și înrudiți între ei: Ștefan cel Mare în capitala munteană și Vlad Țepeș în aceea moldavă (acest din urmă panou, singurul păstrat este celebru și adesea reprodus, ajuns în castelul tirolez de la Ambras al Habsburgilor).

De altminteri în acest neam basarabesc și filotoman, înrudit cu familii patriciene levantine și care avea să stăpânească și Moldova vecină, inventarele ne lasă să știm că se găseau tot pe atunci „otto quadrati de retratto de principi”, foarte probabil parte dintr-o colecție princiară asemănătoare atâtor galerii nobiliare ale epocii, răspândite din Spania și Italia până în Franța și Polonia „sarmatismului”; ele stăteau alături de instrumente muzicale, mobile și bijuterii dintre care una avea să fie cumpărată de Serenissima republică venețiană spre a fi dăruită Mariei de Medicis, faimoasa soție a regelui Henric al IV-lea de Bourbon. Prezența amintitelor portrete ne dovedește faptul că în ultimul sfert al secolului al XVI-lea, când începe perioada autonomiei, în spațiul Turcocrăției, a curților de la București, Iași și Alba Iulia, referința vizuală la faima celor doi voievozi emblematici pentru momentul anterior al independenței românești, tocmai pierdute, marca și o perspectivă pe care o voi numi „istoristă”,

indicând cu limpezime despărțirea unei epoci noi de un eroic trecut medieval, cu respect și posibilă nostalgie.

Un „istorism”, adaug, care era al Europei întregi în vârsta Renașterii târzii, a manierismului și a barocului, între jumătatea a ceea ce numim Cinquecento și finele veacului al XVIII-lea și al Vechiului Regim. Adică din exact acea vreme pe care istoriografia o numește cu termenul anglosaxon de „Early Modern Era” sau cu cel german de „Frühe Neuzeit”, denumire care la noi poate oscila între „epoca modernă timpurie” sau „prima modernitate”.

Era, de altminteri, vremea în care apărea în Olanda, în 1667 termenul de „ev mediu” (seducător exprimat mult mai târziu la noi de Asachi, prin „veac de miez”) și când de o parte și de alta a Rinului se făcea elogiul dinastiilor medievale și rivale lotaringiană și capețiană, sau când Ludovic al XIV-lea – model monarhic modern – pune să fie înfățișați Clovis, Dagobert și Carol cel Mare în medalioane la domul parizian al Invalizilor, iar Romanovii de la Moscova începeau să se socotească descendenți ai cnejilor de la Kiev. Pe meridianul românesc mijlocul veacului al XVI-lea și deceniile următoare însemnau o schimbare capitală pe care încă Iorga o semnala acum un secol, cea a numirii domnilor de către sultan – cazurile Ștefan Lăcustă și Mircea Ciobanul, cea a unor domnii integral debitoare Occidentului prin Iacob Heraclid Despotul și Petru Cercel, cea a tiparului românesc al diaconului Coresi și, tot la Brașov, cea a triumfului Reformei luterane prin Honterus.

*Discurs susținut la sesiunea dedicată Zilei Culturii Naționale cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” (15 ianuarie 2020, Ateneul Român)

O perfectă sincronie europeană – de felul celei postulate de Eugen Lovinescu pentru literatura noastră modernă – ne întâmpină în spațiul culturii și al politicii locale unde epoca cea nouă poartă germeii primei modernități.

Aceeași distanță deferentă față de un trecut mai apropiat sau mai îndepărtat pe care o constatăm în Europa catolică și protestantă se poate bănuși, de pildă, în cazul zugrăvirii exterioare a Suceviței la 1600 de către Movilești, primul neam boieresc ajuns în scaunul Bogdăneștilor și care voia astfel să proclame în imagini descendența genealogică din încă medievalul Petru Rareș sau în cazul preluării succesive și obsesive a unei arhitecturi monastice de tipul neagoean de la Curtea de Argeș ce încorporează un pronos cu funcție de necropolă dinastică în lungul răstimp dintre 1570 și 1720 în spațiul bucureștean, de la Sfânta Troiță a Mihneștilor la lăcașul metropolitan al lui Constantin Vodă Șerban, de la Cotrocenii lui Șerban Cantacuzino la Văcăreștii lui Nicolae Mavrocordat. „Istorismul” unei epoci noi, detașate de medievalitate, este cel vădit la 1694 în nar-texul de la Hurezi unde erau zugrăviți înaintașii încoronați din evul mediu valah ai lui Constantin Brâncoveanu sau în cazul lui Constantin Mavrocordat care, în 1743, comanda pictorului genevez Jean Etienne Liotard să înfățișeze „tous les vodas qui avaient régné précédemment en Valachie” pentru palatul domnesc din Iași (imagini similare vor fi existat la palatul brâncovenesc de la Mogoșoaia, unde înainte de 1790 călătorul helvet

Sulzer vedea pictate „die Brustbilder der Bessaraben”, și nu pot omite în această ordine de idei știrile despre unele albume de cert provincialism artistic dar indicibil pitoresc create în mediile săsești ardeleni, în jur de 1700, purtând imagini în acuarelă ale unor voievozi și principii, de la Ioan Zapolya la Gabriel Bethlen).

Pe alt plan, cel al politicii și al diplomatiei, aceeași referire de acum „modernă” la momentele medievale ale unor Mircea cel Bătrân, Laiotă Basarab sau Bogdan al III-lea aveau să facă boierii munteni prezenți în 1772 la tratativele de pace ruso-turce de la Focșani, mediate de Austria și de Prusia, atunci când se evocau așa-numitele „capitulații”, adică tratatele românilor cu Poarta nepăstrate, dar pe care aceasta nu le-a contestat vreodată și despre care avem știri precise de la umaniști italieni din Polonia. Într-un peisaj cultural românesc unde, după 1600, se pot face lesne și credibil conexiuni europene, de la elementele manieriste limpezi ale broderiilor Movileștilor sau ale arhitecturii Dragomirnei la „barocul ortodox post-bizantin” al ieșenilor lăcașuri de la Trei Ierarhi și Golia și la versificările psalmilor davidieni – mult prizați de sensibilitatea barocă – datorate mitropolitului Dosoftei și la prestația intelectuală a principelui Dimitrie Cantemir, prima modernitate a culturii române sincronă cu premodernitatea europeană înseamnă de acum o certitudine pe care criticii și istoricii noștri se cuvinesc să nu o ocolească și să nu o oculteze.

Unirea Principatelor Române: realizare, recunoaștere și beneficii

Cuvânt de deschidere*

PF Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membru de onoare al Academiei Române

Aula „Teoctist Patriarhul”, Palatul Patriarhiei (Foto credit: Basilica.ro / Mircea Florescu)

La data de 24 ianuarie 1859, pe Dealul Mitropoliei, Adunarea Electivă a Munteniei, sub președinția Mitropolitului Nifon Rusailă (1850–1875), a votat alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Țării Românești, după ce, la data de 5 ianuarie 1859, Adunarea Electivă din Moldova, sub președinția Mitropolitului Sofronie Miclescu (1851–1861), a ales același domnitor, realizându-se *de facto* Unirea Principatelor Române.

Momentul a însemnat încununarea unui întreg proces de deșteptare națională și de cristalizare a ideii de națiune, proces în care Biserica și-a adus o contribuție esențială.

Unirea Principatelor Române a fost susținută de numeroși reprezentanți ai Bisericii: prin ierarhii ei și prin cei mai luminați preoți și monahi, prin egumeni, profesori de seminar, protopopi, teologi etc.

Biserica a contribuit, deopotrivă în Moldova și în Țara Românească, la acest important moment al istoriei noastre. Printre cei mai de seamă susținători ai Unirii s-au numărat, alături de Mitropolitul Nifon Rusailă și Mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, membru în Divanul Ad-hoc, arhimandritul Neofit Scriban, care a scris două dintre cele mai importante texte

**Cuvânt de deschidere rostit la sesiunea de comunicări științifice „Unirea Principatelor Române: realizare, recunoaștere și beneficii” (23 ianuarie 2020, Aula „Teoctist Patriarhul”, Palatul Patriarhiei)*

unioniste: *Foloasele Unirii Principatelor și Unirea și neunirea Principatelor*.

La 24 ianuarie 1859, Mitropolitul Nifon Rusailă a fost cel care a anunțat alegerea lui Alexandru Ioan Cuza și l-a proclamat domnitor al Țării Românești. Mulțimea adunată pe Dealul Mitropoliei, precum și în împrejurimi, a fost cuprinsă de o bucurie de nedescris. Bucuria a fost vestită tuturor locuitorilor capitalei de dangătul clopotelor Mitropoliei și al celorlalte biserici, „tot Bucureștiul era în picioare de la Filaret la Dealul Mitropoliei, până la Băneasa”[1], nota un cronicar al vremii.

După unirea celor două Principate, acestea au continuat să aibă fiecare câte o Adunare legislativă. Mitropolitului Nifon Rusailă îi revine meritul de a fi propus, în ședința Adunării legislative a Țării Românești din 14–15 aprilie 1861, unirea celor două Adunări într-una singură. Astfel, la data de 4 decembrie 1861 au fost desăvârșite toate eforturile realizării depline a unirii Principatelor Moldova și Țara Românească, rezultând un singur domnitor, o singură capitală (București), un singur guvern (sub conducerea lui Barbu Catargiu) și o singură Adunare Legislativă sau Parlament. Președinția noului Parlament va fi împărțită de acum înainte între Mitropolitul Nifon Rusailă și Mitropolitul Calinic Miclescu al Moldovei, până când cel dintâi va fi numit Președintele Senatului[2].

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a făcut multe reforme, unele privind în mod direct Biserica. Unele măsuri luate de el au creat neînțelegeri și nemulțumiri. Având un accentuat spirit reformator, Cuza a dorit să facă unele înnoiri, dar, după propria-i afirmație, el „n-a voit să facă rău Bisericii strămoșești, decât numai bine”[3].

Unirea Principatelor Române a atras după sine și organizarea unitară a structurilor bisericești din toate provinciile românești, sub conducerea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, confirmat de Alexandru Ioan Cuza prin Legea din 1864[4].

În același timp, domnitorul Alexandru Ioan Cuza, alături de ierarhii Sfântului Sinod al Bisericii din Principatele Române, a făcut mai multe demersuri către Patriarhia Ecumenică pentru obținerea recunoașterii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române[5].

La 3 decembrie 1864, a fost promulgat *Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române*, care prevedea, în primul articol, că „Biserica Ortodoxă Română este și rămâne independentă de orice autoritate bisericească străină, întru tot ce privește organizarea și disciplina”[6]. Era cel dintâi pas spre autocefalie. Pentru prima dată în istoria Țărilor Române un text de lege prevedea în mod oficial independența Bisericii Ortodoxe Române.

În data de 11 februarie 1866, după cum se știe, Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a fost silit să-și părăsească tronul. Dar lupta pentru dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române a continuat și s-a exprimat limpede în articolul 21 al *Constituției* statului român, promulgată la 30 iunie 1866 de domnitorul Carol I (1866–1914), prin care s-a precizat că „Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor” și ea are „o autoritate sinodală centrală pentru reglementarea chestiunilor canonice și disciplinare”[7].

La 14 decembrie 1872, a fost promulgată *Legea organică a Bisericii Ortodoxe Române*, prin care se prevedea autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și se hotăra constituirea Sfântului Sinod, menit „să păstreze unitatea dogmatică și canonică cu Biserica Răsăritului, precum și unitatea administrativă și disciplinară a Bisericii naționale”[8]. Totodată, legea conferea Mitropolitului Țării Românești titlul onorific de *Mitropolit Primat al României*, fiind și președintele de drept și de fapt al Sfântului Sinod. Această lege a fost urmată apoi de un șir de regulamente menite să asigure poziția de independență a Bisericii noastre.

După încetarea din viață a Mitropolitului Primat Nifon Rusailă, marele Colegiu electoral (Cameră, Senat și Sfântul Sinod), în 31 mai 1875, l-a ales în demnitatea de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al României pe Mitropolitul Calinic Miclescu al Moldovei, fiind înscăunat la 15 iunie, același an[9].

După proclamarea Independenței de stat a României, la data de 9 mai 1877, act consfințit

apoi prin jertfele de sânge ale ostașilor români în războiul din 1877–1878 împotriva Imperiului Otoman, autoritatea și prestigiul României independente au crescut, în ansamblul statelor europene. În anul 1881, România devine Regat, iar domnitorul Carol I devine rege. Odată cu prestigiul Regatului României a sporit și prestigiul Bisericii Ortodoxe Române, încât era necesară și recunoașterea formală a autocefaliei sale, mult timp refuzată de Patriarhia Ecumenică.

La data de 23 noiembrie 1882, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Regatul României și-a asumat un „Act Sinodal”, investit cu semnăturile tuturor ierarhilor țării și cu sigiliul Sinodului, prin care se susține, cu argumente istorice și teologice, necesitatea recunoașterii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române[10]. În acest *Act Sinodal* se trec în revistă legăturile dintre Biserica creștină de pe pământul românesc și Patriarhia Ecumenică, se vorbește despre întemeierea mitropoliilor în Țările Române și se evidențiază modul cum românii au apărut întotdeauna autonomia lor bisericească față de încercările arbitrar ale Constantinopolului de a le încălca: „Patriarhia constantinopolitană nu are nicio supremație asupra Bisericii Române, românii n-au primit botezul și învățătura creștină de la Constantinopol, nici pe întâii lor episcopi. Creștinătatea românilor este mai veche decât chiar existența Constantinopolului”[11], oraș inaugurat în anul 330 de către împăratul Constantin cel Mare.

Însă, abia după 26 de ani de la Unirea Principatelor Române, la 25 aprilie 1885, Patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea (1884–1886), care era mai deschis negocierilor cu ierarhia bisericească și cu autoritățile statului român, a trimis la București *Tomosul de Autocefalie al Bisericii Ortodoxe Române*[12].

În *Tomos* se arată că recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române înseamnă și recunoașterea autorității ei canonice, egală cu autoritatea canonică a celorlalte Biserici surori. De aceea, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române autocefale este numit „Sinod frate în Hristos”.

Autoritatea supremă responsabilă de administrarea sau conducerea unei Biserici autocefale este Sfântul Sinod al acesteia, prezidat de un arhiepiscop, mitropolit sau patriarh. Sfântul Sinod al acestei Biserici nu este subordonat altei

autorități eclesiale, dar, Sfântul Sinod al unei Biserici autocefale trebuie să exercite această libertate totală de conducere bisericească, având conștiința responsabilității directe în fața lui Hristos, Capul Bisericii și Arhiepiscopul Veșnic, după cum se spune în *Tomos*:

„Așadar după cum am deliberat în Sfântul Sinod, cel de pe lângă noi, al iubiților noștri frați în Sfântul Duh și coliturghisitori, declarăm ca Biserica Ortodoxă din România să fie și să se numească și să se recunoască de către toți neatârnată și autocefală, administrându-se de propriul și Sfântul său Sinod, având ca președinte pe Înaltpreasfințitul și Preaestimatul Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al României, cel după vreme, nerecunoscând în propria sa administrație internă nici o altă autoritate bisericească, fără numai pe Capul Bisericii Ortodoxe celei una, sfântă, catolică și apostolică, pe Mântuitorul Dumnezeu-Omul, Care este singura temelie și piatra cea din capul unghiului, și întâiul și supremul și veșnicul Arhiepiscop și Arhipăstor”.

Prin urmare, putem spune că neatârnată (adică independența) sau autocefalia Bisericii Ortodoxe Române față de orice autoritate bisericească din afară a existat din cele mai vechi timpuri, așa cum au avut autocefalie *de facto* și alte biserici ortodoxe în anumite epoci istorice, însă această autocefalie nu era recunoscută oficial de Patriarhia Ecumenică.

În secolul al XIX-lea, autocefalia a fost mai întâi proclamată oficial printr-un decret al autorității de stat, la 3 decembrie 1864, apoi de autoritatea bisericească din anul 1872, când s-a constituit Sfântul Sinod canonic al Bisericii Ortodoxe Române. Deci, Patriarhia Ecumenică a fost pusă în fața unui fapt împlinit, iar actul de recunoaștere a autocefaliei din 25 aprilie 1885 a fost un act formal, o recunoaștere a unei stări de fapt existente deja de multă vreme. În Transilvania, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române a fost exprimată prin Statutul Organic al Mitropolitului Andrei Șaguna, din anul 1868.

Așadar, Biserica românilor ortodocși din Principatele Române s-a bucurat, încă de la începutul organizării politice a statelor românești, de o libertate administrativă egală cu autocefalia. Pe baza condițiilor naturale geografice, etnice și istorico-politice în care și-au desfășurat activitatea,

Mitropoliile din Principatele Române erau de fapt Biserici autocefale, constituite pe baze naționale, păstrând însă legături dogmatice, canonice și de cult cu Patriarhia Ecumenică și cu toate celelalte Biserici Ortodoxe surori.

Anul acesta, 2020, se împlinesc 135 de ani de când Patriarhia Ecumenică din Constantinopol (azi Istanbul) – păstorită pe atunci de Patriarhul Ioachim al IV-lea – a recunoscut, după lungi și dificile discuții, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române. Și tot în acest an, în luna februarie, se împlinesc 95 de ani de când această Biserică Ortodoxă Română Autocefală a fost ridicată la rangul de Patriarhie în anul 1925.

În concluzie, recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române a fost posibilă numai după Unirea Principatelor Române (în 1859), Independența României (în 1877) și proclamarea României ca Regat (în 1881), iar ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie (în 1925) a fost posibilă numai după Marea Unire a tuturor românilor din anul 1918.

Prin toate aceste demersuri ale Statului Român și ale Bisericii noastre au fost afirmate libertatea, unitatea și demnitatea poporului român.

Note

[1] Pr. Mircea Păcurariu, „Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe față de actul unirii Principatelor Române”, în *Biserica Ortodoxă Română și Unirea Principatelor*, Ed. „Cuvântul Vieții”, București, 2009, p. 12 (articol publicat inițial în *Biserica Ortodoxă Română*, 1967, 1–2, p. 73–94).

[2] Pr. Constantin Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei și Unirea principatelor”, în *Biserica Ortodoxă Română și Unirea Principatelor*, Ed. „Cuvântul Vieții”, București, 2009, p. 101.

[3] Pr. Ion Vicovan, „Alexandru Ioan Cuza și reformele bisericești”, în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. 164.

[4] Constantin Drăgușin, „Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate”, în *Studii Teologice*, 9 (1957), nr. 1–2, p. 86–103.

[5] Întreaga corespondență a domnitorului Alexandru Ioan Cuza cu Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, în limbile greacă și română, se regăsește și în: Joanes Dominicus Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova Et Amplissima Colectio*, vol. 40, *Akademische Druck – U. Verlagsanstalt*, Graz, Austria, 1961, p. 682–684, 686–688, 690–702.

[6] *Monitorul Oficial*, nr. 273 din 6/19 decembrie 1864, p. 1297–1298; Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiurile României, vechi și noi*, vol. I, partea a 2-a, București, 1873, pp. 1789–1791, în *Autocefalia-libertate și demnitate*, vol. I, Ed. Basilica, București, 2010, p. 547.

[7] Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiurile României, vechi și noi*, vol. I, partea a 2-a, București, 1873, p. 14.

[8] „Legea organică a Bisericii Ortodoxe Române 1872”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, I (1874), nr. 1, p. 82–83.

[9] Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dos. 115/1875, f. 3–14; *Biserica Ortodoxă Română*, II (1875), nr. 9, p. 612–623.

[10] *Biserica Ortodoxă Română*, VII (1883), nr. 7 (iulie), p. 568.

[11] *Biserica Ortodoxă Română*, VI (1882), nr. 12 (decembrie), p. 738–757.

[12] Arhiva Sfântului Sinod, dos. 78/1885, f. 21–22; *Biserica Ortodoxă Română*, IX (1885), nr. 5 (mai), p. 341–344; *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1885, p. 13–14.

Unirea de la 1859 – temeiul solid al României moderne*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

Unirea Moldovei și Țării Românești în 1859 a fost un act fundamental pentru construirea edificiului nostru politic unitar și se încadrează în procesul european de structurare a statelor naționale moderne, pe ruinele imperiilor anacronice aflate pe cale de destrămare.

Nucleul statului național unitar român există de 161 de ani și, de atunci, istoricii se tot străduiesc să-i dezlege sensurile, să-i arate modul de înfăptuire, să-i dezvăluie importanța. Evident, din această imensă întreprindere se desprinde, ca fiind predominant, binele. Cu alte cuvinte, din ea reies marile avantaje câștigate de români prin formarea României. Cu toate acestea, se știe că nu chiar toți românii și, mai ales, nu toți vecinii au primit cu entuziasm actul unirii din 1859. Au fost, ca în orice faptă omenească, și o seamă de nemulțumiți.

Este evident că Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman și chiar Imperiul Rus au privit unirea Moldovei și Țării Românești cu îngrijorare și au încercat să o împiedice. Austriecii și ungurii (cuprinși într-un Imperiu care avea să devină curând austro-ungar, adică bicefal) se temeau că Transilvania s-ar putea alătura României, ceea ce ar fi fost în detrimentul lor.

Turcii știau că „unirea face puterea” și că, prin urmare, România se va rupe repede de dependența (devenită formală) de Înalta Poartă. Rusia nu se putea manifesta pe față împotriva unirii (avea nevoie de bunăvoința Occidentului și, mai ales, a Franței, după umilirea sa în Războiul Crimeii), dar știa că Basarabia ocupată de țari, adică jumătate din vechea Moldovă, nu poate să privească decât cu simpatie și cu speranță la România.

Acad. Ioan-Aurel Pop

Și în țară sau în țările românești erau elemente ostile unirii. Mai ales un nucleu relativ mic de mari boieri moldoveni urmăreau cu îngrijorare mișcarea unionistă și mutarea centrelor de putere la București ori spre București.

Ce se va alege cu Iașii vechilor zidiri, cu dregătoriile acestor oameni avuți și chiar cu moșiile lor cele întinse? Categoria boierilor era stânjenită peste tot, mai ales că revoluționarii de la 1848 prindeau tot mai mult cheag, mai ales că veneau la putere „roșii”, care anunțau reforme radicale, anunțau punerea în aplicare a programului revoluționar, între ale cărui puncte figurau și desființarea clăcii și împrăștierea țăranilor. Cine va mai lucra pământul? Se temeau și unii funcționari de stat, care ocupau funcții la

*Cuvânt rostit la sesiunea de comunicări științifice „Unirea Principatelor Române: realizare, recunoaștere și beneficii” (23 ianuarie 2020, Aula „Teoctist Patriarhul”, Palatul Patriarhiei)

Iași și chiar cei de la București, conștienți cu toții că aceste funcții nu vor mai fi de-acum dublate, fiindcă nu mai era nevoie, de câte doi titulari pentru același resort.

Se temeau și unii fruntași ai Bisericii, fiindcă noul val anunța reforme și pe tărâmul întinselor proprietăți ale mănăstirilor. Spinoasă era, în primul rând, chestiunea mănăstirilor închinată din Moldova și Țara Românească (din România, după 1859), care-și trimiteau roadele muncii a sute de mii de români în afara țării, în Grecia mai ales. Or, Grecia nu mai era aceea din Evul Mediu, când ajunsese sub autoritatea sultanilor și când domni și ierarhii români – rămași liberi sau aproape liberi în țările lor nord-dunărene – cu sufletul curat decisese să ajutarea Muntelui Athos, a Locurilor Sfinte din Orientul Apropiat și a altor așezăminte creștine captive.

Moștenirea bizantină și translatarea puterii din Constantinopolul, devenit Istanbul, spre nordul Dunării („Bizanțul după Bizanț”) obligase moral pe principii și pe ierarhii români să-și îndeplinească misiunea de protectori și capi ai Bisericii. Grecia era, însă, acum o țară liberă (încă de la începutul secolului al XIX-lea) și își obținuse independența și cu ajutorul românilor. În noile condiții, nu mai erau raționii ca averea românilor – care urmăreau să iasă din sărăcie și să se sincronizeze cu Europa – să se scurgă în afară. Cu toate acestea, Grecia și Biserica Ortodoxă Elenă nu au privit cu ochi buni unirea și domnia lui Cuza, pentru că aceasta a condus, în viziunea lor, la încetarea binefacerilor românești, pe care le credeau și le doreau eterne.

Biserica noastră, însă, a înțeles, în cea mai mare măsură, noul mers al lumii și al țării, s-a străduit să sădească credință tare întru Cel Preaînalt, rugat mereu să-și reverse harul și peste români și România. În fine, în cadrul noilor curente istoriografice deconstructiviste, există și anumiți „analști” români (mai ales la Iași) – cu viziune anistorică – critici la adresa unirii din 1859. Pentru acești globaliști, internaționaliști și chiar neomarxiști, ar fi fost mai bine ca noua alcătuire de la 1859 să fie și să rămână, dacă tot se făcuse, una federală, cu două țări, doi domni, două capitale, două guverne, două adunări legiuitoare. Astfel, spun acești interpreți *sui generis* ai istoriei, Moldova ar fi rămas Moldovă, Iașii ar fi fost pe

mai departe capitală, funcțiile ar fi rămas neclintite, nu s-ar fi scurs averile și impozitele înspre rapacele București etc. Dacă rezervele din epocă față de actul de la 1859 aveau rațiunile lor să existe, aceste cârcoteli contemporane sunt doar jocuri de idei caduce. Opozițiile celor care au trăit actul de la 1859 sunt constatate, înregistrate și explicate de istorici.

Mai greu de explicat din punct de vedere istoriografic sunt rezervele unora dintre menționații contemporani față de actul Unirii noastre de temelie, care a dat impulsul Marii Uniri.

Tentația reconstruirii istoriei a existat în toate epocile, dar nu a fost practică de istoricii profesioniști. Aceștia din urmă știu cât de grea este reconstituirea frescelor trecutului așa cum au fost ele și că fabularea pe seama a ceea ce a fost este doar un exercițiu gratuit de imaginație.

Deconstructiviștii gândesc, de regulă, anistoric, pentru că aplică idei ale vremurilor lor asupra epocilor istorice pe care pretind că le cercetează și ar vrea ca liderii și decidenții din acele epoci să fi gândit ca ei, ca acești demiurghi improvizați. Or, nu ai cum să-i faci pe Alexandru Ioan Cuza, pe Mihail Kogălniceanu, pe frații Golescu, pe Ion Ghica, pe Ion Heliade Rădulescu, pe Vasile Alecsandri sau pe Costache Negri să gândească precum Robert Schuman, Jean Monet sau Alcide de Gasperi! Între ei este un secol de acumulari și de idealuri mereu primenite, de războaie care au schimbat fața lumii, de imperii care s-au prăbușit și de națiuni care au renăscut.

Cum să le dai rețete de acțiune din secolul al XXI-lea celor trăitori după realitatea secolului al XIX-lea, care era secolul națiunilor și nu al federațiilor, al statelor naționale și nu al globalizării, al luptei de emancipare națională și nu al blocurilor politice și militare zonale și mondiale?

Cum să transpui idei care par valide și valabile azi unor alte lumi, care știau că pentru ele erau sănătoase alte idei? Iar pe de altă parte, se vede că nici idealurile noastre de Europă unită, care pretind câteodată dizolvarea națiunilor, nu prea mai stau în picioare și că tot forța națiunilor individuale se afirmă plenar. Reiese aceasta din Brexit, din politicile unor țări precum Statele Unite, Franța, Italia, Olanda, Polonia, Ungaria, Cehia etc., care se închid tot mai mult în sine, își întăresc instituțiile interne și nu sunt dispuse să

cedeze din suveranitatea lor. Din păcate, asemenea politici conduc și spre anumite tendințe autoritare, de limitare a democrației și de revenire la practici care păreau de mult abolite, dar acestea sunt alte probleme, colaterale temei noastre.

Părinții patriei de la 1859 știa bine că România cea nouă nu era nici Marea Britanie, nici Germania, nici Austria și nici Turcia, adică țara noastră nu era o mare putere, de care alte puteri să nu se fi atins sau să se teamă s-o lezeze.

România abia se construia atunci, din România mici și neînsemnate, iar soarta acestei țări (care urma să adăpostească cel mai numeros popor din sud-estul Europei) depindea de forța sa, de impresia de unitate pe care o emana în afară. Modelul de unificare al acestor provincii, despărțite în chip dureros de istorie, trebuia să fie, în consecință, unul clar și precis, unul de integrare deplină. Când Mihail Kogălniceanu a pretins că „unirea face puterea”, marele om politic știa ce spune și nu făcea o figură de stil.

Federațiile durabile și le puteau permite cei mari și puternici, cei care dictau politica Europei și a lumii, dar nici acestora nu le prea ieșeau planurile. Micile federații recente, precum Iugoslavia și Cehoslovacia, erau formate din popoare distincte și s-au dovedit nedurabile.

Austria este formată dintr-o ramură a germanilor de sud, dar nu este o federație propriu-zisă. Germania este o federație, dar este motorul Europei și nimeni nu-i contestă existența. Provinciile care aveau să formeze România nu erau locuite de popoare distincte și străine, ci de majorități românești serioase, durabile și consistente. Este vorba, în cazul Moldovei celei mici și a Țării Românești (fără Dobrogea), unite la 1859, despre majorități absolute, covârșitoare. În Bucovina și Basarabia, imperiile cotropitoare schimbaseră mult din esența lor românească, dar nu reușiseră să distrugă vâna noastră națională.

Cum să fi unit parțial aceste țări și provincii, din moment ce anumite forțe străine abia așteptau fisuri în calea unității? Forța Unirii făcute sub Alexandru Ioan Cuza a constatat în centralizare. De aceea, prima sarcină a domnului a fost, după obținerea recunoașterii dublei sale alegeri, desăvârșirea Unirii.

Unirea nu era unire fără un singur principe, fără simboluri unice, fără un singur guvern, fără un singur parlament, fără o singură capitală, fără o singură armată, fără o singură putere judecătorească, fără o biserică ortodoxă unificată, fără o singură monedă etc. De altminteri, după abdicarea lui Cuza și până la venirea principelui Carol (între februarie și mai 1866), s-au auzit destule voci dinspre arena internațională care cereau desfacerea țării în două principate, așa cum fuseseră ele înainte de 1859. Prin urmare, Unirea de la 1859 s-a făcut bine așa cum s-a făcut, cu rânduială și chibzuință. Ea trebuie studiată în școli ca atare, ca bază a Marii Unirii și a tuturor înfăptuirilor care, între anii 1859 și 1918, au condus la aplicarea programului Revoluției Române de la 1848, la modernizarea societății românești și la sincronizarea sa cu civilizația occidentală.

Istoria nu este un joc al hazardului sau un exercițiu de imaginație și nici nu trebuie să conducă la recrearea lumilor după gustul cuiva. Istoria este prezentul oamenilor care au trăit în trecut, adică este însăși viața noastră, pentru că noi provenim din cei din trecut, din ei descindem și lor le purtăm „bucuria și amarul”. Dacă știm să le cunoaștem idealurile – așa cum le-au trăit ei și nu cum le trăim noi pe cele de astăzi – atunci suntem vrednici să le ducem mesajul mai departe. Iar mesajul celor care au făurit România unită la 1859 este unul de încredere și de temeinicie întru „țara mea de glorie, țara mea de dor”.

România nu este o mare putere, ferită de primejdii, de asalturi și de atentate la integritatea și la soarta sa. Țara nu ne-a fost dată drept cadou etern și imuabil, ci ca edificiu rezultat din jertfă, merit a fi apărat, primenit și îngrijit.

Veghea asupra sorții României și asupra caracterului ei de stat național unitar este mai actuală ca oricând, iar veghetorii trebuie să fie românii înșiși, educați ca să-și iubească moștenirea lăsată de generația de la 1848–1859, îndemnați s-o construiască și reconstruiască mereu, să-i sporească zestrea și slava.

Numai cei care știu să-și iubească sincer patria lor sunt capabili să înțeleagă și să respecte patriile altora, întru gloria întregii umanități.

Unirea în vechiul mental românesc*

Acad. Răzvan Theodorescu

Vicepreședinte al Academiei Române

S-a spus nu o dată că în relație directă cu trăsătura definitivă a istoriei naționale care a fost *statalitatea* s-a conturat treptat, de-a lungul secolelor medievale și premoderne, *marele proiect al unității românești*, cel mai însemnat din întreaga noastră devenire ca popor și națiune. O treaptă a acestuia, care a fost totodată „dovada superlativă și niciodată întrecută a ingeniozității politice românești, a inteligenței unei generații pe alocuri irepetabile”¹ a fost cea a lui Cuza și a lui Kogălniceanu pe care o omagiem la fiecare început de an.

Dar pentru a înțelege mai bine sensul evenimentelor din 3 ianuarie 1859 de la Muzeul de Istorie Naturală din Iași și din 23 ianuarie 1859 de la Hotelul „Concordia” din București se cade să aruncăm o privire asupra mentalului extracarpatic din veacurile anterioare care a realizat, individual și colectiv, apropieri ale românilor de o parte și pe de alta a Milcovului, întâi la nivelul elitelor princiare, boierești și cronicărești, apoi la cel al întregului popor care a sprijinit, câteodată chiar frenetic, actul oficial al unirii moldo-muntene.

Nu poate scăpa atenției împrejurarea că în mentalul românesc medieval se statornicise realitatea înrudirii feudalității moldave cu cea valahă încă după 1400, Vlad Dracul, de pildă, fiind rudă cu Alexandru cel Bun și Vlad Țepeș cu Ștefan cel Mare (într-o paranteză adaug că nu întâmplător urmașii lor din veacul al XVI-lea la a patra generație, le păstrau portretele, cel al domnului muntean în palatul din Iași – ajuns până la noi în colecția habsburgică de la Ambras din Tirol –, cel al domnului moldav în curțile domnești de la București).

Acad. Răzvan Theodorescu

Într-o altă generație, Bogdan al III-lea al Moldovei se înrudea cu neamul basarabesc abia evocat al lui Mihnea cel Rău, iar Mircea Ciobanul din Muntenia se căsătorea cu mult celebra Chiajna, fiica lui Petru Rareș. Scriam cu ani în urmă că „se pregăteau astfel prin înrudirile... Bogdăneștilor cu Basarabi, fie domniile valahe ale moldovenilor Alexandru cel Rău și Ștefan Surdul, fie cârmuirile paralele ale celor doi frați din ramura Drăculeștilor munteni, Alexandru al II-lea Mircea în Țara Românească și Petru Șchiopul în Moldova, explicând, desigur, aluziile moldovenești din inscripția oltenească de la Bucovăț și muntenismele din arhitectura ieșeană de la Galata și Aroneanu. Se mai anunța astfel prezența efemeră a Movileștilor moldoveni pe scaunul muntean – de aici au venit

*Cuvânt rostit la sesiunea de comunicări științifice „Unirea Principatelor Române: realizare, recunoaștere și beneficii” (23 ianuarie 2020, Aula „Teoctist Patriarhul”, Palatul Patriarhiei)

ecourile muntene din arhitectura și pictura murală a Suceviței – , ca și începutul fenomenului politic al domniilor alternate la Târgoviște și București, la Suceava și Iași, a Mihneștilor coborâtori din Vlad Țepeș, precum Radu Mihnea și Alexandru Coconul sau ale contemporanului lor Alexandru Iliăș”². Mai mult, în epoca premodernă, după episodul tumultuos de la 1600 al lui Mihai Viteazul, proiectul, încă utopic, al unirii românilor sub chipul „Daciei” carpato-dunărene, a fost gândit fie politic, fie doar intelectual în afara fruntariilor moldo-muntene, în ceea ce s-a numit cândva contextul „interimperial” al acestui spațiu geopolitic. Referindu-se la acest aspect exact acum un secol, scriind despre „Drepturile românilor asupra teritoriului lor național unitar”, Nicolae Iorga, pornind de la planurile regelui polon salvator al Vienei, Jan Sobiecki, remarca: „Aceasta era pe vremea când eroul creștin credea că poate smulge Turcilor Moldova toată și poate și Muntenia până la Dunăre, făcând aici Dacia polonă, cum Sigismund Báthory credea la 1595 că a realizat o Dacie maghiaro-ardeleană și cum la 1790 Potiomchin, generalul Ecaterinei a II-a, va umbla pentru sine după o Dacie rusească, în timpul când o școală întreagă de scriitori români în Ardealul însuși, hrăniți cu amintiri romane, cereau o Dacie românească”³.

Pildele unor apropieri interomânești se înmulțesc în secolul în care conflicte și împăcări punctate cu ctitorii bisericesti ilustrau domniile unor Matei Basarab și Vasile Lupu sau în care la Cetățuia Gheorghe Duca era pictat într-un tablou votiv de certă inspirație cantacuzină muntenească, în care boierașul său de la Hotin, autor de machete,

Gligorie Cornescu era trimis să lucreze pentru Șerban Cantacuzino la Curtea de Argeș sau în care olteanul Constantin Brâncoveanu, „bucuros să fugă boierii Moldovei la dânsu” – nota hâtru Neculce – se încuscrea cu familii senioriale moldovenești, Balș, Cantacuzino și Ruset.

Apropierile deveneau și mai evidente în epoca fanariotă care continua – fie și în condiții vitrege – realitatea românească a statalității și chiar aceea a ideii dinastice, prin domniile alternative și chiar paralele, la București și Iași ale unor Mavrocordați, Ghiculești, Racovițești și Șuțești, pentru ca în epoca regulamentară – amănunt picant – Gheorghe Bibescu Vodă, domnul de la București, să se cunune a doua oară la Focșani, având drept naș pe Mihai Sturdza Vodă, domnul de la Iași...

Era o lume tot mai unificată la nivelul elitelor, unde aproape simbolic, în primii ani de domnie a lui Cuza, un guvern al Munteniei era prezidat de moldoveanul Manole Costache Epureanu, iar un guvern al Moldovei era condus de munteanul Ion Ghica⁴.

Unirea devenea la 1860 nu doar o realitate instituțională, ci și – cu mult mai important pentru că era mai profundă – una mentală, având îndărătul său o istorie de patru ori centenară.

Note

¹ Răzvan Theodorescu – *Preliminarii la „Mica Unire”*, în „Academica” 1/2016, p. 51.

² *Ibidem*, p. 51–52.

³ *Op. cit.*, București, 1919, p. 18.

⁴ *Istoria românilor*, VII/1, ed. a II-a, București, 2015, p. 535.

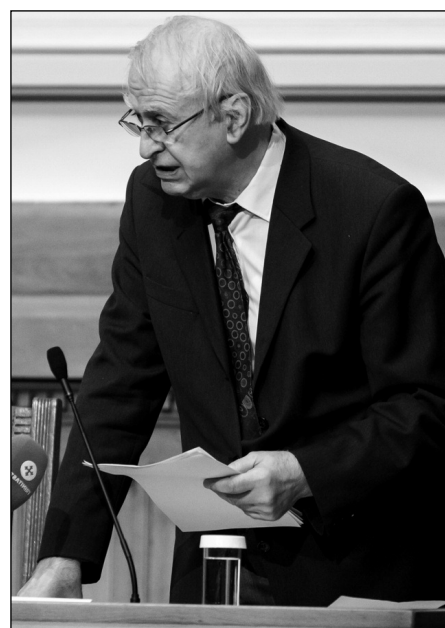
Antecedente ale Unirii Principatelor în perioada medievală și renașcentistă*

Acad. Victor Spinei
Vicepreședinte al Academiei Române

Toate lucrurile trainice și substanțiale de pe mapamond nu s-au realizat decât prin eforturi persuasive extinse de-a lungul unui răstimp vast și nicio împlinire majoră a ființei umane nu a apărut din neant, având nevoie de antecedente, de gestație, de reflecții și experiențe, fie că a fost vorba de inovații tehnice, de opere de artă, de formațiuni statale, iar istoria nu reține integral creațiile speciei antropice, ci numai pe cele mai relevante, decantate selectiv și cu parcimonie.

Precum se știe, gigantica piramidă a lui Keops a fost precedată de numeroase astfel de construcții funerare cu dimensiuni mai modeste, ridicate nu de extraterestri, precum pretind unii autori cu predilecții fanteziste, ci de faraonii veacurilor premergătoare. Creațiile lui Michelangelo nu ar fi fost posibile fără cele ale lui Donatello, cele ale lui Beethoven și Wagner, fără compozițiile lui Bach, ale lui Eminescu, fără poeziile lui Bolintineanu sau Alecsandri. La fel, Roma imperială nu s-ar fi extins pe trei continente fără propulsarea viguroasă pe eșichierul istoriei a comunităților din Latium, iar Imperiul britanic nu s-ar fi constituit fără debarcarea normanzilor pe țărmul Albionului.

Mutatis mutandis, crearea statelor medievale ale Țării Românești și Moldovei nu s-a produs *ex abrupto*, după cum Unirea Principatelor din 1859 și Marea Unire din 1918 nu au reprezentat fructe ale hazardului. Fără a cunoaște profund evoluția societăților neolatine până la încununarea creațiilor statale naționale, geneza și dinamica lor nu vor putea fi explicate corespunzător,

Acad. Victor Spinei

ceea ce, de altfel, au înțeles toți corifeii istoriografiei naționale, începând de la Dimitrie Cantemir, A.D. Xenopol, N. Iorga, V. Pârvan și Gh.I. Brătianu și până la istoricii autentici din perioada contemporană.

Reconstituirea evenimentelor și fenomenelor din trecutul daco-roman, proto-românesc și românesc nu este câtuși de puțin facilă, întrucât zestrea documentară păstrată până în zilele noastre este relativ sărăcăcioasă și uneori imprecisă, ceea ce reclamă amplificare documentară, spirit critic și penetrabilitate în labirintul faptelor, spre a tinde, precum revendica polihistorul Nicolae Iorga – într-un medalion dedicat lui

*Forma prescurtată a comunicării susținute la sesiunea științifică „Unirea Principatelor Române: realizare, recunoaștere și beneficii” (23 ianuarie 2020, Aula „Teoctist Patriarhul”, Palatul Patriarhiei)

Karl Lamprecht – nu numai la dezvăluirea „adevărului faptelor”, ci și a „adevărului din fapte”, ținta tuturor celor ce aspiră spre reale valențe cărturărești.

Fără erudiție, dar și fără corectitudine și imparțialitate, nu se vor putea materializa construcții savante viabile. Din păcate, peisajul istoriografic contemporan este poluat de mulți pseudospecialiști, care își arogă verdicte și în privința genezei și a identității poporului român. Între altele, unii dintre ei propagă ideea stranie a originii răsăritene a românilor, plasând iluzoria lor patrie primitivă prin zona Uralului sau a Volgăi, precum au procedat mai demult austriacul Jan Peisker și ungurii György Bodor și László Rásonyi, iar mai recent Roman Rabinovici de la Chișinău, care a lansat supoziția bizară a existenței unui raport genetic între tribul slavofon volkhvy din bazinul Volgăi și români. Prin urmare, românii nu s-ar trage „de la Râm”, ci s-ar fi romanizat în condiții misterioase, cândva după anul 1000. S-a susținut, de asemenea, că românii ar fi aflat de romanitatea lor de la autorii renascentiști, că și-ar fi plămădit conștiința identitară din vehicularea acestui precept, că ar fi fost drenați spre unire de interesele puterilor europene. A polemiza *bona fide* cu asemenea elucubrații mi se pare că este sub demnitatea unui cercetător profesionist.

În legătură cu supozițiile privind migrarea elementului românesc din Peninsula Balcanică și contestarea autohtoniei lor în spațiul carpa-to-dunărean, ar trebui poate precizat că nu s-a păstrat niciun izvor narativ, diplomatic sau epigrafic care să indice un transfer de populație neolatină din dreapta în stânga Dunării de Jos în evul mediu. În altă ordine de idei, nu se poate tăgădui faptul că anumite cercuri diplomatice străine au fost favorabile ideii unirii, dar este clar că procesul respectiv nu se putea finaliza fără consimțământul populației din cele două Principate.

De-a lungul timpului, românii s-au desemnat consecvent prin etnonimul utilizat și astăzi, considerându-se drept descendenți ai romanilor. Din acest punct de vedere numai enclava reto-romană din Elveția a procedat într-un mod similar. În chip firesc se naște întrebarea de ce și alte popoare romanizate, precum italienii, francezii, spaniolii, portughezii etc., nu au păstrat numele

strămoșilor lor. În eventualitatea recurgerii la un astfel de procedeu, s-ar fi ajuns la situații echi-voce, deoarece ele ocupau teritorii apropiate și trebuiau să se diferențieze terminologic între ele. În cazul românilor o astfel de confuzie nu ar fi fost posibilă, întrucât ei erau învecinați cu etnii de alt neam, de obârșie slavă, turcică sau ugrofinică.

În schimb, toate celelalte popoare europene și asiatice i-au desemnat pe români în evul mediu și în epoca modernă prin etnonime derivate de la forma *vlah / valah / Blakoi* etc, la rândul ei derivată *ab initio* de la numele unui trib celtic romanizat, trecut prin filiere germanice și slave. Propria desemnare a românilor printr-un alt etnonim decât cel utilizat consecvent de vecinii lor mai apropiați sau mai îndepărtați nu reprezintă un fenomen unic, fiind întâlnit și în cazul altor popoare. Astfel, grecii se autodesemnează prin termenul *elenes*, ungurii prin cel de *magyarok*, armenii prin cel de *hayer*, georgienii prin cel de *kartvelebi* etc. O diversitate deosebită se constată în privința germanilor, care își spun *Deutsche*, în vreme ce alte popoare au ignorat acest termen, astfel că sunt denumiți *Allemands* de francezi, *Alemanes* de spanioli, *Germans* de englezi, *Tedeschi* de italieni, *tyskarna* de suedezi, *sakslased* de estonieni, *vācieši* de letonieni, *nemtzy* de ruși, *nemți* de români etc.

După ce s-au constituit ca popor, în ultimele secole ale mileniului I al erei creștine, adică aproximativ în aceeași vreme ca și alte popoare romanice (francezi, italieni, spanioli, portughezi etc.), românii nu au fost în măsură să-și închege un organism statal viabil, care să-i cuprindă pe toți în fruntariile sale, în primul rând din cauza circumstanțelor externe nefavorabile, marcate de derularea cavalcadei migrațiilor triburilor alogene. Micile formațiuni statale româno-slave, coagulate în Transilvania, Crișana și Banat în jurul anului 900, au fost lichidate odată cu pătrunderea triburilor maghiare. De-abia în secolele XIII–XIV s-au conturat condiții mai propice pentru întemeierea unor state medievale locale la sud și est de Carpați, care au evoluat separat. Cu toate acestea, colectivitățile românești din interiorul și exteriorul arcului carpatic au reușit să-și păstreze unitatea lingvistică, culturală și confesională, datorită contactelor pe

care le-au întreținut permanent. Pluralitatea statală și ingerințele provocate de diferite forțe externe nu au reprezentat opreliști pentru derularea raporturilor multiple pe plan economic, cultural și religios, amplificate și prin deplasările de ordin demografic de o parte și de alta a cununii carpatice.

Cele mai vechi atestări ale românilor în izvoarele scrise datează de la cumpăna primelor două milenii de după Hristos, ele referindu-se atât la colectivitățile de la nordul Dunării Inferioare, cât și la acelea de la sudul marelui fluviu, areal unde s-au diferențiat mai multe grupări dialectale: dacoromânii, aromânii, meglenoromânii și istroromânii. Toate aceste conglomerate neolatine erau denumite de străini prin vocabulele *vlahi*, *valahi*, *blaci* sau prin alte derivate de la aceste etnonime. În schimb, românii, conștienți de descendența lor din romani, s-au autodesemnat în mod permanent printr-un termen derivat de la numele strămoșilor lor, fapt remarcat atât de entitățile minoritare disipate în spațiul carpato-dunărean, cu care au conviețuit, cât și de străinii care le-au străbătut meleagurile.

Fără a repudia câtuși de puțin relevanța consistentă a factorilor geografici, economici și confesionali, considerăm că afinitățile lingvistice au fost cele care au contribuit în cea mai mare măsură la apropierea colectivităților românești din regiunile carpato-dunărene. Din acest punct de vedere aserțiunea noastră își revendică antecedente în tezaurul epistemologic din antichitatea târzie și din perioada postromană, la a cărui propășire un anumit aport se datorează lui Claudius Marius Victor(inus) (decedat în jurul anilor 425–450), dar mai cu seamă lui Isidor din Sevilla (circa 560–636). Într-o lucrare cu substanță teologică, cel dintâi enunța un verdict cu tentă axiomatică: „Limba formează neamul” (*gentem lingua facit*), găsindu-și o confirmare într-o formulare cu nuanță de aforism exprimată de ilustrul episcop și erudit din Sevilla, care afirma că neamurile apar din limbi, și nu limbile din neamuri (*ex linguis gentes, non ex gentibus linguæ exortæ sunt*).

Odată cu structurarea statelor medievale românești, s-a impus necesitatea desemnării lor prin denumiri proprii, spre a fi individualizate și

a se evita confuziile. Dat fiind că primul voievod s-a înfiripat în Muntenia, acesta a păstrat numele de *Valahia* sau *Țara Românească*. Moldova a păstrat și ea mai mult timp numele de *Valahia*, preferat de localnici numai pentru textele elaborate în alte limbi, dar și de ruși și polonezi, însă cu timpul s-a impus choronimul *Moldova*, menționat cu începere din secolul al XIV-lea. Pe lângă aceste denumiri, pentru Muntenia s-au folosit evasiconcomitent, vreme de mai multe secole, și termenii *Transalpina*, *Ugrovlahia* și *Basarabia* (de la numele dinastiei fondatoare), iar pentru Moldova denumirile de *Maurovlahia*, *Rusovlahia*, *Moldovlahia*, *Bogdania*, aceasta din urmă adoptată *ab initio* de otomani în amintirea primului dinast care a dobândit neatârnrarea voievodatului său.

Întrucât popoarele europene conștientizaseră că românii din spațiul carpato-dunărean aparțineau aceleiași etnii, ele le-au diferențiat terminologic, desemnând Țara Românească cu termenul de „Valahia Mare” sau „Valahia Superioară”, iar Moldova cu cel de „Valahia Mică” sau „Valahia Inferioară”, dar aceste choronime, având în mare măsură un caracter livresc, au fost uneori interșanjabile.

Din aceleași considerente, cronicarii și diplomații străini au denumit frecvent cele două voievodate din spațiul extracarpatic cu termenii „dubla Valahie”, „cealaltă Valahie” sau „ambele Valahii”, într-o epocă în care ele nu erau reunite în hotarele unui singur stat. Termenul „dubla Valahie” este atestat pentru prima dată într-o scriere a lui Philippe de Mézières (c. 1327–1405), redactată la puțin timp după înfruntarea de la Nicopole din 1396. Evocând ambianța politică din Peninsula Balcanică din anii anteriori, diplomatul și autorul francez susținea că sultanul turc ar fi supus autorității sale mai multe țări, între care și „la double Walaquie”, care corespundea desigur cu Țara Românească și Moldova. Asupra denumirii comune a celor două voievodate românești s-a oprit și Johannes Schiltberger (1380–c. 1440), într-un jurnal de călătorie elaborat în Bavaria natală, la întoarcerea sa în 1427 dintr-o lungă captivitate, de peste trei decenii, în Orientul musulman. Potrivit notificării sale, „în ambele Valahii (*in beiden*

Wallacheyen), în cea mare, la fel ca și în cea mică, locuitorii sunt creștini”.

În mediul francofon, sintagma „ambele Valahii” se regăsește în însemnările de călătorie ale lui Bertrandon de la Broquière (c. 1400–1459), care, după ce fusese trimis de suzeranul său, ducele Philippe III le Bon al Burgundiei, într-un pelerinaj la Locurile Sfinte în 1432–1433, dobândise cunoștințe vaste din sfera geopolitică. Acesta pretindea că otomanii ar fi cucerit „ambele Valahii”, atât pe cea Mare, cât și pe cea Mică, formulare ce atestă conștientizarea că populația celor două state românești aparține aceleiași etnii. Despre cele două Valahii există informații și într-un manuscris privitor la aspecte administrative ale Bisericii bizantine, păstrat la München. Documentul relevă că în obediența confesională a Patriarhiei constantinopolitane se aflau și cele două Valahii, care alcătuiau două „regate”, cu domni proprii.

Denumirea „cealaltă Vlahie/Valahie” (*l'altra Vlachia/Valachia*) figurează în două rânduri în mesajul transmis la 8 mai 1478 de Ioan Țamblac/Ioanis Zamblacho, emisarul lui Ștefan cel Mare, conducerii Senatului venețian, având drept scop obținerea ajutorului *Serenissimei* împotriva expansiunii otomane. Din conținutul expunerii solului reiese că *l'altra Vlachia/Valachia* se referă explicit la Țara Românească, domnul Moldovei evidențiind astfel faptul că vecinii săi aveau același profil etnic.

Din aceeași epocă și din perioada ulterioară datează numeroase mărturii ce probează identitatea terminologică, reflectare a uniunii de neam, a statelor românești de la sud și est de lanțul carpatic, din care vom enumera selectiv doar pe cele mai relevante, aparținând unor erudiți de seamă din epoca crepusculară a evului mediu și din perioada renașcentistă. Dintre aceștia, de un deosebit prestigiu s-au bucurat Filippo Buonaccorsi, zis Callimachus (1437–1497), italian stabilit în Polonia, Antonio Bonfini (1434–1503), cărturar originar tot din Italia, aflat în serviciul curții de la Buda, episcopul și cancelarul Ungariei Stephanus Brodericus/István Brodarics (c. 1470–1539), ragu-zanul Michael Bocignoli, emisar diplomatic la curtea domnului Țării Românești în prima jumă-

tate a veacului următor, de asemenea din Dalmația, italianul Antonio Maria Gratiani (1537–1611), autorul unei biografii a lui Despot Vodă, diplomatul polonez Andrzej Taranowski, trimis în anul 1569 în misiune la Constantinopol, eruditul german Johannes Leunclavius (Johann Löwenklau sau Lewenklaw) (c. 1541–1594), cunoscut prin ampla sa sinteză asupra trecutului Imperiului otoman, geografii și cartografii italieni Giovanni Lorenzo d'Anania (c. 1545–c. 1607/1609), Giovanni Botero (c. 1540–1617), Giovanni Antonio Magini (1555–1617), thuringianul Conrad Lautenbach, diplomatul ungar Miklós Istvánffy (Nicolaus Istuanfius Pannonius) (c. 1538–1615), eruditul italian Giorgio Tomasi, Marco Bandini (Marcus Bandinus) (1593–1650), bosniac de neam, arhiepiscop și vicar apostolic în Moldova în anii 1644–1650, cărturarii sași Johannes Tröster (decedat în 1670), Mathias Miles (1639–1686), germanii Conrad Jacob Hildebrandt (1629–1679), Eberhard Werner Happel (1647–1690) și mulți alții. Precum se observă, acești cărturari, prelați, diplomați și călători reprezentau medii etnico-culturale diferite ale Europei, cei mai numeroși fiind din Italia, Germania, Ungaria, Dalmația, Polonia, Franța și Transilvania, unde exista un nivel cultural mai elevat și se manifesta un interes sporit pentru aspectele demografice, politice, culturale și confesionale din regiunile românești.

Conștientizarea unității etnice românești se generalizează în și mai mare măsură în perioada ulterioară secolului al XVII-lea, odată cu creșterea rolului Principatelor pe plan european, concomitent cu dinamizarea contactelor interetnice în sfera economică, politică, confesională etc. Conceptul respectiv constituia o evidență arhicunoscută în mediile românofone, astfel că evocarea sa pe plan intern nu prezenta interes.

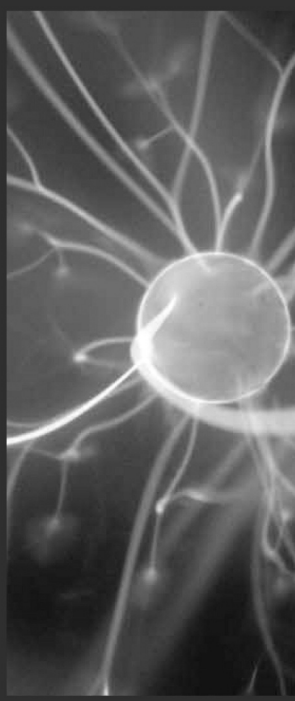
Unitatea etnică, liantul confesional și sentimental desprinderii din civilizația romană au contribuit în mod esențial la coagularea propriei identități, fără de care ar fi fost de neconceput râvna statornică de a milita pentru unitatea politică, vitală pentru stoparea procesului de deznaționalizare, a conservării tradițiilor strămoșești, a patrimoniului cultural al națiunii.

Bibliografie selectivă

- C. Alzati, *La coscienza etnico-religiosa romana in età umanistica, tra echi di romanità e modelli ecclesiastici bizantino-slavi*, în *Byzantinische Forschungen*, XVII, 1991, p. 85–104.
- A. Armbruster, *La romanité des Roumains. Histoire d'une idée*, București, 1977.
- D. Berindei, *România și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, 1997.
- G.I. Brătianu, *Origines et formations de l'unité roumaine*, București, 1943.
- I. Chirtoacă, *Istoria românilor. Epoca medievală*, Chișinău, 1999.
- Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, ed. D.H. Mazilu, București, 1989.
- N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, II, *Les maîtres de la terre (jusqu'à l'an mille)*; III, *Les fondateurs d'État*, București, 1937.
- J. Kramer, *Sprachwissenschaft und Politik. Die Theorie der Kontinuität des Rumänischen und der balkanische Ethno-Nationalismus im 20. Jh.*, în *Balkan-Archiv*, N.F., 24/25, 1999/2000, p. 105–163.
- D. Lozovanu, *Populația românească din Peninsula Balcanică. Studiu antropogeografic*, București-Brăila, 2019.
- M. Metzeltin, Th. Wallmann, *Wege zur Europäischen Identität. Individuelle, nationalstaatliche und supranationale Identitätskonstrukte*, Berlin, 2010.
- Ș. Papacostea, *Les Roumains et la conscience de leur romanité au Moyen Age*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, IV, 1965, 1, p. 15–24.
- I.-A. Pop, *Rolul romanității românilor în conștiința medievală*, în *Clio în oglindiri de sine. Academicianului Alexandru Zub omagiu*, ed. Gh. Cliveti, Iași, 2014, p. 307–320.
- I.-A. Pop, *De la romani la români. Pledoarie pentru latinitate*, București-Chișinău, 2019.
- N. Saramandu, *La romanité orientale*, București, 2008, p. 21–45.
- V. Spinei, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden-Boston, 2009.
- N. Stoicescu, *Unitatea românilor în Evul Mediu*, București, 1983.
- I. Toderașcu, *Permanențe istorice medievale. Factori ai unității românești*, Iași, 1994.
- A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a 4-a, București, I, ed. V. Mihailescu-Bîrliba, 1985; II, III, IV, ed. N. Stoicescu și M. Simionescu, 1986, 1988, 1993.

Academia Română

IAN
08 - 12
2020

Academia Română cultivă tinerii merituoși

Viitori matematicieni, fizicieni, chimiști, biologi
la Școala de vacanță a Academiei Române, la Măgurele

Vor conferenția:

Ioan Aurel Pop	Marius Andruh
Răzvan Theodorescu	Radu Gologan
Bogdan Simionescu	Nicolae Victor Zamfir
Victor Voicu	Maya Simionescu
Ioan Dumitrache	Victor Spinei

Cuvânt de salut*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

Dragi oaspeți,

„Școala de vacanță a Academiei Române” pentru olimpici poate să li se pară multora un paradox. Dacă este vacanță nu poate să fie vorba de școală. Da, dar un om de spirit, mare savant a spus odată, demult, că scopul școlii este vacanța! În vacanță se pot face și multe lucruri serioase, fie și la Academia Română. În al doilea rând, ce să caute elevii olimpici la Academie, loc de consacrare a valorilor intelectuale, adică a savanților care, de regulă, sunt bătrâni? Este bine de reamintit că și savanții și erudiții au fost odată elevi și chiar elevi-olimpici. Academia, ca și olimpiadele, cultivă cunoașterea de cel mai înalt nivel și pacea între oameni. Pe timpul desfășurării olimpiadelor încetau toate conflictele armate.

Bine ați venit în cel mai înalt for de recunoaștere a creației de nivel superior și de cercetare! Academia Română veghează de mai bine de 150 de ani la excelența cercetării și creației din România, mai întâi asupra limbii, literaturii și istoriei, iar ulterior asupra tuturor științelor și artelor. Sunteți găzduți la Măgurele, unde funcționează cel mai prestigios institut de fizică din țară și unde este pe cale să se desăvârșească cel mai puternic laser din lume, sub privegherea profesorului Nicolae Zamfir, membru al Acade-

miei Române. Veți vizita importante institute de cercetare – dintre cele circa 70 ale Academiei –, veți cunoaște realizări de importanță națională și mondială, veți audia conferințe din varii domenii, de la chimie la istoria artelor și de la medicină la automatizări și calculatoare. Dar vacanța nu are farmec dacă nu se deschide și spre relaxare. Veți vedea o minune a artei românești, care este Ate-neul Român, veți vizita Universitatea, veți admira case și palate vechi, veți afla despre existența unor muzee unice, veți cunoaște personalități ale culturii și științei, veți schimba impresii și vă veți cunoaște între voi. Toate acestea vor impulsiona dialogul, care este fundamental într-o societate democratică.

După o asemenea vacanță activă, deși veniți din atâtea locuri – Suceava, Bistrița, Slatina, Alexandria, Satu Mare, Călărași, Onești, Alba Iulia, Drăgășani, Deva, Ploiești – vă veți aduna energiile într-un șuvoi și veți înțelege ce școală serioasă se poate face în România și de ce este ademenitor să vă continuați studiile în România. Academia Română vă admiră, vă îndrumă, vă prețuiește și este convinsă că dintre voi se vor ridica în viitor mulți dintre membrii ei.

Să ne bucurăm, așadar, împreună! *Gaudeamus, igitur!*

*Mesaj adresat la prima ediție a programului educațional „Școala de vacanță a Academiei Române” (8–12 ianuarie 2020, Clubul Academicienilor, Academia Română)

Clubul Elevilor și Studenților Olimpici din cadrul Academiei Române*

Acad. Ioan Dumitrache

Secretarul general al Academiei Române

Academia Română, prin misiunea nobilă pe care o are în societatea românească de a recunoaște, a promova și a susține valorile naționale, precum și de a contribui la dezvoltarea cunoașterii universale prin cercetarea științifică de excelență susținută în cadrul instituțiilor proprii, are în preocupare, prin programul său strategic, susținerea și promovarea tinerelor talente din școli și universități. În acest sens ne-am propus să identificăm tineri cu reale aptitudini creative, confirmate prin rezultate la concursuri naționale și internaționale și să-i invităm să facă parte din Clubul Elevilor și Studenților Olimpici din cadrul Academiei Române.

În cadrul acestui Club vor fi organizate activități specifice pentru promovarea excelenței în educație și cercetare, prelegeri ale membrilor Academiei Române, școli de vară tematice, seminare și ateliere de lucru pe teme de actualitate ale științei și tehnologiei etc.

Clubul va fi reprezentat în Iași, Cluj-Napoca și Timișoara, unde activitățile vor fi coordonate de

filialele Academiei Române din aceste centre universitare.

Ca prime acțiuni întreprinse de Academia Română în această direcție, menționăm întâlnirile organizate de membrii Prezidiului cu elevii olimpici în principal din București și organizarea Școlii de vacanță a olimpicilor din domeniile: matematică, fizică, chimie și biologie, împreună cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, condus de academicianul Nicolae Zamfir.

În cadrul acestei prime școli a olimpicilor, intitulată „Școala de vacanță a Academiei Române”, elevii au avut prilejul de a cunoaște activitatea Academiei Române, de a audia conferințe susținute de membrii Academiei Române, de a vizita institute de cercetare ale Academiei Române, precum și de a participa la discuții cu membrii Academiei Române pe teme actuale ale științei și tehnologiei, teme ce vizează inclusiv evoluția societății românești.

Ne propunem să continuăm această nobilă misiune de a identifica și a pregăti generația viitoare de intelectuali de elită a acestei țări.

*Mesaj adresat la prima ediție a programului educațional „Școala de vacanță a Academiei Române” (8–12 ianuarie 2020, Clubul Academicienilor, Academia Română)

Școala Olimpicilor la Academia Română

*Cătălin Mosoia**

Anul 2020 a debutat cu o premieră la Academia Română, și anume, inaugurarea programului educațional „Școala de vacanță a Academiei Române”, destinat elevilor cu talent pentru știință din toată țara, care au obținut rezultate notabile la olimpiadele naționale și internaționale de matematică, fizică, chimie și biologie. Prima ediție a acestui program educațional s-a desfășurat în perioada 8–12 ianuarie 2020 și a fost realizată de Academia Română în colaborare cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” și Centrul de cercetare ELI-NP, Extreme Light Infrastructure – Nuclear Physics de la Măgurele.

„Școala de vacanță a Academiei Române”, program inițiat de academicianul Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, face parte dintr-un proiect educațional mai amplu, ce are în vedere crearea și dezvoltarea unei relații profesionale de durată între elevii performanți din toată țara și membri ai Academiei Române.

Această primă ediție a „Școlii de vacanță a Academiei Române” a reunit 14 elevi care au participat la lecții susținute de academicieni, profesori și oameni de știință români: acad. Ioan-Aurel Pop, acad. Răzvan Theodorescu, acad. Bogdan Simionescu, acad. Victor Voicu, acad. Ioan Dumitrache, acad. Marius Andruh, acad. Nicolae Victor Zamfir, acad. Maya Simionescu și prof. Radu Gologan. Olimpicii au vizitat laboratoare aparținând institutelor de cercetare ale Academiei Române și de pe platforma Măgurele, între care Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu”, Institutul de Virusologie „Ștefan S. Nicolau”, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și

Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, Centrul de cercetare ELI-NP.

Cei 14 olimpici provin de la 12 instituții de învățământ preuniversitar din toată țara, după cum urmează: Vișănescu Geanina, de la Colegiul Național „Barbu Știrbei” din Călărași, Boerescu Victorița Maria, de la Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din Călărași, Puțura Emanuel Vasile, de la Colegiul Național „Liviu Rebreanu” din Bistrița, Mușuroi Daniel Nicușor și Tudosie Andreea Maria, de la Liceul Național „Ion Minulescu” din Slatina, Ardelean Andrei Gavril și Nastai Mihnea, de la Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Satu Mare, Gătej Nicolae, de la Colegiul Național „Dimitrie Cantemir” din Onești, Coadă A. Dragoș Iulian, de la Colegiul Național „Decebal” din Deva, Ciușescu Constantin Petrișor, de la Colegiul Național „Gib Mihăescu” din Drăgășani, județul Vâlcea, Constantinescu Ana-Maria, Colegiul Național „Mihai Viteazul” din Ploiești, Popa Florin Alexandru, Colegiul Național „Horea, Cloșca și Crișan” din Alba Iulia, Găitan I. Gheorghe, Colegiul Național „Petru Rareș” din Suceava, și Achim Mihaela Elena, de la Colegiul Național „Alexandru Ioan Cuza” din Alexandria.

*

Ziua I

Miercuri, 8 ianuarie 2020, elevii olimpici au fost întâmpinați de directorul „Școlii de vacanță a Academiei Române”, cercetător Ioan Ursu, secretar științific în proiectul ELI-NP, Extreme Light Infrastructure – Nuclear Physics, care le-a prezentat detaliile programului și i-a însoțit pe Platforma Măgurele.

Ziua a II-a

A doua zi, joi, 9 ianuarie, elevii au vizitat Academia Română și s-au întâlnit, în Clubul Academicienilor, cu acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Răzvan Theodorescu și acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinți ai Academiei Române, acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, acad. Nicolae Victor Zamfir, președintele Secției de științe fizice a Academiei Române, directorul general al Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” de la Măgurele și director al proiectului ELI-NP.

Radio România s-a alăturat acestui program derulat de Academia Română, astfel că elevii au vizitat Societatea Română de Radiodifuziune și s-au întâlnit cu Georgică Severin, președinte director general al Societății Române de Radiodifuziune. La discuții au participat acad. Răzvan Theodorescu și acad. Nicolae Zamfir. Patru dintre olimpici – Andreea Maria Tudosie (clasa a XI-a, Liceul Național „Ion Minulescu” din Slatina), Andrei Gavril Ardelean (clasa a XII-a, Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Satu Mare), Dragoș Iulian Coadă (clasa a IX-a, Colegiul Național „Decebal” din Deva) și Gheorghe Găitan (clasa a XI-a, Colegiul Național „Petru Rareș” din Suceava) – au fost invitați, alături de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, la emisiunea „Între prieteni” realizată în direct de redactorul radio Dan Creța, unde au avut ocazia să discute despre pasiunile și performanțele lor, despre proiectele imediate, dar și despre situația învățământului românesc, despre fenomenul migrației tinerilor performanți, despre solidaritate, spirit civic și patriotism.

În aceeași zi, Clubul Oamenilor de Știință al Academiei Române a fost locul în care elevii s-au întâlnit și au discutat cu acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, însoțit de acad. Nicolae Zamfir, președintele Secției de științe fizice din Academia Română. Principalele teme abordate în cadrul colocviului au fost rolul important pe care Uniunea Europeană îl acordă cercetării științifice în dezvoltarea economică și culturală a societății și perspectivele pe care România se străduiește să le ofere tinerilor care doresc să facă performanță în cercetare. Doi dintre elevii cu talent artistic – Ana

Maria Constantinescu, din Ploiești, și Andrei Gavril Ardelean, din Satu Mare – au interpretat câteva fragmente de muzică clasică la pianul aflat în Club, demonstrând astfel că pasiunea pentru științele exacte nu exclude bucuria pe care o oferă arta. „Știința și muzica sunt prietene, ambele au fundament matematic. Îmi place ceea ce fac. Încerc să le îmbin cu celelalte pasiuni ale mele: chimia, biologia, științele exacte, istoria, geografia și multe altele”, a declarat eleva Ana Maria Constantinescu, în cadrul unui interviu acordat Biroului de comunicare al Academiei Române.

Ziua a doua s-a încheiat la Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” al Academiei Române, unul dintre cele mai performante institute de cercetare din România, clasat ca „institut de excelență europeană”. Aici au avut ocazia să discute cu acad. Maya Simionescu, fondator și director al acestui institut, și să viziteze câteva dintre laboratoarele de cercetare avansată.

Ziua a III-a

În cea de a treia zi a Școlii Olimpicii, vineri, 10 ianuarie, elevii s-au întâlnit cu acad. Victor Voicu, medic farmacolog, vicepreședinte al Academiei Române, președintele Secției de științe medicale din Academia Română, alături de care au vizitat Institutul de Virusologie „Ștefan S. Nicolau” al Academiei Române. În aceeași zi, au avut ocazia să participe la un seminar susținut de acad. Marius Andruh, președintele Secției de științe chimice din Academia Română și profesor coordonator al lotului național olimpic de chimie, și să viziteze Facultatea de Chimie din cadrul Universității din București. Programul „Școlii de vacanță a Academiei Române” a prevăzut pentru finalul zilei a treia o vizită la Ateneul Român, unde olimpicii au fost întâmpinați de Andrei-Radu Dimitriu, director-general al Filarmonicii „George Enescu” din București. Ulterior, elevii au auzit un concert vocal-sinfonic susținut de Orchestra simfonică și Corul Filarmonicii „George Enescu”.

Ziua a IV-a

Activitățile științifice din ziua de sâmbătă, 11 ianuarie, s-au desfășurat la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie

Nucleară „Horia Hulubei” și Centrul de cercetare ELI-NP de pe platforma Măgurele. Întâlnirile cu acad. Ioan Dumitrache, acad. Nicolae Zamfir, prof. Radu Gologan, președintele Societății de Științe Matematice din România, Dragoș Șeuleanu, jurnalist, și Corina Negrea, jurnalist de știință la Radio România Cultural, au avut ca teme de discuție tehnologia informației, fizica, laserii, matematica, educația, cercetarea românească și comunicarea științei. Seara, elevii au urmărit spectacolul de poezie și muzică „Dor de Eminescu”, care a avut loc la Teatrul Național „I.L. Caragiale” din București.

Ziua a V-a

Ziua a cincea, duminică, 12 ianuarie, a fost rezervată închiderii primei ediții a Programul educațional „Școala de vacanță a Academiei Române” și întoarcerii elevilor olimpici spre localitățile unde învață.

*

Inițiativa Academiei Române de a organiza o școală de vacanță pentru elevii performanți a fost primită cu încredere și speranță, răspunzând unei nevoi a societății românești de a valorifica talentul și energia generației tinere. Cu atât mai mult cu cât această primă acțiune se integrează într-un program de lungă durată al Academiei Române, ce se anunță a fi dezvoltat pe mai multe direcții și etape. Ecourile pozitive confirmă reușita acestei prime acțiuni, iar opiniile exprimate îi vizează atât pe cei care au avut ideea inițierii Școlii de vacanță, cât și pe organizatori sau pe cei care au contribuit la mediatizarea ei. Aprecierile au venit atât din partea membrilor Academiei Române și a elevilor participanți, dar și din partea publicului sau a reprezentanților mass media. Radio România a programat două emisiuni speciale, cu transmitere din studiourile proprii și de pe Platforma Măgurele, Televiziunea Română a dedicat acestei Școli de vacanță ediția din 25 ianuarie a emisiunii „Academia Română – prezentul continuu”, iar presa locală a anunțat și a comentat prezența olimpicilor la Academia Română. Pentru paginile revistei „Academica” am selectat și prezentăm în continuare câteva dintre impresiile elevilor olimpici participanți la prima ediție a „Școlii de vacanță a Academiei Române”:

Emanuel-Vasile Puțura, Colegiul Național „Liviu Rebreanu”, Bistrița:

„Școala Olimpicilor de la Academia Română a fost pentru mine o experiență foarte frumoasă și interesantă, reprezentând unul dintre primele momente în care am avut ocazia să mă aflu în contact direct cu reprezentanți ai înaltei intelectualități din țara noastră. Am reținut astfel numeroase idei importante din discuțiile pe care domnii academicieni le-au avut cu noi, idei care sunt sigur că vor avea un rol important în dezvoltarea mea intelectuală. De asemenea, faptul că am avut ocazia să vizitez un institut de cercetare prestigios, precum cel de la Măgurele, a însemnat o oportunitate importantă, care m-a ajutat să aflu mai multe aspecte despre științele din cadrul acestei școli, matematică, fizică, chimie și biologie. Un aspect important al acestei școli este și șansa pe care am avut-o de a cunoaște și de a mă afla în compania unor tineri olimpici din alte zone ale țării, pasionați de științe, asemeni mie. Școala Olimpicilor de la Academia Română a reprezentat pentru mine o experiență semnificativă și importantă și sunt foarte încântat că am avut ocazia de a participa la aceasta”.

Mihnea Nastai, Colegiul Național „Mihai Eminescu”, Satu Mare:

„Școala de vacanță a Academiei Române a fost o experiență de neuitat. Pe lângă faptul că am vizitat Bucureștiul și multiple centre de cercetare științifică, am avut contact cu mai mulți academicieni. Am avut discuții interesante cu aceștia, referitor la situația actuală a României și a cercetării. Faptul că cei mai culți oameni ai țării ne-au împărtășit din experiența lor și ne-au dat sfaturi reprezintă o onoare uriașă. Organizarea acestei tabere a fost impecabilă, am legat prietenii și ne-am creat amintiri frumoase, dar probabil cel mai important lucru este că am văzut că și la noi în țară se poate face cercetare științifică la cel mai înalt nivel”.

Petrișor Ciușescu, Colegiul Național „Gib Mihăescu”, Drăgășani:

„Școala de vacanță a Academiei Române a reprezentat o oportunitate de a vedea modul în care decurge cercetarea în România în diferite domenii, precum biologie, chimie și fizică. De

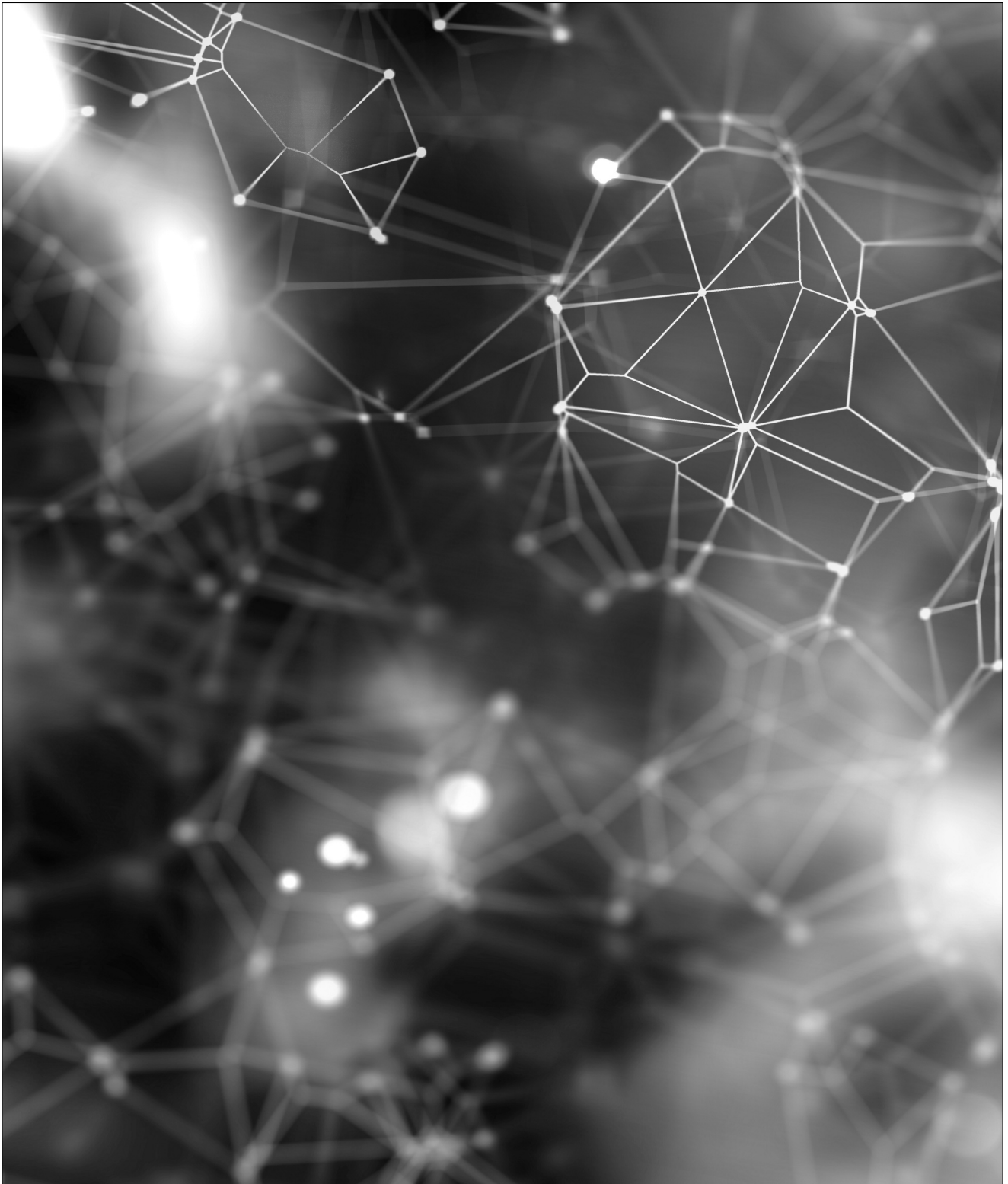
asemenea, în perioada în care s-a desfășurat tabăra am putut lua contact cu persoane cu experiență în aceste domenii și astfel am putut primi detalii din viața unei persoane care lucrează în domenii pe care chiar noi le-am putea urma. Caracterul mixt al taberei a reușit să creeze o legătură între domeniile sale, dovedind că nu pot fi înțelese unul fără celălalt; procesele ce au loc în celule nu pot fi urmărite și reproduse fără a înțelege modul în care moleculele interacționează, care, la rândul lor, respectă niște legi definite de către fizică, iar, la rândul ei, fizica are nevoie de matematică pentru a fi cuantificată. Așadar, această tabără mi-a amplificat dorința de cunoaștere și de explorare a diferitelor domenii”.

Andrei Ardelean, Colegiul Național „Mihai Eminescu”, Satu Mare:

„Am ajuns la București și apoi la Măgurele în dimineața zilei de 8 ianuarie, după ce am acceptat o invitație care m-a luat prin surprindere. Pentru mine, tabăra a fost extrem de frumoasă, o experiență de neuitat. A fost ceva special din toate punctele de vedere. Întâlnirile cu domnii academicieni au avut însemnătate și au fost foarte intere-

sante, iar pentru mine, venit din Satu Mare, de departe, plimbările prin București au fost ceva deosebit. Mi-am făcut o părere bună despre oraș la primul meu contact autentic cu el. Pe partea științifică, trebuie să recunosc că m-au fermecat în special tururile prin complexul ELI de la Măgurele (plus prezentarea academicianului Nicolae Zamfir) și prezentarea academicianului Marius Andruș, printre altele. Pe partea culturală, vizita la Ateneu a fost un șoc (poate amplificat de frumusețea muzicii lui Serghei Rahmaninov). Mi s-a părut foarte bună și inspirată combinarea științei cu arta (muzica, teatrul). Tabăra în sine a fost foarte relaxantă și primitoare ca atmosferă, iar oamenii pe care i-am întâlnit au fost grozavi. Am legat prietenii frumoase cu ceilalți olimpici, descoperind că și ei sunt ca mine: pasionați de știința la care excelează și de știință, în general, dar și interesați de alte domenii (de exemplu, fotbal sau muzică) și au viață socială. Nu pot decât să le mulțumesc organizatorilor și celor care m-au chemat (această invitație fiind o deosebită onoare, o recompensă și o apreciere la finalul anilor de liceu) și să afirm că aș repeta această experiență cu drag”.

Tehnologia electronică în noua eră digitală

Cuvânt-înainte

Acad. Dan Dascălu*

Progresele rapide ale tehnologiei digitale reprezintă una dintre trăsăturile distinctive ale civilizației actuale. Într-adevăr, schimbările rapide și profunde ale tehnologiei informației afectează întreaga societate și condiționează *noua revoluție industrială* (Industry, 4.0).

A doua revoluție industrială (secolul XIX) s-a bazat pe utilizarea electricității. Și electricitatea este în continuare indispensabilă!

Prima jumătate a secolului XX a fost martora dezvoltării dispozitivelor și circuitelor electronice, pe care s-au bazat comunicațiile și radiolocația. Au apărut ulterior dispozitivele electronice semiconductoare și circuitele electronice integrate, a căror maturitate a fost dovedită de prima aselenizare a unui echipaj uman (1969). Dezvoltarea ulterioară a circuitelor integrate (fabricate de industria microelectronică bazată pe siliciu) a stat la baza electronicii digitale, cu tehnica de calcul și automatizarea care au produs o *treia revoluție industrială*. Evoluția hardware a fost acompaniată de dezvoltarea software (programe).

Evoluția continuă a sistemelor digitale (bazate în principal tot pe tehnologia siliciului, industria microelectronică s-a transformat în nanoelectronică) a permis progrese uluitoare în stocarea și prelucrarea informației și asigurarea unei conectivități globale.

După o jumătate de secol, orice locuitor al planetei care posedă un telefon inteligent utilizează o tehnologie mult mai evoluată decât cea care a permis prima aselenizare. Secolul XXI a adus și conceptul de sistem ciber-fizic: tehnica

digitală se cuplează direct la realitatea fizică, inclusiv pentru controlul unei linii de fabricație. Este o etapă calitativ deosebită, caracteristică celei de a patra revoluții industriale. Tehnologia electronică este importantă nu numai pentru procesarea informației (inclusiv prin interconectarea în sisteme de comunicații), ci și pentru interfața cu realitatea fizică, asigurând culegerea informației (prin senzori) și acțiunea asupra obiectelor (prin actuatori).

România pare să fi pierdut contactul cu domeniul, odată cu dispariția industriei de profil (care fusese concentrată pe platforma industrială Băneasa). Inginerii electroniști continuă însă să proiecteze circuite integrate în filialele unor companii multinaționale. Cercetătorii din domeniu dezvoltă componente de interes pentru companii, inclusiv prin colaborări internaționale.

Deschidem seria de articole **Tehnologia electronică în noua eră digitală** cu un articol semnat de dr. Mircea Dragoman, cercetător de renume internațională, de la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Microtehnologie (IMT București). Articolul publicat aici arată cum s-ar putea depăși limitele fizice la care a ajuns miniaturizarea tranzistoarelor în tehnologia circuitelor integrate bazate pe siliciu. Ideea este de a folosi noi materiale pentru construirea tranzistoarelor sau noi concepte de dispozitiv. Dr. Dragoman este directorul **Centrului de Cercetare pentru Nanotehnologii dedicate sistemelor avansate și nanomaterialelor**

*Președintele Comisiei de știința și tehnologia microsistemelor, Secția de știința și tehnologia informației a Academiei Române

avansate bazate pe carbon (CENASIC) din IMT.

Ca o notă personală, menționez faptul că IMT are o lungă istorie legată de nanotehnologie. Cu exact două decenii în urmă (februarie 2000, curând după lansarea în SUA a *National Nanotechnology Initiative*), ca director al IMT, am organizat în Aula Academiei Române o primă dezbateră legată de nanotehnologie (care a constituit și prima ediție a Seminarului Național de Nanoștiință și Nanotehnologie, ajuns în 2019

la a 18-a ediție). Același IMT, odată cu transformarea în institut național în 1996, a avut în componerea sa primul Laborator de nanotehnologie din țară, care din 2002 a funcționat *sub egida* Academiei Române, cu titulatura de Centru de Nanotehnologii (CNT). Din 2009, sub această denumire au fost grupate trei laboratoare de cercetare. Entitatea respectivă (care a contribuit și la redactarea proiectului CENASIC, finanțat prin fonduri structurale) există și astăzi (sub egida Academiei până în 2017).

După 50 de ani de cercetări în domeniul semiconductorilor: Materiale, componente și circuite electronice la scară atomică

*Mircea Dragoman**

După 50 de ani

La 19 septembrie 2019 Academia Română a organizat un simpozion dedicat semicentenarului cercetării românești în micro- și nanoelectronică. Despre acest eveniment a scris recent în revista „Academica” acad. Dan Dascălu [1], indicând contextul istoric în care a apărut cercetarea românească în micro- și nanoelectronică, precum și etapele de dezvoltare a domeniului până azi.

Am fost onorat să particip la acest eveniment cu o lucrare orală care descrie starea artei în cel mai avansat domeniu al nanoelectronicii: dispozitive și circuite electronice la scară atomică. Ascultând diferite intervenții și știind ce voi prezenta, m-am gândit că am avut noroc de profesori de înaltă clasă care m-au învățat carte, dar și de un context istoric în care aproape toată industria electronică din România socialistă a dispărut, în locul ei apărând firme multinaționale și institute de cercetare, racordate prin proiecte cu institute de cercetare și firme renumite din Europa.

Materiale la scară atomică și nanoelectronică

Au trecut 15 ani de la apariția primului articol despre grafenă – un singur strat atomic de carbon care a fost obținut prin dezlipire cu bandă adezivă din grafit [2] și care are acum peste 50 000 de citări; puține articole ating astfel de recorduri. Așa a apărut primul material bidimensional denumit și 2D, astăzi fiind cunoscute peste 200 [3]. La numai șase ani de la acest articol, autorii principali A. Geim și K.S. Novoselov au luat Premiul Nobel în fizică pentru „groundbreaking experiments regar-

ding the two-dimensional material graphene”. Revista „Nature Nanotechnology” a consacrat un număr special, în 2019, cu prilejul împlinirii a celor 15 ani de la această descoperire [4].

De ce a produs această descoperire un impact atât de mare? În primul rând, a fost un rezultat neașteptat, fiindcă teoria prezicea imposibilitatea existenței unor materiale 2D care, odată create, s-ar fi îndoit și rupt. În al doilea rând, fiindcă transportul purtătorilor în grafenă este descris de o ecuație Dirac și nu de o ecuație Schrödinger, ceea ce conferă grafenei proprietăți fizice speciale; de exemplu, relația de dispersie este liniară ca în cazul fotonilor, indicând însă transportul balistic al purtătorilor fără ciocniri pe distanțe mari de ordinul micronilor la temperatura camerei, purtătorii putând să devină de tip n sau p prin schimbarea polarității unei tensiuni DC de poartă, mobilitatea purtătorilor atingând valori de 10 000 cm^2/Vs și chiar mai mari, deci mai mare ca a semiconductorilor.

În prezentarea făcută cu prilejul acordării Premiului Nobel, A. Geim a spus că grupul său caută materiale care să permită realizarea unor tranzistoare cu canal metalic [5], însă modularea densității electronilor foarte mare cu ajutorul unui câmp electric este greu de realizat și au căutat materiale semimetalice ca bismutul și grafitul care au densități de electroni mai mici și deci câmpul electric le-ar putea controla. Așa s-a ajuns la grafenă, care este un semiconductor cu bandă interzisă zero. Așadar, o problemă venită din domeniul electronicii a generat un imens interes în fizică, chimie și alte științe, astăzi materialele

*Dr., cercetător, director CENASIC, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Microtehnologie (IMT București)

2D fiind o arie distinctă de cercetare în domeniul nanoștiințelor. Aplicațiile materialelor 2D în nanoelectronică sunt prezentate în [6], iar aplicațiile în biologie se găsesc în [7], carte care ulterior a fost tradusă și în limba chineză [8].

Materialele reprezintă unul dintre vectorii care au permis realizările impresionante din electronică, în ultimii 50 de ani. Prin urmare, pe măsură ce dimensiunile tranzistoarelor s-au redus, numărul de elemente din Tabelul lui Mendeleev utilizate în tehnologia nanoelectronică au crescut semnificativ. Astfel, dacă în anii 1980–1990 se utilizau numai 11 materiale la realizarea circuitelor integrate cu tranzistoare cu lungimi de poartă de 180 nm, azi când lungimea de poartă a tranzistoarelor este de 10 nm, numărul de materiale utilizate este mai mare de 60 [9]. De aceea, materiale cu mobilitate mare capabile să crească viteza de calcul a calculatoarelor, viteza de transmisie a datelor la frecvențe cât mai mari și cu bandă largă (ca de exemplu, comunicațiile 5G cu frecvențele alocate până în domeniul THz) sunt extrem de interesant de studiat, având aplicații imediate în industrie.

Entuziasmul a fost enorm, marile firme ca IBM, Intel au început imediat să utilizeze grafena în nanoelectronică. Studiile inițiale au fost abandonate după câțiva ani de marile firme, din cauza faptului că grafena monolayer crescută la nivel de plachetă are numeroase defecte, în timp ce Si utilizat azi sub forma unor plachete cu diametrul de 30 cm și care stă la baza fabricației tuturor microprocesoarelor are un număr de defecte extrem de redus. Acest fapt nu a împiedicat cercetarea academică în aplicațiile grafenei pentru nanoelectronică până acum, astăzi lucrându-se cu grafena monolayer transferată pe plachete de Si/SiO₂ de 4 sau 6 inch. Abia de curând producerea grafenei monolayer fără defecte a devenit o realitate [10].

Căutarea unor noi materiale este o necesitate, ținând cont de limitele finite la care se pot micșora dimensiunile tranzistoarelor și care conduc la saturarea puterii de calcul și a transmisiei datelor. De aceea, se caută acum noi metode de calcul, în afară de cele care folosesc tranzistoare denumite calcul digital, și care se bazează pe faptul că un tranzistor este un comutator rapid cu două stări „0” și „1”. Astfel, s-a dezvoltat calculul cuantic

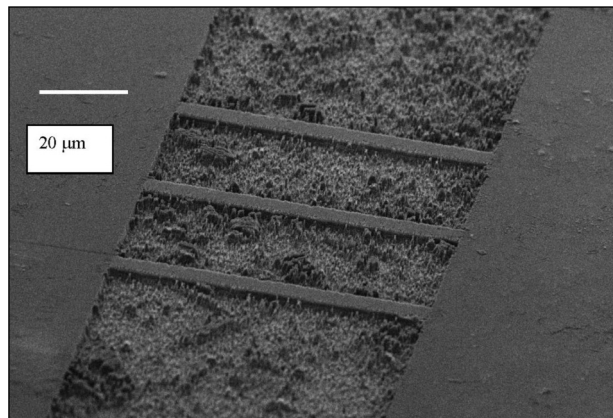

Fig. 1 Trei nanomembrane de GaN care prin efect memristiv imită mecanismele de învățare de tip obișnuință, dezobișnuință, memorare [12]

bazat pe mecanica cuantică și cel neuromorfic care utilizează arhitecturi inspirate de rețele neuronale din creier. Am realizat primele astfel de elemente de calcul cuantic [11] și circuite neuromorfice (Fig.1) care funcționează la temperatura camerei [12] folosind diverse materiale 2D ca grafenă, nanomembrane de GaN și foarte recent MoS₂.

Un singur strat atomic de MoS₂ este, spre deosebire de grafenă, un semiconductor cu mobilitate mai mică decât Si, dar pe care industria electronică l-a promovat recent transferându-l pe plachete de Si cu dimensiuni foarte mari realizând tranzistoare cu lungimea de poartă de 29 nm [13]. În același timp, noi am realizat primul nanoradio bazat pe MoS₂ crescut pe plachete de 4 inch de Si cu înaltă rezistivitate (Fig. 2) [14], în care dioda de detecție este realizată de MoS₂ cu grosimea de 10 nm, într-o configurație în care rectificarea este

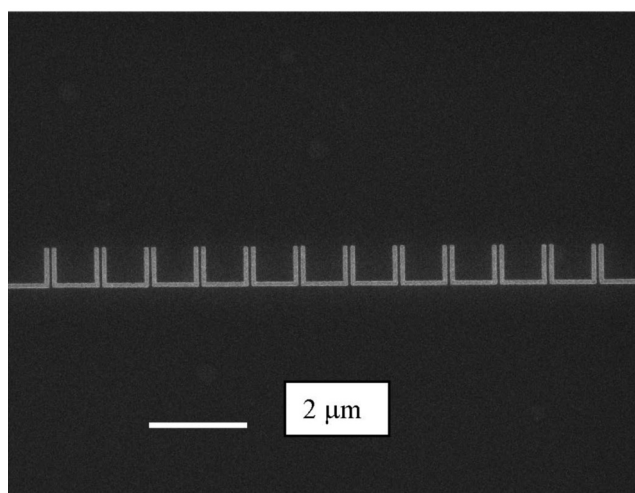

Fig. 2 MoS₂ nanoradio [14]

realizată prin geometria diodei și nu cu joncțiuni p-n. Este urmașul detectorului radio din secolul XX bazat pe galenă – un semiconductor (PbS) cu banda de 0.14 eV realizat pentru primul radio în urmă cu 100 de ani.

CENASIC: un centru de cercetare pentru materiale cu grosime atomică în România

Centrul de Cercetare pentru Nanotehnologii dedicate Sistemelor Integrate și Nanomateriale Avansate pe bază de Carbon (CENASIC) funcționează de patru ani în cadrul Institutului Național Cercetare-Dezvoltare pentru Microtehnologie (IMT) ca centru distinct de cercetare. Este rezultatul unei finanțări primite de la Uniunea Europeană pe fonduri structurale (contract POS CCE O2.2.1 cu numărul 254/28.09.2010).

CENASIC se află într-o clădire nou-construită (Fig. 3a), cu o suprafață utilă de aprox 1000 m², din care 220 m² cameră albă, clasa 100 și 1000, realizată la standarde internaționale. Este una dintre cele mai avansate infrastructuri de înaltă tehnologie din România (Fig. 3b) și înregistrată în sistemul ERIS.

CENASIC are opt laboratoare experimentale: Laboratorul de procese termice și depuneri chimice din fază de vapori (CVD), Laboratorul de procesare nanomateriale și nanostructuri pe bază de carbon, Laboratorul de spectrometrie a straturilor subțiri, Laboratorul de tehnologii pentru grafenă, Laboratorul pentru chimia interfețelor hibride, atelier electromecanic și pentru pregătire a probelor, Laboratorul pentru testări electro-

mecanice și fiabilitate, Laboratorul de simulare-proiectare pentru MEMS/NEMS cu materiale carbonice. CENASIC este conectat la facilitatea de micro-nano fabricație MINAFAB, împreună formând singura facilitate de fabricație la scară nano din România, unde, pornind de la simulare, se pot fabrica și testa dispozitive și circuite electronice la scară nano și la scară atomică.

În fiecare an în CENASIC se derulează 10–15 proiecte naționale și europene de către cercetătorii care lucrează aici și în alte laboratoare ale IMT. Cu câțiva ani înainte de inaugurarea CENASIC, eu am pornit pregătirea teoretică a personalului de cercetare cu tineri fizicieni, chimiști, ingineri, unii doctori de puțin timp, doctoranzi, studenți. În patru ani, CENASIC a reușit să își depășească țintele de performanță propuse prin proiect, realizând proiecte valoroase atât cu industria, cât și cu parteneri interni și internaționali. Vom aminti în continuare câteva rezultate.

În cadrul proiectului „Compozite din grafenă pentru îmbunătățirea proprietăților electrice și termice ale automobilelor – GAPHENECAR” am realizat împreună cu Renault primele cabluri electrice din compozite de grafenă mai ușoare cu 4 ordine de mărime decât cablurile din cupru ce sunt utilizate actual pe automobilele Dacia.

În Fig. 4 se văd cablurile din grafenă și farurile față ale unui automobil Dacia Renault iluminate prin cabluri grafeni care cântăresc 4g. Acestea conferă o greutate mai mică automobilului, un consum mai mic și deci o poluare mai redusă.

Fig. 3 (a) Clădirea CENASIC

(b) Imagini din camera albă CENASIC

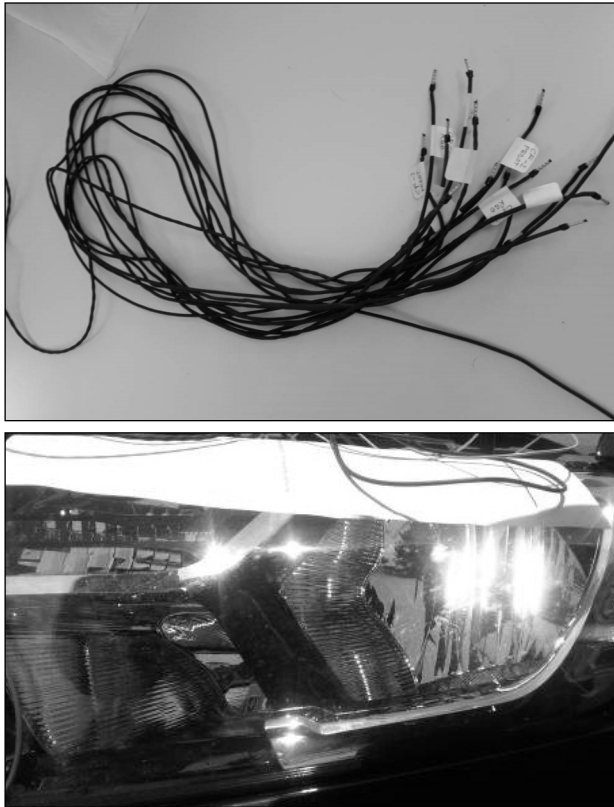

Fig. 4 Cabluri electrice grafenice pentru iluminarea farurilor automobilelor

Un alt proiect s-a referit la rezolvarea unei probleme stringente în nanoelectronică, și anume realizarea unui tranzistor pe grafenă care să aibă mobilitatea mare și care să aibă un raport on/off mare. Se știa că grafena monolayer nu are bandă interzisă și de aceea un tranzistor cu efect de câmp (FET) pe grafena monolayer nu se poate închide sau deschide, nu este deci în comutator. Noi am indus în grafena monolayer o bandă de 0.3 eV prin imprimarea unei structuri periodice formate din perforații cu diamtrul de 30 nm [15], realizare prin litografie cu fascicol de electroni.

Măsurătorile au arătat că raportul *on/off* este mai mare ca 10^3 , indiferent de lungimea canalului perforat, însă mobilitatea purtătorilor este de $10\,000\text{ cm}^2/\text{Vs}$ dacă canalul are lungimea de $1\ \mu\text{m}$ și corespunde mobilității purtătorilor din InP, dacă canalul are lungimea de $3\ \mu\text{m}$ mobilitatea scade la $5000\text{ cm}^2/\text{Vs}$ și corespunde GaAs, iar dacă lungimea canalului este de $7\ \mu\text{m}$ mobilitatea este $1000\text{ cm}^2/\text{Vs}$ și corespunde Si. Practic, variind numărul de perforații, realizăm performanțele electrice ale tranzistoarelor bazate pe toți semiconductorii cunoscuți! Grafena perforată este deci un semiconductor artificial de dimensiune

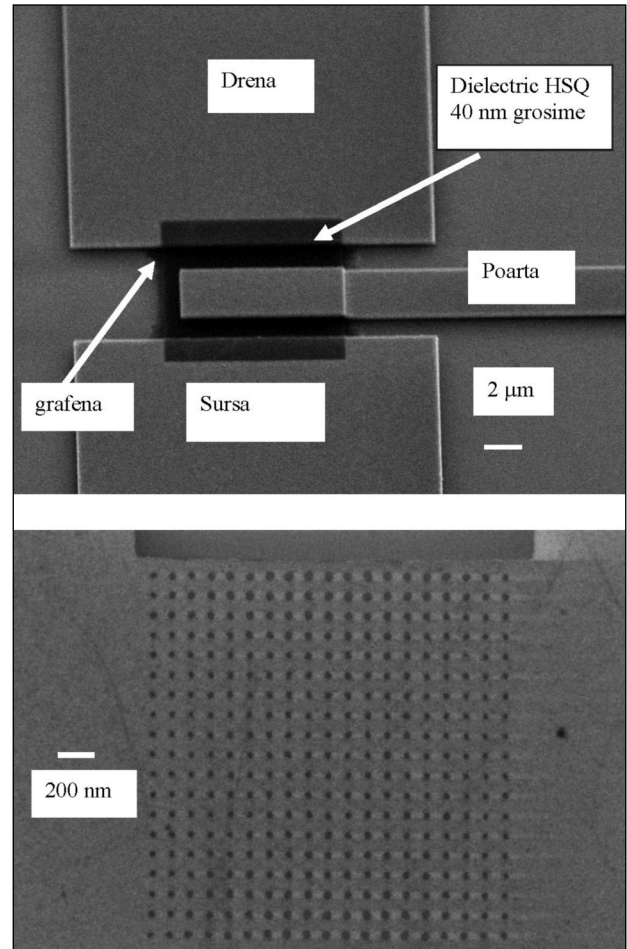

Fig. 5 (a) FET grafenă (b) canal grafenic imprimat cu o structura periodică [15]

2D capabil să aibă performanțe similare cu semiconductorii 3D (Fig. 5).

În cadrul unui proiect PCCF realizăm circuite electronice pe grafenă/feroelectric, feroelectricul fiind HfO_2 dopat cu Zr, ceea ce permite lucrul pe plachetă de 4 sau 6 inch. Acest tranzistor [16] permite ca transportul purtătorilor să fie orizontal între drenă și sursă sau vertical între drenă și un electrod de bază, funcție de tensiunea de poartă aplicată, fiind astfel un tranzistor reconfigurabil, fie orizontal, fie vertical având aplicații de integrare 3D a circuitelor electronice (Fig. 6).

Concluzii

Aflăm din presă că România urmează să promoveze prin fondurile structurale din anii (2021–2027) un institut al Tehnologiilor Viitorului (nanotehnologii, microelectronică, fonică, materiale și tehnologii de fabricație avansate) în care să se investească fonduri substanțiale.

După cum se vede din acest articol, viitorul a început ieri!

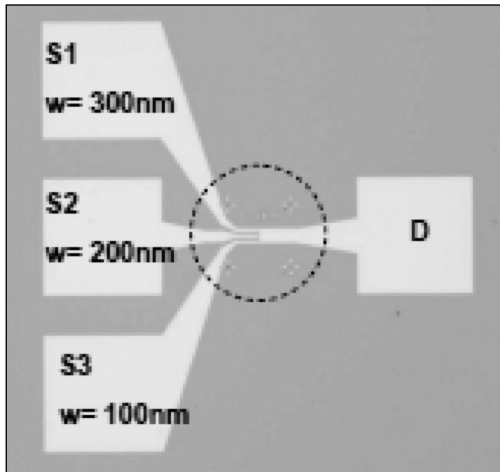

Fig. 6 Tranzistor reconfigurabil grafenă/HfZrO

Dedic această lucrare tuturor celor care au contribuit la dezvoltarea micro și nanoelectronicii în România. Am scris această lucrare cu convingerea că peste alți 50 de ani, cineva va face electronică folosind nu câteva sute de atomi ca astăzi, ci unul singur. De altfel, primul tranzistor cu un singur atom deja s-a realizat [17], dar funcționează la temperaturi foarte scăzute, în timp ce toate exemplele de mai sus funcționează la temperatura ambiantă.

Bibliografie

[1] Dan Dascălu, *Academia Română marchează jubileul cercetării românești în semiconductori*, *Academica*, decembrie 2019, p. 69–73.

[2] K.S. Novoselov, A.K. Geim, S.V. Morozov, D. Jiang, Y. Zhang, S.V. Dubonos, I.V. Grigorieva, A.A. Firsov, *Electric Field Effect in Atomically Thin Carbon Films*, *Science*, 306, Issue 5696, p. 666–669.

[3] P. Miró, M. Audiffred, T. Heine (2014), *An atlas of two-dimensional materials*, *Chem. Soc. Rev.* 43:6537–6554.

[4] *Nature Nanotechnology* 14, numărul 10, octombrie 2019.

[5] A. Geim, Nobel Lecture: *Random walk to graphene*, *Rev. Mod. Phys.* 83, 851–862 (2011).

[6] M. Dragoman and D. Dragoman, *2D Nanoelectronics, Physics and Devices of Atomically Thin Materials*, Springer, 2017.

[7] D. Dragoman, M. Dragoman, *Bionanoelectronics*, Springer 2012.

[8] D. Dragoman and M. Dragoman, *Sheng Wu Na Mi Dian Zi Xu*, Science Press, Beijing (2015).

[9] M.L. Green, C.L. Choi, J.R. Hattrick-Simpers, A.M. Joshi, I. Takeuchi, S.C. Barron, E. Campo, T. Chiang, S. Empedocles, J.M. Gregoire, A.G. Kusne, J. Martin, A. Mehta, K. Persson, Z. Trautt, J. Van Duren, and A. Zakutayev, *Fulfilling the promise of the materials genome initiative with high-throughput experimental methodologies*, *Applied Physics Reviews* 4, 011105 (2017).

[10] Yuan, G., Lin, D., Wang, Y. *et al.*, *Proton-assisted growth of ultra-flat graphene films*. *Nature* 577, 204–208 (2020).

[11] M. Dragoman, A. Dinescu, D. Dragoman, *Wafer-scale fabrication and room-temperature experiments on graphene-based gates for quantum computation*, *IEEE Trans. Nanotechnology* 17, 362–367 (2018).

[12] M. Dragoman, I. Tiginyanu, D. Dragoman, A. Dinescu, T. Braniste, and V. Ciobanu, *Learning mechanisms in memristor networks based on GaN nanomembranes*, *J. Appl. Phys.* 124, 152110 (2018).

[13] Q. Smets *et al.*, *Ultra-Scaled MOCVD MoS₂ MOS-FETs with 42nm Contact Pitch and 250μA/μm Drain Current*, *IEDM*, 2019.

[14] M. Dragoman, M. Aldrigo, J. Connolly, I.M. Povey, S. Iordanescu, A. Dinescu¹, D. Vasilache and M. Modreanu, *MoS₂ radio: detecting radio waves with a two-dimensional transition metal dichalcogenide semiconductor*, *Nanotechnology*, *Nanotechnology* 31 06LT01 (2020).

[15] M. Dragoman, A. Dinescu, D. Dragoman, *Solving the graphene electronics conundrum: High mobility and high on-off ratio in graphene nanopatterned transistors*, *Physica E* 97, 296–301 (2018).

[16] Dragoman M., M. Modreanu, I.M. Povey, A. Dinescu and D. Dragoman, *Reconfigurable horizontal-vertical carrier transport in graphene/HfZrO field-effect transistors*, *Nanotechnology* 31 025203, (2020).

[17] M. Fuechsle, J.A. Miwa, S. Mahapatra, H. Ryu, S. Lee, O. Warschkow, L.C.L. Hollenberg, G. Klimeck, M. Simmons Y., *A single-atom transistor*, *Nature Nanotechnology* 7, 242–246 (2017).

**Anton Golopenția
(1909–1951)**

O reparație morală de mult așteptată: almăjanul de geniu dr. Anton Golopenția a devenit membru post-mortem al Academiei Române*

Acad. Păun Ion Otiman

Președintele de onoare al Filialei Timișoara a Academiei Române

Anton Golopenția s-a născut la 12 mai 1909, la Prigor, ca fiu al avocatului Simion Golopenția (originar din satul Pecinișca, de lângă Băile Herculane) și al Emmei-Magdalena Staschek, aceasta din urmă fiică a unui funcționar de la „Banca Almăjana” din Bozovici, locuind, în copilărie și periodic în vacanțe în casa bunicilor din Bozovici. Este legat profund de Bozoviciul copilăriei, al adolescenței și tinereții, este legat sufletește de mulți oameni din Almăj și din Bozovici. Iată cum descrie Bozoviciul tocmai de la Berlin, unde se afla la studii:

„Bunătața ocrotitoare a casei calde n-am simțit-o decât la Bozovici, despărțit de drumul de fier printr-o vale lungă cale de o zi și plină de viscol. Ce frumoasă e acolo primăvara, când livezile de pruni izbucnesc în explozii albe până sus pe coasta munților! Vară adevărată, aceasta înseamnă un pătrat de cer negru de albastru care ne boltește curtea și prundișul de lângă râul nostru unde, dogorâtă, vremea încetează să mai treacă...” (Scrisoare datată 16 martie 1934, Berlin).

„Aci, la Bozovici, am petrecut două zile în casa, gospodărește plină de miros de carne afumată, de dulceți și de compoturi, dar și cufundată în felurite necazuri și amărăciuni, a alor mei. Azi s-a cernut aci, ca într-o moară uriașă, zăpadă fără sfârșit. Ieri am umblat încă, cu frate-meu, un deal drag nouă și o vale singuratică. Și ne-am bucurat evlavioși amândoi de o sută și o mie de frumuseți tăcute ale locurilor: de râul, când străveziu și verde ca pietrele scumpe, când opac și vioriu, ori de culoarea căpruie a ochilor noștri; de lucirile

argintii ale apei la câte un vad; de dealurile fărâmicioase, cărămizii, capete uriașe acoperite cu păduri rare și mohorâte; de mușchiul bogat și viu, de culoarea frunzelor de lalele tinere, de pe câte o coastă stâncoasă; de singurătatea întunecată și puternică a ultimilor pini și brazi dintr-un brădet năpădit de goruni; de verdele stins, ca de frunze presate în nu știu ce album, al livezilor de pruni. Nu mi-a venit să cred, dimineața, că toate aceste minuni de culori, mai ales verdele neprețuit al mușchiului, sunt acoperite de albul totdeauna același al zăpezii.” (Scrisoare adresată Domnișoarei Ștefania Cristescu, la Paris, 8 ianuarie 1933.)

Ne amintim cu bucurie acum, peste timp, de venerația cu care vorbea profesorul David Blidariu, prieten apropiat și coleg de generație, despre Anton Golopenția. S-au cunoscut atât în Almăj, la Bozovici, cât și la București, în cadrul societății intelectualilor almăjeni din capitală. De altfel, Anton Golopenția a iubit Almăjul, Prigorul său natal și Bozoviciul, unde și-a cumpărat casa din centrul satului, venind cu mare bucurie și plăcere, vară de vară sau ori de câte ori găsea puțin timp pentru destindere.

Într-o altă scrisoare, adresată unui prieten, spune că, pentru el, Bozoviciul este liman dătător de liniște, iar țăranii bătrâni încă îi simte legați de pământ: „De fericire dătătorule Bozovici, de ce nu te am totdeauna în suflet? Cât de repede liniștea picurată de tine în sufletu-mi nu va fi năpădită de șerpilii grijilor mari, atât de mărunte totuși... Asta e Bozoviciul pentru mine – liman dătător de liniște... Țăranii bătrâni mai au legătura cu

*Alocuțiune susținută la manifestarea cultural-științifică „Repere identitare ale spiritualității românești” (28 noiembrie 2019, Aula Filialei din Timișoara a Academiei Române)

pământul care le dă măreața liniște, care mă face să-i admir: dar ei tac.”

Remarcabile, practice, pline de alese metafore sunt rândurile din scrisorile adresate soției sale sau prietenilor, cu privire la frumusețea Almăjului, Nerei, Semenicolui, întregii văi: „Clipele mai frumoase ale zilelor de aci sunt cele petrecute la baie. Mi-am găsit un loc cam departe de sat, la Nera, care nu e câtuși de puțin neagră, ci limpede și răcoroasă... Plăcut e să te simți dus de unde, printre sălciile ce-și apleacă ramurile asupra lor, singuri tovarăși în liniștea înserării. Întoarcerea e punctul culminant al seriei de impresii rare pe cari le trăiesc. Valea în care e așezat satul nu mai e năpădită de lumina strălucitoare care o inunda la venire. La dreapta râului, un șir de munți dincolo de cari trece Dunărea. Ca și cutele unei imense velințe, coastele lor n-au nimic aspru, colțuros, culmile sunt rotunjite, văile se înclină lin. Aproape peste tot sunt acoperiți de păduri a căror verdeață mai plină contrastează ici colo cu verdele deschis al poienelor și mai cafeniu al pășunilor. La stânga Nerei, munții Semenicolui, cu același aspect, dar mult mai apropiați: verdele pădurilor nu mai are aspectul de continuitate al celor din dreapta, deosebești vârfurile gorunilor: ai senzația de a trece cu palma peste firele unui covor persan. Perdele de umbră le despart de șirele de vârfuri îndărătul lor. O gamă nesfârșită și accidentată de verde, de albastru, de cenușiu. Iar jos coline dulci, însoțite de razele apusului. Pruni își înșiră coroanele zburlite în alinierea livezilor, ovăzul de sub dâștii e de un verde lăptos, apoi table de grâu ce dă în auriu, cucuruzul de un verde zemos. Toate acestea combinate, permutate, aranjate în nenumărate chipuri, alcătuind mozaicuri de nebănuită bogăție, ce unduiesc de pe dâmb pe dâmb. Iar cerul azuriu senin, cu câte o mică oiță de nor alb și nemișcat.

Poteca ce conduce înspre casă, pe lângă care un râuleț își mână cele câteva picături de umezeală înspre Nera repede, mă vede ades mișcat profund, umil adorator al frumosului. Viața e frumoasă, frumoasă foarte, spune atunci orice participantă a trupului meu. Dacă ai suflet ca să-i poți gusta minunile, ea merită să fie trăită.

Singura plăcere adevărată: scăldatul. Apa Nerei, limpede și răcoroasă, mă tentează zilnic și așa fac cei vreo doi km până la locul meu de baie.

Dar și aci se resimte o slăbire, primele zile înotam zorit până la extenuare: voiam să mă antrenez și să sfârșesc odată cu una din nenumăratele mele lipsuri. Acum mă las purtat de apă, fie ce-o fi. Zău aștept ploaia, toamna chiar, căci mă cam doare inactivitatea asta. 40 de pagini zilnic, și acelea încurcate în cap de vai ș-amar ce-i asta. Tu poți zâmbi căci nu m-am schimbat, același am rămas, om cu intenții frumoase, erou nici la prezent, nici la trecut, ci la viitor.”

Înainte de căsătorie îi scrie viitoarei soții gândurile și frământările sale legate de „bunătatea ocrotitoare” a casei calde de la Bozovici, unde s-ar putea așeza pentru câțiva ani: „Am putea trăi acolo [la Bozovici] un an, doi, trei, după întoarcerea noastră în țară. Puținul de care am avea nevoie s-ar putea câștiga prin traduceri sau altceva de felul acesta. Și dacă e într-adevăr ceva de noi, cum o credem, acest răstimp de izolare concentrată ar putea să ne prilejuiască faptele care să deschidă o viață fără măcinări de prisos, la București sau altundeva. Armata o voi face probabil tot de acasă, în batalioanele noastre grănicerești de curând reînființate. Fundalul acestei certitudini mă liniștește totdeauna. Și-mi îngăduie uneori să mă zburdălnicesc cu gândul, închipuindu-mi viața noastră de acolo.”

Pline de „noutăți” de familie și de evenimente din sat sunt și scrisorile mamei sale despre Bozovici, trimise lui Anton Golopenția la Berlin sau pentru Bug unde de afla. Iată câteva:

„Străin are o fetiță. Schuster Margit, cea mică, a terminat ucenicia de fotograf, a plecat la București să-și găsească acolo de lucru și pentru că nu a găsit nimic în domeniul ei, a angajat-o Ernest Brancovici la uzinele Reșița din București. Altfel, nimic nou pe aici, în septembrie a venit episcopul, cel romano-catolic, poate că, dacă avem noroc, vom scăpa de preot, pemii din Șumița s-au plâns de el tare la episcop, dar mă tem că episcopul îl va lăsa aici totuși, căci în altă parte chiar că nu-l poate pune. Cucuruzul a fost destul de frumos anul acesta, sunt foarte mulți dovleci, așa că bunicul a mai cumpărat un porc ca să-l hrănim cu ei. Cel de tăiat nu este prea mare, l-am cumpărat târziu și era mic, sub barem, dar sperăm să-l aducem totuși până la 100 kg. Pe celălalt îl vom vinde după ce va fi dat gata dovlecii.”

„Altfel nimic nou demn de menționat – am strâns cam două care de cucuruz aproape singură și Taica m-a ajutat să-l pun în pod. Dovlecii mai că se strică. Porcul nu mănâncă bine, supărare mare, dar astfel mereu e ceva de făcut.”

„Știai că doamna Blidariu are un băiețel? Acum două săptămâni a fost botezul.”

Mai târziu, într-o altă scrisoare adresată soției sale, aflăm și hotărârea dureroasă și regretul profund al lui Anton Golopenția de a vinde casa din Bozovici, atât de dragă lor.

„După terminarea liceului, în anul 1927, la Timișoara, absolvă cursurile Facultăților de Drept și, mai apoi, de Filozofie, de la Universitatea din București, în paralel activând ca bibliotecar la Seminarul de Sociologie, șef de cabinet și secretar al profesorului său, Dimitrie Gusti. Între anii 1933 și 1936 obține o bursă de studii în Germania, acolo unde își ia doctoratul în sociologie. Reîntors în țară, îl găsim, rând pe rând, redactor la revista de sociologie, asistent universitar, funcționar și director interimar la Institutul de Statistică. În anii 1942 și 1943 pregătește și conduce în teren recensământul din Basarabia și Bucovina de Nord. În 1944, vara, îl cunoaște pe Lucrețiu Pătrășcanu și se implică în evenimentele de la 23 și 24 August [n.n.: dar nu aderă la niciun partid], fapt pentru care, la începutul anului 1950, va fi declarat «dușman al poporului.» (Nicolae Irimia, în „Almăjana”, Anul XII, nr. 1–2 [35–36] / 2010, p. 2)

În ziua de 30 iunie 2017, Adunarea generală a Academiei Române, prin hotărâre unanimă, a înfăptuit o reparație morală și științifică de mult timp așteptată, primirea sociologului, statisticianului, filosofului, juristului almăjan dr. Anton Golopenția ca membru post-mortem al Academiei Române.

Prezint, în continuare referatul de *Laudatio* al Secției de științe economice, juridice și sociologie, de primire în Academia Română a dr. Anton Golopenția, citit în Adunarea generală de colegul Gheorghe Zaman:

„Îngăduiți-mi, vă rog, să încep acest *Laudatio* dedicat personalității lui Anton Golopenția cu elogiul unui grup întreg de oameni de știință care au clădit ceea ce numim cu toții Școala sociologică de la București. Această Școală a răsărit și a strălucit, ca atare, un timp relativ scurt, dar reprezintă

un moment istoric în cronică științelor sociale din România și a îmbogățit istoria culturii naționale, devenind astfel nepieritoare intelectual și spiritual. A dăinuit și dăinuiește mai mult decât forțele care au încercat s-o distrugă.

Întemeietorul și ctitorul Școlii, profesorul Dimitrie Gusti, a fost recunoscut pentru contribuțiile sale de Academia Română prin alegerea sa întâi ca membru titular în 1919, încă înainte de existența „Școlii”, iar 25 de ani mai târziu, în 1944, ca președinte al Academiei Române. Gusti a știut să atragă alături de el un mănunchi de tineri talentați, care la rândul lor au format structura de conducere a Școlii.

În acest context, în 1931, un tânăr de 22 de ani, numit Anton Golopenția, proaspăt licențiat în drept, care urmas cursuri de sociologie cu D. Gusti și H.H. Stahl și a rămas fermecat și îndrăgostit de promisiunea sociologiei, a participat pentru prima oară la o campanie de monografiere sociologică a unui sat, numit Cornova. Și-a luat curând și a doua licență, în filosofie, în Germania la Universitatea din Leipzig, dar sociologia îl cucerise deja pentru tot restul scurtei sale vieți. Primul său studiu sociologic a perceput și a captat noul din viața acelu sat: **tendențele de orășenizare** în existența cotidiană tradițională a țăranilor cornoveni. Acel studiu, de început, a fost atât de pătrunzător și revelator încât a atras atenția conducătorilor Școlii asupra unui talent neașteptat, cu o capacitate neobișnuită de observație, interpretare și conceptualizare. Puțin mai târziu, același studiu a impresionat pe unul din marii sociologi și economiști ai acelu timp, Werner Sombart, într-o vizită făcută în România. Anton Golopenția s-a hotărât să se întoarcă la învățătură în mari universități europene, să părăsească pe cei dragi timp de trei ani neîntreruși de nicio întoarcere în țară, ca să învețe carte. Și a învățat carte cum puțini sunt în stare să învețe, cu pasiune și uitare de sine. Ceea ce a dorit și a reușit să facă a rezumat în puține pagini la sfârșit, în 1936, când și-a făcut introspectiv autobilanțul a ceea ce a izbutit să acumuleze teoretic și să-și lămurească personal în cei trei ani de studii multidisciplinare și de dialoguri pe care le-a inițiat, deliberat și sistematic, cu un șir impresionant de sociologi, filosofi și politologi de frunte ai Germaniei din acea vreme. Își

clădise, ceea ce a definit cu precizia sa obișnuită, atât o nouă bază teoretică, o „**viziune de ansamblu**”, cât și o nouă perspectivă metodologică asupra viitoarelor sale cercetări empirice „**clarificări îndestulătoare... pentru munca practică**”:

«Prin atingerea unei viziuni de ansamblu și a unei clarificări îndestulătoare drept punct de plecare pentru o muncă practică, de care sunt relativ mulțumit, scopul esențial al șederii mele în Germania a fost atins [...]. Alte studii teoretice probabil că nu mă vor duce mult mai departe. Din ce în ce mai mult simt și datoria de a mă pune în slujba edificării României»”.

Subiectul tezei de doctorat prefigura viitorul ce-și dorea: să folosească sociologia pentru a-și pune, prin stat, puterea și știința dobândite în slujba cauzelor publice.

Îndată după susținerea tezei de doctorat în filosofie socială s-a reîntors în țară. În viața lui Anton Golopenția începea o nouă etapă.

Prima sa participare la o cercetare sociologică monografică (1931) a fost în satul Cornova, Basarabia după care, remarcat de Dimitrie Gusti, este invitat să devină șeful de cabinet al acestuia, la Ministerul Instrucțiunii (1932–1933). În iunie 1933 obține a doua licență, în filosofie, *magna cum laude*. Câștigă două burse succesive [Rockefeller (1933–1935); Humboldt (1935–1936)] pentru studii prelungite de sociologie în Germania (Berlin, Leipzig și Hamburg). Susține teza de doctorat (noiembrie 1936) intitulată *Die Information der Staatsführung und die überlieferte Soziologie (Informarea conducerii statului și sociologia tradițională)*, obținând titlul de doctor în filosofie al Universității din Leipzig. Revine în România în noiembrie 1936.

Între 1937–1940 este director la Institutul Social Român (I.S.R.) și inspector la Fundația Regală „Principele Carol”; lucrează în paralel peste cinci ani (1937–1942) la publicarea revistei „Sociologie românească” ca secretar de redacție și ulterior redactor. În 1938 organizează și conduce prima cercetare a școlii nu pe un singur sat, ci simultan pe un eșantion de 60 sate, echivalentul unei revoluții metodologice. Lucrarea care a rezultat („60 de sate”) marchează deschiderea unei noi etape în istoria școlii sociolo-

gice de la București. În 1939 conduce (împreună cu Mihai Pop) prima cercetare sociologică zonală a școlii în plasa Dâmbovnic, județul Argeș (publicată 1942).

În 1940, Anton Golopenția începe a doua sa carieră oficială, ca statistician recunoscut oficial și invitat să devină director al Oficiului de Studii la Institutul Central de Statistică al României (1940–1947). De aici conduce cercetările care vor produce lucrarea *României la est de Bug* (ce va fi publicată pentru prima oară doar în 2006, recuperată, ca și alte lucrări, de fiica sa, Sanda Golopenția). Între august 1947-septembrie 1948 este director general delegat al Institutului Central de Statistică și, în octombrie 1947, devine directorul general al Institutului Central de Statistică din România. Golopenția concepe raportul *Reorganizarea statisticii României*. Conduce primul recensământ postbelic general de populație și agricol al României, și publică în timp record *Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948. Rezultate provizorii* (în colaborare cu D.C. Georgescu). Organizează cercetarea bugetelor de familie ale populației și pregătește recensământul întreprinderilor și al mâinii de lucru în 1948.

În septembrie 1948, Comisia de stat a planificării a cerut lui Anton Golopenția să demisioneze din postul de director general delegat al Institutului Central de Statistică. Rămas șomer, execută la domiciliu lucrări pentru Comisia de Stat a Planificării; strânge material pentru o „istorie a evoluției populației țărilor românești între 1700–1950”, „o istorie a statisticii oficiale românești” și „un manual de cercetări sociale” (*Ultima carte*, p. 55, 103).

În 1949, Anton Golopenția cooperează la o experiență de planificare regională întreprinsă în județul Hunedoara de Ministerul Construcțiilor. E declarat indezirabil și silit să renunțe și la această activitate. Golopenția caută lucrări de executat la Institutul de Igienă sau la Muzeul Limbii din Cluj, încearcă – fără rezultat – să obțină un post de statistician la Institutul pentru Combaterea Cancerului sau un post pentru lucrări de statistică istorică la Academia R.P.R.

La 16 ianuarie 1950 Anton Golopenția este ridicat (fără mandat de arestare) de agenții

securității din sala de lectură a Academiei Române și înțemnițat. Nu i s-a permis niciun contact cu familia sau cu avocați. Temele de anchetă, cum apar din declarațiile publicate în ultimii ani, au fost: lucrările de identificare a românilor de la est de Bug; fuga din țară a lui Sabin Manuilă; Pătrășcanu și anturajul său; Institutul Central de Statistică; Conferința de Pace de la Paris la care Anton Golopenția fusese trimis oficial de Guvernul României; corespondența I.C.S. cu Biroul Internațional al Muncii. Nimic din ceea ce a declarat n-a putut constitui motiv legal pentru a fi judecat, și cu atât mai puțin pentru a fi ținut înțemnițat.

La 9 septembrie 1951, Anton Golopenția se stinge în spitalul închisorii Văcărești, unde a fost internat la 18 august și, conform declarațiilor medicilor, nu a primit medicația care l-ar fi putut salva.”

Având deosebită șansă de a fi prezent în Adunarea generală din 30 iunie 2017, la această mare și binemeritată reparație, mă bucur nespuse de mult că mi-am dat din toată inima votul pentru a corecta imensa nedreptate ce i s-a făcut savantului bănățean, almăjan Anton Golopenția, devenind măcar după moarte un nemuritor al neamului românesc, al Banatului și al Almăjului său drag.

Catedrala metropolitană din București, vechi simbol dinastic

Acad. Răzvan Theodorescu

Vicepreședinte al Academiei Române

În istoria bucureșteană a secolelor XVI și XVII, trei coline sacre au jucat un rol spiritual de prim ordin care s-a întâmplat să fie dublat și de unul dinastic: dealul de la Radu Vodă, „dealul podgorenilor” – azi al Patriarhiei –, dealul de la Cotroceni. Pe cel dintâi, ramura basarabească a Drăculeștilor, numiți și Mihneștii, a ridicat după 1568 mănăstirea Sfânta Troiță prin Alexandru al II-lea Mircea, care s-a îngropat aici în 1577; el era nepotul de fiu al lui Mihnea cel Rău, strănepot astfel al lui Vlad Țepeș, cel în vremea căruia era menționat în 1459 Bucureștiul, urmat întru ctitorire de nepotul său de fiu Radu Mihnea – cel care refăcea lăcașul după 1600, lăsându-i numele de „Radu Vodă” – și de fiul acestuia Alexandru Coconul. Era, astfel, ctitoria a patru generații din

aceeași branșă dinastică și necropola acesteia. Biserica monastică de la Radu Vodă era aceea care aducea la București planul eclezial cu pronaos lărgit, experimentat pentru întâia oară cu câteva decenii înainte, în 1517, la Curtea de Argeș, pentru a adăposti un autentic „mausoleu” al unei noi dinastii, cea a „noilor Basarabi”, al căror începător se voia Neagoe Basarab; într-un pronaos larg s-a creat, prin stâlpi și icoane între ei așezate, un spațiu liturgic pentru rugă, restul nar-texului devenind spațiu funerar pentru neamul strălucitului membru al ramurii basarabești a Dăneștilor, Neagoe Vodă, fiu nelegitim al lui Basarab cel Tânăr Țepeluș, crescut de Craiovești și îngropat aici în 1521 (demonstrarea acestei inovații arhitectonice și liturgice a făcut-o în chip

strălucit acum o jumătate de veac magistrul meu Emil Lăzărescu).

La mai puțin de un secol, celălalt deal, „al podgorenilor”, primea o biserică monahală cu plan identic, închinată Sfinților Constantin și Elena, ctitorie de după 1654 și înainte de vara anului 1658 – când o sfințea patriarhul Macarie al Antiohiei – a lui Constantin vodă Șerban, fiu nelegitim al lui Radu vodă Șerban, cel care cobora la a cincea generație din aceiași Craiovești și care întemeia, astfel, o nouă ramură dinastică, cea a Basarabilor Craiovești.

Asemănarea arhitectonică a acestui lăcaș – care devenea în 1668, sub Radu Leon, biserică metropolitană a Ungrovlahiei – cu cel neagoean de la Curtea de Argeș (pe filiera Radu Vodă, desigur) era atât de evidentă, încât însoțitorul prelatului sirian, Paul din Alep, o remarcă în chip special. Faptul că ctitorul era continuat în desăvârșirea bisericii de către Mihnea al III-lea – fantasmul domn ce se voia coborâtor din Radu Mihnea, așadar dintr-un ctitor al lăcașului asemănător de pe cealaltă colină a Bucureștilor – spune ceva în aceeași cheie dinastică.

În sfârșit, faptul că, potrivit tradiției, ispravnic aici a fost tânărul Șerban Cantacuzino, nepot de soră al lui Constantin vodă Șerban – acesta era frate vitreg al Elenei, soția postelnicului Constantin Cantacuzino și mama viitorului voievod – care, în 1679, devenit domn, a reluat pe o a treia colină, cea a Cotrocenilor planul de la Argeș, Sfânta Troiță și mitropolia, făcând din ctitoria sa o necropolă cantacuzină, vine să certifice semnificația unui plan de biserică mănăstirească ce era și loc de astrucare princiară. Că același plan era împrumutat la început de veac XVIII, în București, la ctitoria de la Sfântu Gheorghe Nou – nepotului de soră al lui Șerban vodă, Constantin Brâncoveanu și la Văcărești, sanctuarul necropolă al lui Nicolae Mavrocordat spune încă și mai mult despre sensurile simbolice ale acestui tip de biserică cu pronaos dezvoltat și raporturile sale cu năzuințe dinastice ale unor domni români. Fost-a oare vrerea lui Dumnezeu că singura mirungere regală din România modernă s-a făcut în învolburatul septembrie 1940 aici, în biserica lui Constantin Șerban, a lui Mihnea al III-lea, a lui Radu Leon? Îmi place să cred acest lucru.

**Constantin Bălăceanu-Stolnici,
membru de onoare al Academiei Române**

Medicina – profesiunea și crezul unei vieți dedicate omului

Constantin Bălăceanu-Stolnici

Membru de onoare al Academiei Române

Sunteți descendentul unei vechi familii cu vechi și valoroase tradiții în istoria noastră și, am putea spune, dumneavoastră înșivă sunteți o istorie vie, dacă mă gândesc prin câte evenimente sociale, științifice și politice v-a fost dat să treceți într-o viață de aproape un secol. Cum se suportă prestigioasa povară a trecutului într-o istorie convulsivă?

De când eram copil am fost educat să nu consider originea mea nobiliară ca un merit personal (la care, de altfel, nu am avut nicio contribuție) și nici ca pe ceva care mi-ar putea conferi o superioritate oarecare sau avantaje. Am fost învățat să consider această origine ca o obligație de a avea un comportament corespunzător și o viață care nu ar putea „supăra” pe moșii și pe strămoșii mei. Am fost învățat să nu mă prevez de meritele incontestabile ale înaintașilor mei, ci să le am doar ca niște modele de urmat. În perioada comunistă „a fi boier” nu a fost deloc ușor. Cei din clasa noastră ne-am străduit să ne menținem demnitatea, să nu ne lăsăm învinși de discriminările, umilințele sau suferințele pe care „tovarășii” ni le ofereau cu generozitate într-un context istoric tragic al țării noastre, mai ales că „boieria” nu ne-o puteau lua.

Ați ales să vă consacrați medicinei, o profesiune considerată vocațională. La dumneavoastră cum a fost?

De la părinții și bunicii mei, de la medicii din familia mea – care întâmplător au fost personalități marcante – și de la maestrul meu am învățat că medicina este o vocație și așa am resimțit totdeauna. Aș spune chiar o anumită formă de sacerdoțiu, dar și o profesiune cu satisfacțiile și servituțile sale. Necesită eforturi mari să ți-o însușești, trebuie să înveți continuu

și te obligă să muncești uneori intens, oferindu-ți satisfacții – uneori, mai mari morale, dar și spirituale. Inevitabil sunt și deziluzii și tristeți, uneori, foarte apăsătoare. Medicina a fost, în vremea tinereții mele, chiar în regimul comunist, cu toate mizeriile la care a fost supusă. Din păcate, astăzi sunt mulți care nu o înțeleg, dar o invidiază și se grăbesc să împrăște cu noroi pe nedrept și în mod stupid.

Ce a făcut să vă dedicați neurologiei, domeniu fascinant al unor mari speranțe, dar, nu mai puțin, a numeroase semne mari de întrebare?

Inițial, am vrut să devin chirurg. Am făcut stagii grele, căci era în timpul războiului, am operat mult ca mâna întâi și, mai ales, a doua, cu mari chirurghi de la Eforia Spitalelor Civile și a așezămintelor brâncovenești... și așa am descoperit neurologia cu misterele ei. Așa am descoperit convertirea determinată de acel minunat profesor care a fost Nicolae Ionescu-Șișești și de echipa sa, cu deosebire de mari neurologi de talia lui State Drăgănescu și Theodor Horneț. A fost opțiunea care mi-a oferit mari satisfacții de diagnostic, tratament, dar și științifice propriu-zise. Clinica neurologică de la Colentina a fost nu numai o școală de medicină, ci și un centru avansat de cercetări în domeniul științelor creierului.

Performanțele tehnologiei și-au pus amprenta și în acest domeniu, dar cum „totul se plătește”, v-aș întreba nu doar ce s-a câștigat dar și ce s-a pierdut, dacă se poate spune așa, în această meserie a lui Hipocrat. Mai precis, mă gândesc la relația dintre aportul medicului și cel al tehnologiei.

Medicina, desigur, nu și-a pierdut caracterul vocațional cu toate achizițiile și umilințele aduse, mai ales de o parte tabloidă mercantilă și lipsită de deontologie. După mine, vocația nu are nicio legătură cu atitudinea de a pune un diagnostic corect, așa cum sugerați.

O altă dominantă a medicinei, ca și a științei în general, este specializarea, mereu mai restrictivă cumva, care are ca efect secundar, dacă putem spune, că adesea din cauza copacului nu mai vedem pădurea. Cum afectează aceasta evaluarea cât mai exactă a stării de sănătate a omului?

Medicina a progresat foarte mult. Un medic nu mai poate activa în toate domeniile, ca pe vremea bunicului sau a străbunicului meu. Complexitatea teoretică și aplicativă (cu tehnologiile respective) impune specializarea, care, la prima vedere, pare draconică, dar este inevitabilă și nu avem încotro. Ea este corectată de medicii de familie, de generaliștii care au o viziune de ansamblu. De asemenea, învățământul medical începe prin a fi general, nespecializat, pentru ca apoi să fie specializat pe domenii bine precizate. Orizontul îngust al unor medici este o problemă de educație personală, de matrice culturală și de personalitate.

Medicina holistică poate fi o soluție. Oferă speranțe?

După mine, medicina holistică nu este o soluție. Medicina este și trebuie să rămână o disciplină riguros științifică, chiar dacă de multe ori este și ea ajutată de fenomenul placebo. Ca urmare a celor învățate de mine de la maestrul meu și din lungă, foarte lungă mea experiență, consider că medicinile paralele (neconvenționale) constituie o poveste frumoasă și atrăgătoare, dar și o capcană inteligentă pentru cei care cred că orice zboară se mănâncă.

Mai observăm că, pe măsură ce știința se perfecționează, metodele de diagnostic și tratament devin mai precise și mai eficiente, bolile sunt mai multe, parcă mai perfide, mai rezistente la tratament. Este un proces ireversibil?

Aspectele statistice care arată creșterea morbidității nu se datorează unei agresivități crescute a agenților patogeni sau posibilităților de apărare a organismelor umane. Bolnavii sunt mai mulți, pentru că posibilitățile unei vieți mai îndelungate au sporit, circulă mai mult și se contaminează mai ușor, poluarea este mai intensă, diagnosticalele sunt puse mai riguros, iar oamenii merg mai des la medic, se îngrijesc de starea lor de sănătate. Unele boli sunt mai recente, ca infecția cu virusul HIV și consecutiv SIDA. Alte boli existau, dar nu erau identificate. Unii agenți se adaptează ca microorganismele la anumite antibiotice, ceea ce se combate cu noi terapii. Nu trebuie să dramatizăm aceste aspecte, decât poate a sensibiliza clasa politică să acorde mai mult interes și bani sectorului medico-sanitar. Putem fi optimiști, câtă vreme durata de viață a crescut mai mult decât semnificativ de la începutul secolului XX.

Cum vedeți evoluția viitoare, știind că nu există un panaceu?

În domeniul medicinei, previziunile sunt foarte greu de făcut, căci surprizele sunt dese. Evident, nu se va ajunge la un panaceu, ci potrivit tendințelor vom asista la o diversificare a domeniilor, iar tehnicizarea își va spori aportul la ameliorarea stării de sănătate a oamenilor. De asemenea, sunt perspective deschise în domeniul ingineriei genetice și în folosirea celulelor stem, hărăzite unui viitor eficient. Sper că se va ameliora și teribila birocrație care ne terorizează și parazitează contraproductiv.

Care sunt bolile cu răspândirea cea mai largă în țara noastră?

Îmi pare rău, dar nu vă pot răspunde, pentru că nu am la îndemână datele și anuarele statistice necesare. Sănătatea a fost însă vulnerabilă încă din paleolitic și va fi astfel până la sfârșitul speciei noastre.

Care este aportul psihicului în formarea rezistenței la boli și cum poate fi mărit?

Termenul „psihic” se referă la o latură foarte complexă, a cărei înțelegere scapă printre degete, mai ales în cazul unei abordări reducționiste. Experiența ne învață că echilibrul

mental este favorabil menținerii sănătății. În schimb, dezordinile psihice, mai ales cele depressive sau anxioase cresc vulnerabilitatea sănătății, diminuează sau blochează procesele de vindecare sau recuperare. Astăzi este o banalitate deja să spui că stresul, chiar și cel mai banal, dar și cel cronic, este generator de boli, uneori, grave. Conceptul de boli psihosomatice (chiar și în cazul exagerărilor pavloviste de odinioară) trebuie să fie și el luat în considerare. Aceste aspecte trebuie să se reflecte în dialogurile dintre medic și pacient, dar și în comportamentul asistentelor medicale și al personalului auxiliar. Este motivația cea mai importantă care impune umanizarea medicinei. De aceea se impune o mare grijă în folosirea experienței psihologilor care dispun de strategii psihoterapeutice uneori remarcabile.

Și rolul factorului spiritual?

Factorul spiritual este folosit mai ales în cazurile grave sau cele terminale și se arată extrem de eficace pentru depășirea crizei, iar atunci când este cazul, pentru trecerea în altă lume care, din păcate, nu poate fi întotdeauna evitată. Medicina nu trebuie să fie doar hipocratică, ci și esculapică. Rolul medicului este să ajute bolnavul pentru restabilirea echilibrului și, dacă nu este folositor, măcar să nu facă rău.

Celebrul „primum non nocere”.

El insista nu atât pe reușita medicului, cât pe starea bolnavului, rolul medicului fiind de a ajuta omul în lupta sa cu boala, formulând celebrul jurământ care l-a consacrat ca fondator al deontologiei. Medicina esculapiană are în vedere tradiția ca medicina să fie transmisă în familie din tată în fiu.

Odinioară, medicul era și un veritabil om de cultură, ceea ce era firesc, și beneficia de o educație complexă în consonanță cu dictonul „sunt om și nimic din ce-i uman nu-mi este străin”. Mai este de actualitate o asemenea înțelegere?

De-a lungul istoriei, de la șamani la medicii secolului XX, au fost și parte a elitelor culturale a vremurilor în care au trăit. Marii medici au

avut întotdeauna preocupări multiple – armonioase, filosofice, sociologice, estetice literare, muzicale și, în general, artistice – și o parte din patrimoniul cultural și artistic se datorează aportului lor, dar s-au ferit să se implice în viața politică. Omul – sănătos sau bolnav – este o ființă complexă, duală, care are nevoie să fie înțeles în toată complexitatea lui. Consultarea bolnavului exclusiv din punct de vedere biologic și pragmatic nu este productivă. Actul medical este exercitat de medic în favoarea omului. Toate impun integrarea medicinei într-un context generos. Din nefericire, omul contemporan este sufocat de o birocrăție stupidă, hipertrofiată, care îl dezumanizează.

Mai putem spune, ca odinioară Alexis Carrel: „Omul, acest necunoscut”?

Omul este, incontestabil, mai bine cunoscut decât pe vremea lui Alexis Carrel. Dar continuă să ascundă multe mistere care nu vor fi descoperite niciodată *ignorabimus*, cum spunea odată Dubois Raymond.

Sau cum spunea la noi Blaga, atât de frumos, că omul este o ființă a misterului întru revelație. Se spune, și cu dreptate, că medicul este toată viața student, că trebuie să învețe și, în același timp, să practice meseria, nepermițându-și a fi... restanțier. Și totuși ce preocupări aveți când... nu vă acaparează cele profesionale?

Sunt un om foarte în vârstă, am peste 95 de ani, așa că pe lângă preocupările de specialitate – teoretice și practice în special de psihiatrie și geriatrie în care mai exersez și astăzi – mă preocupă și antropologia.

Sunteți director al Institutului de Antropologie „Francisc Rainer” al Academiei Române.

Conduc lucrări de doctorat și postdoctorat, sunt profesor la Facultatea de Psihologie a Universității Ecologice. Am publicat cărți, studii și articole, am fost un neobosit călător prin Asia, prin cele două Americi. Totdeauna am regretat că nu am putut să fiu aviator. Conform tradiției de familie sunt și un om religios. Am activat în

structurile Bisericii Ortodoxe Române și sunt eforul testamentar al Bisericii „Domnița Bălașa” din București.

Dacă am putea da timpul înapoi, ați urma tot medicina?

De când mă știu am dorit să fac medicina. Niciodată nu m-am gândit la o altă profesiune. Acum, după 70 de ani de activitate, pot spune că nu am regretat opțiunea mea, cu toate că am avut și piedici demoralizatoare. Sunt convins că

dacă, prin absurd, aș fi pus în fața unei opțiuni, aș face-o tot pentru medicină și tot pentru neurologie. Asta, cu toate că este supusă de către mediocritățile care își expectează aprecierile prin mass-media și piedicile care, în mare parte, sunt vinovate de exodul medicilor din România; fiind incorigibil convins că vom scăpa de pacostea forurilor politice și că medicina noastră va reînvia trecutul ei strălucit, pe care am avut norocul să-l trăiesc.

Interviu realizat de Elena Solunca

Conceptul modern de interpretare. Interpretare în arta muzicală*

Acad. Alexandru Boboc

1. «Interpretation» (lat.) ca exegeză, explicarea unui text (sacru, juridic, literar ș.a), a unei gândiri greu de descifrat, în principal a sensului tănuit a unor scrieri, a devenit treptat conceptul central al unei teorii a interpretării, realizată cu o metodă specifică – hermeneutica (în unitate cu semantica și cu logica în înțelegerea lor modernă semiotică), al cărei exercițiu presupune: a) *exegeză* (explicitare, explicare – arta de a explicita, exegetica); b) *semnificare* (*Deutung*, indicarea, dezvăluirea a ceea ce este ascuns în fenomene istorice și culturale); c) *comprehensiune* (*Verstehen*, rezultată din unirea dintre trăire și expresie, prezentarea fenomenelor, expresie a unei stări de fapt, operă de literatură și artă).

Toate acestea acționează asupra limbajului diferitelor forme ale creației, acțiunii și cunoașterii în modalitatea unui metalimbaj, menit să cuprindă fenomenul aflat în cercetare într-o *comprehensiune* prin anumite reguli (reguli de corespondență; reguli de interpretare sau semantice; reguli de referință), funcționând însă prin ceea ce am putea numi principiul hermeneutic (care este cât se poate de tolerant): «E de ajuns să spunem că *se înțelege altfel*, dacă în genere se înțelege» (H.-G. Gadamer, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, 4. Aufl., Tübingen, J.C.B. Mohr, 1975, p. 280: „Es genügt zu sagen, dass man *anders versteht*, wenn man überhaupt versteht”).

2. Pentru aceasta, limbajul, de fapt, limbajele diferitelor domenii trebuie puse în acțiune într-un discurs, într-un context de comunicare: „Discursul este limbajul pus în acțiune într-un proces istoric

care face din enunț un eveniment” (Em. Benveniste, *Problèmes de la linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1966, p. 242: „Le discours est «le langage mis en action» dans un processus historique qui fait de l'énoncé un événement”).

Pe acest fond, putem spune că o operă de artă este mai întâi „punerea limbajului ei într-un discurs” care, în context (în comunicare), devine eveniment (spectacol), cu multe posibilități de interpretare și, bineînțeles, comprehensiune. Arta, în genere, arta modernă în special, este „un limbaj cu mai multe posibilități de înțelegere. La fiecare abordare a lui află ceva nou... este un limbaj care necesită o interpretare” (W. Biemel, *Expunere și Interpretare*, traducerea scrierii *Philosophische Analysen zur Kunst der Gegenwart*, București, Editura Univers, 1987, p. 294).

De aici și ideea de bază a unei teorii moderne a interpretării: înțelegerea limbajului artei presupune abordarea lui în cadrul concepției moderne semiotice despre limbă și limbaj, dar în coordonatele filosofiei culturii: limbajul ca «formă simbolică» (Cassirer) în unitatea formelor de bază ale culturii (limbaj, mit, artă, religie, știință, filosofie, tehnică) ca limbaj prin care vine în prezență opera de artă, definită ca „produsul finalizat și înzestrat cu valoare al unui agent moral, de obicei al unui om, considerat în calitatea morală a ființei lui” (T. Vianu, *Tezele unei filosofii a operei*, în: *Opere*, 7, București, Editura Minerva, 1978, p. 514), mai îndeaproape: ca obiectivație, „adică proiectarea unui obiect spiritual în planul obiectelor”, prin care „un conținut spiritual nu se poate menține decât în măsura în care el a fost făcut captiv al unei materii sensibile reale”, dar care are nevoie

*Textul de bază al conferinței susținute la Universitatea Națională de Muzică București (19 martie 2019)

„continuu de acțiunea reciprocă a spiritului viu – a celui personal ca și a celui obiectiv” (N. Hartmann, *Estetica*, București, Editura Univers, 1974, p. 95).

„Înțelegerea operei de artă (prin actul hermetic) este condiționată de abordarea ei ontologică: opera de artă ca fapt de cultură (într-un stil determinat și sub semnul valorii), prin coprezența a două planuri: *Vordergrund* (planul din față) și *Hintergrund* (planul din spate): „Ceea ce face să apară trebuie să fie real, ceea ce apare nu poate fi real, întrucât constă numai în această apariție a sa” – este «raportul de apariție» (N. Hartmann, *Op. cit.*, p. 31–32: „...ceea ce se ascunde cu adevărat în principiul «expresiei», dar „nu trebuie să fie nici apariția unei «idei», nici a vieții, nici a unui sens”, ci „modul de apariție în el însuși”, în care „va trebui căutată caracteristica obiectului frumos”), în care există opera de artă, ceea ce permite formula: o „lume” în „diferența ontologică” (diferența între «ființă» și «fiind» (Seiendes), dintre „ființă” și „ființa fiindului”, o diferență, greu de conceptualizat, în înțelegerea oricărui domeniu teoretic, o diferență în gândirea în relaționare). Aceasta, ca rezultat al interpretării prin diferența dintre limbajul operei și metalimbajul interpretării: aici „punerea în acțiune” aparține interpretului, care remodelează în context de comunicare o anumită operă de artă, devedind astfel coparticipant la „realizarea” operei (spectacol, concert), astfel încât raportul se prezintă cu mai mulți termeni: creator, creație, execuție, interpretare.

3. Cele spuse mai sus sunt valabile, bineînțeles, și pentru înțelegerea operei muzicale, a limbajului și gândirii muzicale. Prin analogie, putem urmări fenomenul muzical după regula: „discursul ca limbaj pus în acțiune”, ceea ce face din enunțurile lui un eveniment. „Muzica, anume, o «bucată», o compoziție, o «mișcare», – nu este deloc singură sonoritate sensibil-perceptibilă, ci totdeauna se găsește ceva dincolo de aceasta, „ceva muzical perceptibil” care necesită o cu totul altă sinteză din partea conștiinței percepătoare, decât aceea pe care o poate efectua pura auzire acustică. Acest altceva este un întreg mai mare și constituie planul din spate, care nu mai are caracter sensibil (N. Hartmann, *Estetica*, p. 131).

Ceea ce devine mai clar în audierea muzicală, care „cu toată separarea ei în stadiile temporale este sesizată ca o coexistență; este adevărat, nu ca pe ceva simultan în sens temporal, totuși ca un ansamblu solidar, ca unitate... Numai că unitatea nu poate fi produsă pe planul auzului sensibil, ci numai în realizarea unei sinteze, care trebuie să se înfăptuiască abia pe planul audierii muzicale; în genere, abia în realizarea aceasta constă audierea muzicală în opoziție cu auzul sensibil. Căci nu sunetul momentan, ci abia întregul, în unitatea succesiunii sale, constituie alcătuirea muzicală sonoră a mișcării și numai pe baza acestui întreg, detaliul cuprins într-însul – ansamblul perceptibil auzului – își dobândește sensul” (*Ibidem*, p. 132).

Unitatea muzicală a operei sonore „are într-adevăr ea însăși caracterul unei sinteze. Aceasta înseamnă că ea este «compoziție» (*compositio* este simpla traducere a cuvântului *synthesis*). O atare unitate nu poate fi sensibil auzită. În această măsură, ea este în mod veritabil apariție, și anume o apariție mijlocită de audierea sensibilă. Ea aparține deci planului de spate al operei sonore. Luând însă lucrurile pe latura obiectivă, ea este unitatea sintetică în care sunetul respectiv stins, pe care sensibil nu-l mai auzim, este reținut și alcătuieste astfel ca pe ceva încă prezent, un element esențial al întregului ce se edifică succesiv în audierea muzicală... Sinteza trebuie săvârșită de însuși cel care audiază. În măsura aceasta, el este re-creator și este el însuși activ componistic” (*Ibidem*, p. 133).

În audierea muzicală „noi trăim înălțarea edificiului ... Auzim așadar mai mult decât se poate sensibil auzi, auzim un edificiu sonor de altă ordine de mărime, care este cu neputință de auzit acustic laolaltă. Această altă alcătuire este adevărata operă sonoră, *compoziția*, «mișcarea», fuga, sonata. Și această altă alcătuire constituie «planul muzical de fond». Bineînțeles, numai cel muzical; căci de întregul plan de fond al muzicii mai țin și alte momente...” (*Ibidem*, p. 134–135).

Dar (așa cum am spus mai sus), opera muzicală scrisă are nevoie de o „artă de ordinul al doilea, care singură face ca muzica, odată compusă și scrisă, să fie perceptibilă”, căci „adevărata muzică se naște obiectiv abia cu arta secundară a muzicantului” (*Ibidem*, p. 136, 137), care nu este însă un simplu reproducător, întrucât execuția de către

el a unei piese muzicale e precedată de o «lectură» (hermeneutică) și însoțită astfel de o „înțelegere altfel”, ceea ce explică și posibilitatea a mai multe și diverse interpretări.

Dar și în execuție, „ceea ce este cu adevărat muzical în muzică rămâne *apariție*”, deoarece „nu atrage întregul plan de spate al muzicii, ci „numai prima pătură, cea mai apropiată de planul din spate, cea auditiv-perceptibilă a tonurilor și a armoniilor... numai ea este în genere realizabilă acustic... tot restul rămâne *ireal*, ca și mai înainte și trebuie să se nască în conștiința celui care ascultă” (*Ibidem*, p. 139).

Execuția rămâne „pe planul apariției”, cu toată gravitatea conținutului care apare într-însa „cu putere irezistibilă... Raportul păturilor cu apariția lor de *real* și *ireal* este păstrat” (*Ibidem*, p. 140).

4. De ce așa? Care este taina acestei situații? Să pornim de la rezultatul unui proces de creație specific, care se petrece în gândirea muzicală (mai exact, în unitatea dintre aceasta și limbajul în care vine – căci „limba este organul formator al gândului”, cum spunea W. von Humboldt (*Einleitung zum Kawi-Werk*, Schriften zur Sprache, Reclam, 1973, p. 45), a compozitorului, care instituie (prin calitățile sale) ceva nou în suita acestui gen de creație sub semnul valorii, dându-i expresie în *compoziție* (*compositio* este traducere a cuvântului *synthesis*), o „unitate ce nu poate fi sensibil auzită”, în această măsură, ea este în mod veritabil „apariție”, o apariție mijlocită de audierea sensibilă: ea aparține planului din spate al operei sonore, plan extrem de complex: „Întregul unei mișcări, care apare, nu este dat ca atare simțurilor, el este ceva *acustic-ireal*, care nu este realizat nici în execuția sonoră... Succesiunea sensibilă a sunetelor mijlocește apariția lui, deși în bazele ei, ea nu se poate fixa” (N. Hartmann, *Op. cit.*, p. 135).

Cumva straniu este faptul „că planul din față și planul din spate sunt în muzică asemănătoare unul cu altul, și după felul lor sunt mai apropiate și de aceea dualitatea lor a și fost în muzică neînțeleasă mai mult decât oriunde” (*Ibidem*). Altfel spus, în muzică avem o stratificare dublă a obiectelor, o dualitate și o opoziție a modurilor de ființare: apariție în materia sensibilă și transparență a primului plan modelat; prezența subiectului receptor, pen-

tru care poate apărea întregul, atunci când el îndeplinește condițiile audierii muzicale.

Unitatea și opoziția planurilor sunt prezente și în „arta de ordinul al doilea”, singura care face ca muzica, odată compusă și scrisă, să fie sonor-perceptibilă. Cel care execută are nevoie de o formație specializată în acest domeniu și de foarte mult exercițiu pentru a realiza interpretarea bucății muzicale conform partiturii. Cu aceasta, arta „muzicantului reproducător” ajunge să fie o necesitate estetică, „realizarea” de către acesta fiind într-atât de bine înțeleasă încât, de fapt „fiecare o desemnează prin cuvântul *muzică* numai pe ea, în timp ce negrul pe alb al notelor scrise trece numai mijlocitor auxiliar” (*Ibidem*, p. 137).

Așadar, în execuție, muzica devine dependentă de măiestria muzicantului, „realizarea” nu mai este opera compozitorului, ci a muzicantului executant, care are „mână liberă” în modelarea prin execuție devenind, într-un fel, asociat al compozitorului, nu doar „artist reproducător”, ci productiv-creator.

5. Situația este complexă, implică dependență și independență, coprezență a celor două planuri cu limbaje diferite: limbajul compoziției (expresia unei instituirii valorice) și limbajul interpretării (de fapt, metalimbajul), prin care opera muzicală devine alta cu fiecare reproducere (care nu este simplă redare) interpretativă, prin care identitatea operei muzicale este, în anumite limite, părăsită, „este despicată în diversitatea calitativă a interpretărilor” (N. Hartmann), ceea ce implică acțiunea principiului hermeneutic atât de tolerant: «E de ajuns să spunem că *se înțelege altfel*, dacă în genere se înțelege».

Totuși, reținem că, dincolo de „realizarea” prin interpretare-execuție „rămâne neclintită” în picioare compoziția scrisă în semiconcrețiunea ei, în fiecare clipă „obiect al unei împliniri posibile”. În alți termeni, interpretarea este ea însăși o artă și, poate nu întâmplător, Schleiermacher considera hermeneutica „o artă a comprehensiunii” (*Kunst des Verstehens*).

Un orizont al necuprinderii este mereu activ aici, de unde și așteptările prezenței a mereu altei „lumi sonore”, «lumi posibile» ca «lumi» ale interpretării. Aceasta pare a fi soluția enigmei: cum poate ajunge modelarea a ceva sensibil în

„planul din față” să fie purtătoare a unui conținut care are un cu totul alt mod de ființare, și nu este dat decât „pentru” o conștiință? Acest conținut spiritual nu este ceva „în sine”, ci numai „pentru noi”, cei care îl sesizăm. El este „pus” de „spiritul producător” în operă pentru un „spirit viu” care îl sesizează.

Unitatea celor două planuri în unitatea muzicală a operei sonore, sinteza, compoziția, unitate care „nu poate fi sensibil auzită”, s-ar putea explica și înțelege (hermeneutic) printr-un apel la „principiul identității indiscernibililor” (*indiscernibilia*, lat.), formulat de Leibniz (Nouveaux Essais, II, 27, 1.3; *Monadologie*, 9), menit să corijeze, într-o anumită măsură, principiul continuității („în univers totul se află în legătură, astfel încât totdeauna prezentul ascunde în sine viitorul”), care conduce la principiul de ordine, un principiu de uniformitate: „identitatis indiscernibilium” ne poate ajuta să clasăm diferențele după ordine și mărime, ordinea fiind totdeauna termen de enumerare și principiu de organizare a enumerării; *indiscernibilitatea* este o relație de asemănare completă (după conținut, identitate), dar nu este o identitate numerică, ci o diversitate (după conținut a indiscernibililor), ceea ce permite o considerare a identității a două obiecte prin disociere în funcție de proprietățile lor, astfel încât nu constituie un obiect, ceea ce nu exclude faptul ca un același obiect să fie denotat de nume diferite.

6. Așadar, diferența internă bazată pe o determinare lăuntrică esențială, ceea ce ar putea con-

veni analizelor de mai sus, în care cele două planuri – *Vordergrund* și *Hintergrund* – distingibile din punctul de vedere al „raportului de apariție”, în care opera de artă *este* în sine și este în prezență (*există*), totodată. Căci întregul unei compoziții (*unitatea*) rămâne chiar și în execuția muzicală un *ireal*, iar „sinteza audierii laolaltă într-o unitate o realizează, pentru ascultător, interpretul”; este adevărat, niciodată complet, ci ajutându-ne să ne apropiem de această unitate. Interpretarea are ca rezultat „lumi sonore”, lumi ale interpretării care devin „reale” (în artă) prin forța ficțiunii creatoare, în așa fel că prin opera de artă se înscrie o nouă ordine, mai exact „lumea” în altă ordine, estetică.

În limbajul interpretării, această *lume* capătă, pe lângă forma ei ca instituire valorică, sens și semnificație: ca „obiect semnat”, ceea ce clarifică, credem, și controversata dezbateră asupra „asemanticității muzicii”, aici fiind vorba de o neînțelegere a ceea ce înseamnă referent, sau mai clar, a deosebirii dintre referent, „obiect semnat” și obiect ca atare (lingvistico-logic), întrucât referentul nu este lucrul, ci ceea ce noi numim „lucru”, adică nu este extralingvistic, ci este dat prin limbajul (metalimbajul) interpretului și primit în limbajul receptorului. Așa cum s-a spus cândva (puțin hazliu, U. Eco) «pisica nu e referent, ci referent e ceea ce noi numim pisică». Artă nu semnifică în lumea lucrurilor, ci în „lumea” (ctitorită parțial și prin analogie) artei! Armonia sferelor, de care vorbeau pitagoreicii, nu o poate auzi urechea umană, dar intelectul omului o poate înțelege!

Euro după 20 de ani: între teorie și pragmatism (III)

Valeriu Ioan-Franc*

Membru corespondent al Academiei Române

Napoleon Pop**

Pro și contra euro

Euro a fost creat, poate, într-o perioadă atipică ciclurilor economice cunoscute, respectiv în liniștea Marii Moderații, perioadă pe care o putem caracteriza prin tensiuni politice relativ reduse în cadrul Uniunii. De ce facem referire la acest aspect? Pentru că îl considerăm important din punctul de vedere al principiilor șchioape de funcționare a monedei unice, respectiv lipsa pilonului fiscal înlocuit cu Pactul de Stabilitate și Creștere (PSC). Ce este acest pact? Este un **aranjament politic asumat voluntar** pentru o politică fiscal-bugetară corectă, disciplinată, neinflaționistă și neproducătoare de deficite bugetare nesustenabile, transferabile într-o datorie publică, devenită astfel tot nesustenabilă. Ca urmare, substitutul pilonului fiscal al euro este un *gentlemen's agreement*, care trebuie respectat cu seriozitate prin tăria unei voințe politice, pentru o cooperare economică benefică în stabilirea regulilor fiscale și bugetare. Acest acord politic înlocuia sistemul de partajare a riscurilor într-o uniune eterogenă în ceea ce privește capacitatea de a absorbi șocuri (sistem tot mai mult conștientizat ca fiind necesar) printr-un mecanism de transfer al unor resurse fiscale între statele membre ale zonei euro dintr-un buget propriu/federal al zone euro, atunci când apăreau dificultăți în cazul manifestării rigidității celorlalte criterii OCA (*optimal currency area/zonă valutară optimă*).

Ceremoniile dedicate euro la 20 de ani au relevat aspectele contributive ale monedei unice la mersul înainte al integrării europene. Președintele Parlamentului European, Antonio Tajani declara

că „moneda euro a făcut piața noastră unică mai transparentă și mai competitivă, facilitând tranzacțiile, mișcarea, comerțul și turismul... Moneda euro nu poate fi un scop în sine, ci un mijloc de a realiza o economie socială de piață cu obiectivul de a aduce prosperitate și locuri de muncă tuturor cetățenilor europeni”.

În cadrul ceremoniei de la Strasbourg (15 ianuarie 2019), președintele Băncii Centrale Europene (BCE), Mario Draghi, sublinia că moneda euro a adus o stabilitate a prețurilor care a oferit companiilor predictibilitate și o ancorare în perspective mai bune pentru a investi și a crea locuri de muncă: „Asigurarea prosperității economice și a stabilității pe termen lung este o provocare comună căreia îi putem face față cel mai bine împreună. Suntem mai puternici împreună”. Adevărat, dar numai în condițiile în care reformarea zonei euro și a uniunii în ansamblu ar fi pe un drum lipsit de asperitățile naționaliste și populiste promovate de unii dintre liderii politici actuali. În cauză imediată sunt demersurile pentru finalizarea Uniunii Bancare, a Uniunii Piețelor de Capital și depășirea piedicilor pentru crearea unei uniuni fiscale (din discursul lui Tajani).

Nu au lipsit critici și este important de văzut căror aspecte ale funcționării euro sunt circumscrise. Bunăoară, printre multe poziții critice, produce mirare poziția unui analist financiar german care afirma, în preajma ceremoniilor dedicate succesului euro, că moneda unică poate deveni o amintire a trecutului în următorii cinci ani. Este vorba de Marc Friedrich, consultant financiar la Friedrich & Weik, aflat sub puterea a două angoase

*Prof. dr., director general adjunct, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirișescu”

**Director științific, Institutul de Economie Mondială

cu privire la modul cum poate fi salvat euro. Prima rezultă din conexiunea pe care o face între propunerile președintelui Franței, Emmanuel Macron, și ale directorului general al FMI, Christine Lagarde, ambii francezi, foști bancheri la bănci de investiții și bune cunoștințe. Amândoi conlucrează cu disperare pentru a salva euro. A doua angoasă decurge din efectele unor soluții de întărire a euro asupra Germaniei. Ea va trebui să plătească cel mai mult. Un calcul făcut pe baza propunerii făcute de Lagarde, respectiv constituirea unui **fond de active în timpuri bune pentru zile negre** dintr-o contribuție anuală de 0,35% din PIB-ul statelor membre UE, participarea anuală a Germaniei la acest fond ar fi de 11,4 miliarde de euro.

Dar, în opinia lui Friedrich, indiferent la ce propuneri se va ajunge, proiectul euro este supus dezastrului, pentru că el nu funcționează la fel pentru toate statele zonei euro. Euro este „prea slab” pentru Germania și „prea puternic” pentru statele membre ale zonei euro din sudul Europei. Cum această situație nu pare să se schimbe în viitor, ceea ce se încearcă este o prelungire a vieții acestuia. BCE vrea să asigure ceva oxigen monedei unice, doar pentru a „cumpăra timp”, dar cu încălcarea principiului ca statul să nu fie finanțat monetar (prevăzut în Tratatul de Lisabona), așa cum se întâmplă prin politica de relaxare cantitativă (QE), respectiv cumpărarea directă de către BCE a obligațiunilor guvernamentale. Analistul german observă că tot ce era exclus inițial din tratate se întâmplă prin „ușa din dos”: avem o uniune a transferurilor dintre Nord și Sud, se încearcă mutualizarea datoriilor, astfel că Eurobondurile vor deveni o realitate și este posibil ca, după ce se va introduce sistemul european de garantare a depozitelor, cetățenii să-și scoată economiile din bănci, iar bănci slabe, precum cele din Italia și Spania, vor da faliment. Desigur, Germaniei îi va reveni rolul de salvator al sistemului bancar. În opinia lui Friedrich, UE se îndreaptă spre o dictatură prin concentrarea de putere: un ministru de Finanțe al UE, un buget comun al transferurilor fiscale, o armată proprie. În acest timp însă, germanii sunt deja privați de anumite drepturi prin prevalența legilor UE asupra legilor naționale.

Poate merită menționată, în contextul nemulțumirilor față de euro, și cercetarea făcută

de Centrum für Europäische Politik (CEP) cu privire la efectul euro asupra prosperității unor economii europene importante din zona euro. Autorii cercetării, Alessandro Gasparotti și Matthias Kullas⁷, au folosit așa-numita metodă a controlului statistic rezumată la comparații de rezultate ale prosperității, cu ipoteza că țările analizate (Germania, Olanda, Grecia, Spania, Franța, Italia, Belgia și Portugalia) nu ar fi adoptat euro. Ni se confirmă că adoptarea euro a adus beneficii Germaniei și Olandei, în timp ce alte țări ca Franța și Italia au avut de pierdut din punctul de vedere al prosperității. În cazul Greciei, primul deceniu de la adoptarea euro a fost o perioadă de creștere accelerată a prosperității, după care a urmat o perioadă de declin accelerat, conducând la cunoscuta criză a țării.

Ne sunt suficiente sensurile efectelor adoptării euro, respectiv impactul adoptării monedei unice, dar o analiză de acest fel parcă sună a *gândire doritoare* (*wishful thinking*). Ea începe cu „**dacă nu s-ar fi întâmplat**” sau „**pentru că s-a întâmplat**”, ceea ce conduce la rezultate ipotetice pe baza unor regresii cu valori recalculat față de cele reale, în funcție de ipoteza considerată. Ceea ce este corect relevat în cercetarea autorilor citați este recunoașterea că angajamentul politic de adoptare a euro nu a fost urmat și de voința politică de a respecta constrângerile regulilor de funcționare a euro: politici fiscal-bugetare anticiclice, deficite bugetare sustenabile, creșterea continuă a productivității muncii, menținerea competitivității produselor și serviciilor etc. Aici nu este însă vorba de euro în sine, ci de conduita defectuoasă în competențele rămase naționale în asigurarea unei corecte funcționalități a monedei unice, simultan în toate statele membre ale zonei euro. Din păcate, această conduită defectuoasă devine cauza șocurilor presupuse în adoptarea euro de către țările care nu au făcut-o încă. Dacă este așa, atunci credem că un simplu nivel confortabil al unui PIB/loc. față de media UE (70–90%), ca indicator sintetic al convergenței reale, nu pare suficient pentru evitarea șocurilor presupuse ale trecerii la moneda unică.

O analiză a „plângerilor” venite din partea unor cercetători sau analiști din Germania produce mirare, spunem noi, când se știe că de existența monedei unice, create după modelul

mărcii germane, a beneficiat cel mai mult Germania⁸. Să înțelegem că întărirea euro prin diferite mecanisme comunitare va împiedica Germania să mai câștige în ritmul de până acum, sau viitoarele angajamente la diferite fonduri de stabilizare vor drena din resursele țării, acumulate excesiv în excedentele bugetare și de cont curent rezultate din avantaje competitive? Decelăm însă și stări emoționale, ca să nu le zicem altfel, care aduc aminte de alte timpuri și care probează „solidaritatea” Germaniei pentru liniștea continentului. În plus, acuratețea unei metodologii se presupune că servește unui scop, ceea ce ne face să credem că rezultatele calculelor unei prosperități posibil pierdute nu se doresc să fie decât argumente ale tergiversărilor reformelor de care are nevoie UE și în special zona euro, în unul dintre momentele istorice cele mai critice ale procesului de integrare europeană. Invocarea unui super-stat cu probleme de legitimitate nu este doar a unor analiști. Ar fi bine să navigăm spre îndreptările recunoscute ca necesare în matca proiectului politic și nu debordând din axa acestuia. Există deja o acumulare de factori politici și sociali contestatori ai europenismului. Atunci când însă ne referim la moneda unică – vehicul al integrării – ar trebui să ne concentrăm pe întărirea rolului ei real politic și economic în cea de a treia etapă a dezvoltării Uniunii Economice și Monetare (UEM).

În opinia noastră, trăgănarea chiar și din partea UE a întârzierii suprapunerii geografice a pieței unice cu moneda unică este cauza adâncirii disensiunilor care împiedică corecta funcționalitate pentru toți a euro, motivul căutărilor argumentelor contra înlocuind aplecarea necesară pentru soluții definitive apropiate teoriei OCA. Propensiunea normală ar trebui să fie pentru o monedă unică, adevărat autentică și benefică în egală măsură tuturor economiilor statelor membre ale UE. Au existat momente de pierdere a încrederii în proiectul politic european a cărui miză nu ar trebui uitată – **pacea unui continent prea răscolit de confruntări sângeroase și cu o antrenare globală**. Poate beneficiul euro este pacea pentru care niciun cost calculat cu meschinătatea de azi nu este prea mare. Încă din textul Tratatului de la Roma (1957) rezulta angajamentul pentru o uniune politică, necesar a fi făcută cu toate eforturile pe care le merită. Nu trebuie exclusă

înțelepciunea liderilor de atunci, toți șefi de state, și a negociatorilor timpului. Fiind elaborat și asumat istoric aproape de încheierea celei mai sângeroase conflagrații mondiale, merită măcar reamintite câteva elemente din preambulul Tratatului de la Roma. Acest lucru este necesar acum pentru a sesiza importanța politică prezentă a euro, importanță pe care o diluăm prea mult în comentarii fără nicio legătură cu viziunea de atunci, care nu trebuie pierdută nici ca spirit și nici ca text.

Vremurile grele, dar și speranțele au fost puse într-un text de tratat care trebuie citit și recitit mereu. Această necesitate decurge din normalitatea menținerii busolei unui proces vizionar cu o finalitate care are nevoie de continuitate. Statele semnatare au avut determinarea să pună fundamentele unei **uniuni eterne (sans cesse!) mai strânse între popoarele europene**. Credem că exprimarea citită în cheia prezentă se referă la o uniune politică, întrucât numai ea poate da caracterul permanent la toate celelalte uniuni care trebuie să o structureze. Credem că cea mai importantă subliniere care apare în preambulul tratatului, preluată de altfel și în ultima formă consolidată a Tratatului de Funcționare a Uniunii Europene, definește însăși filosofia perenității Uniunii în scopul propus; **statele membre sunt hotărâte să-și pună resursele împreună pentru a menține și a întări pacea și libertatea**. Acest ideal este adresat și altor popoare ale Europei, sunt chemate să-și unească eforturile cu cele ale statelor semnatare. Practic, idealul păcii și al libertății s-a propus să se realizeze prin eliminarea tuturor barierelor care divizează Europa, întărirea unității dintre economii prin dezvoltarea lor armonioasă și reducerea decalajelor. Moneda unică, încă perfectibilă, reprezintă instrumentul dezideratului unei uniuni dintre economiile statelor membre, deja realizată prin Piața Unică.

Unde ar trebui plasate cu adevărat criticile privind funcționarea monedei unice? În design-ul defectuos al acesteia, recunoscut și asumat de altfel chiar de creatorii euro, sau asupra a ceea ce s-a urmărit a fi rezolvat, pentru ca procesul integrării europene să înainteze? Ce părți ale acestui design lipsesc încă și ce relații instituționalizate între economiile statelor membre trebuie îmbunătățite? Ceea ce produce mirare (din nou!) este faptul că ocolirea cuvântului federalism în definirea

unei ordini de funcționalitate a euro, și nu numai, rămâne tributară unui concept vechi, nereînnoit în raport cu realitățile de progres ale UE, captiv unor temeri care în numele păcii și libertății trebuiau depășite. Se pare că a lipsit, din aceleași motive, și o deschidere în a educa noile generații (deja două-trei generații parcurse de la Tratatul de la Roma) în termenii unui federalism dedicat libertății și nu asupririi, așa cum mai este interpretat și în prezent.

Suntem captivi, am mai spus acest lucru, unui tip de analiză, poate corect pe fond, asupra unei zone valutare optime, dar design-ul ei teoretic ne conduce, în fapt, la un optim practic. În opinia noastră, nu există în realitate un astfel de model monetar optim nici în cazul SUA pentru circulația dolarului în toate statele, având în vedere diferențele de dezvoltare dintre acestea, care armează în mod automat transferuri fiscale. Dacă luăm cazul României, ar trebui să ne întrebăm cum circulă leul în toate județele, mai ales cele slab dezvoltate și sărace privind la rigiditățile tuturor criteriilor lui Mundell și unde transferurile fiscale stau doar în pixul politicianilor. Exact astfel de revelații ne îndreaptă spre o tipologie de analize în care primează îndoielile în responsabilitatea individuală a statelor membre și nu angajarea comună, deschisă pentru soluții. Într-o astfel de cheie se discută și despre adoptarea euro în România, cu o continuă critică a ceea ce nu s-a făcut și, ca urmare, pericolul este văzut venind dinspre cei care au adoptat euro și nu dinspre cei care au un angajament politic de a adopta cândva euro, lipsindu-le preocuparea pregătirii țării pentru acest demers.

Considerând că beneficiile monedei unice trebuie plasate în idealul integrării europene, cel al unei dezvoltări armonioase a statelor membre, prin care să se elimine propensiunea de a privi la alții prin prisma unor avantaje de care unii sunt privați, atunci – dincolo de responsabilitatea individuală – trebuie formulată întrebarea: câtă aprofundare comună are nevoie UEM, pentru a fi aproape de perfecțiune? Poul Thomsen, director pentru Europa al FMI, afirma în prelegerea sa ținută la Forumul Financiar Belgian (septembrie, 2019) că „orice parcurs – roadmap – are nevoie de o destinație”. Deci, vrând-nevrând, perfecționarea UEM trebuie să ajungă la „o reală uniune a

piețelor financiare, o uniune care este mai mult decât suma părților ei”. Destinația la care se referă Thomsen este o permanentă reluare a ideii de uniune fiscală, respectiv „o zonă fiscală” în cadrul căreia să se adopte o capacitate de stabilizare macroeconomică modestă ca mărime, dar potențial puternică. Cam aceasta ar fi poziția FMI cu privire la finalitatea unei UEM mai complete, echipată cu un mecanism de partajare a riscurilor publice și private, care s-ar putea realiza în limitele compromisului politic existent și fără a necesita modificarea tratatelor.

În măsura în care suntem preocupați cu întrebarea „ce se întâmplă?”, atunci este nevoie de un alt recurs la istoria UEM. Este mai mult decât necesară întoarcerea la Raportul Delors pentru a înțelege cu adevărat de ce a fost nevoie de un Sistem Monetar European și în ce context, de vreme ce motivațiile nu seamănă deloc cu analizele cost-beneficiu care inundă inclusiv România ca pretext pro și contra euro. Reamintim că despre necesitatea creării unei uniuni economice și monetare a existat un consens de voință politică a statelor membre ale Comisiilor Economice Europene, realizat în baza Raportul Werner, aprobat în martie 1971. Acest consens politic a fost urmat de crearea Șarpelui valutar (1973), stabilirea Fondului European de Cooperare Monetară (1974), emiterea Deciziei Consiliului European pentru realizarea unui grad înalt de convergență, care a dus la adoptarea Directivei asupra Stabilității, Creșterii Economice și Angajării Totale a Forței de Muncă (1974). Cu toate acestea, la mijlocul anilor '70, exact după toți pașii enumerați, Raportul Delors constata că **procesul integrării și-a pierdut momentum-ul**, ca urmare a politicilor divergente ale statelor membre și ca răspuns la șocurile economice ale perioadei respective.

Integrarea monetară a fost relansată în 1979 prin crearea Sistemului Monetar European (EMS) și a Unității Valutare Europene – ECU. Buna funcționare a EMS în promovarea stabilității monetare interne și externe a statelor membre a permis adoptarea ulterioară a programului creării pieței interne a CEE și semnarea unuia dintre cele mai importante documente ale integrării, Actul Unic European, în 1985. Iată textul original (extras):

Economic and monetary union in the context of the world economy

35. *The establishment of an economic and monetary union would give the Community a greater say in international negotiations and enhance its capacity to influence economic relations between industrial and developing countries.*

36. *The responsibility for external trade policy has been assigned to the Community in the Treaty of Rome, and the Commission, acting as the Community's spokesman, represents all the member countries in multilateral trade negotiations. This role will be strengthened with the completion of the single market, which has the potential to stimulate multilateral trade and economic growth at the global level. However, this potential can only be exploited to the full in an open trading system, which guarantees foreign suppliers free access to the Community market and, conversely, guarantees exporters from the Community free access to foreign markets. The removal of internal trade barriers within the Community should constitute a step towards a more liberal trading system on a worldwide scale.*

37. *The creation of an economic and monetary union would increase the role of the Community in the process of international policy concertation. In the monetary field this would involve short-term cooperation between central banks in interest rate management and exchange market interventions as well as the search for solutions to issues relating to the international monetary system. In the economic field, the formulation of a policy mix would allow the Community to contribute more effectively to world economic management.*

38. *The institutional arrangements which would enable the Community to fulfil the new responsibilities implied by its increased weight in the world economy are partly in place or would be implemented in the process of creating an economic and monetary union. In the area of external trade policies and, to some extent, in the field of cooperation with developing countries, the responsibilities have already been attributed to the Community. With the establishment of the European System of Central Banks the Community would also have created an institution*

through which it could participate in all aspects of international monetary management. As far as macroeconomic policy coordination at the international level is concerned, the Community as such is currently represented only at the summit meetings of the major industrial countries. In order to make full use of its position in the world economy and to exert influence on the functioning of the international economic system, the Community would have to be able to speak with one voice. This emphasizes the need for an effective mechanism for macroeconomic policy coordination within the economic and monetary union.

Principles governing a step-by-step approach

40. *In designing a step-by-step approach along the path to economic and monetary union the general principle of subsidiarity, referred to earlier in this Report, as well as a number of further considerations, would have to be taken into account.*

41. *Discrete but evolutionary steps. The process of implementing economic and monetary union would have to be divided into a limited number of clearly defined stages. Each stage would have to represent a significant change with respect to the preceding one. New arrangements coming into force at the beginning of each STEPS TOWARDS ECONOMIC AND MONETARY UNION stage would gradually develop their effects and bring about a change in economic circumstances so as to pave the way for the next stage. This evolutionary development would apply to both Junctional and institutional arrangements.*

42. *Parallelism. As has been argued in Chapter monetary union without a sufficient degree of convergence of economic policies is unlikely to be durable and could be damaging to the Community. Parallel advancement in economic and monetary integration would be indispensable in order to avoid imbalances which could cause economic strains and loss of political support for developing the Community further into an economic and monetary union. Perfect parallelism at each and every point of time would be impossible and could even be counterproductive.*

Already in the past the advancement of the Community in certain areas has taken place with

temporary standstill in others, so that parallelism has been only partial. Some temporary deviations from parallelism are part of the dynamic process of the Community. But bearing in mind the need to achieve a substantial degree of economic union if monetary union is to be successful, and given the degree of monetary coordination already achieved, it is clear that material progress on the economic policy front would be necessary for further progress on the monetary policy front. Parallelism would have to be maintained in the medium term and also before proceeding from one stage to the next.

43. Calendar. The conditions for moving from stage to stage cannot be defined precisely in advance; nor is it possible to foresee today when these conditions will be realized. The setting of explicit deadlines is therefore not advisable. This observation applies to the passage from stage one to stage two and, most importantly, to the move to irrevocably fixed exchange rates. The timing of both these moves would involve an appraisal by the Council; and from stage two to stage three also by the European System of Central Banks in the light of the experience gained in the preceding stage. However, there should be a clear indication of the timing of the first stage, which should start no later than 1 July 1990 when the Directive for the full liberalization of capital movements comes into force.

44. Participation. There is one Community, but not all the members have participated fully in all its aspects from the outset. A consensus on the final objectives of the Community, as well as participation in the same set of institutions, should be maintained, while allowing for a degree of flexibility concerning the date and conditions on which some member countries would join certain arrangements. Pending the full participation of all member countries which is of prime importance influence on the management of each set of arrangements would have to be related to the degree of participation by Member States. However, this management would have to keep in mind the need to facilitate the integration of the other members.

Fiecare etapă de consolidare a UEM a implicat acțiuni în domeniul economic și monetar, implicând mai buna funcționare a pieței unice într-un

cadru propice competiției și întărirea permanentă a cooperării instituționale în politicile economice și monetare, cu aplicarea principiului subsidiarității, respectiv ce responsabilități naționale sunt ridicate la nivel comunitar. Conform raportului Delors, crearea UEM trebuia privită ca un proces unic și, ca urmare, angajarea politică pentru primul stagiul însemna angajarea pentru întregul proces, cel mai important fiind cel referitor la stagiul trei. De ce? Întrucât un angajament ferm pentru realizarea stagiului trei însemna că cel pentru primul stagiul avea o finalitate fermă pentru realizarea UEM, respectiv „expresia puternică a unui angajament încă din primul stagiul că toți membrii Comunității (de atunci, în 1989) devin membri deplin ai Sistemului Monetar European și preiau obligația de a formula o politică economică convergentă în cadrul instituțiilor existente” (Raportul Delors, Cap. III, *Steps towards economic and monetary union*).

Relevantă pentru tema acestui articol este **stagiul trei, final**, care va fi început cu trecerea la cursuri de schimb fixe irevocabile, odată cu competențele instituțiilor comunitare în domeniul economic și monetar. În acest stagiul, monedele naționale vor fi înlocuite cu o monedă unică. În domeniul economic, tranziția în stagiul trei va privi întărirea politicilor structurale și regionale ale Comunității, obligativitatea respectării regulilor și procedurilor Comunității în domeniul macroeconomic și bugetar, cu impunerea de restricții prin care să se prevină dezechilibre care pot afecta stabilitatea monetară și, poate cea ce era cel mai important, asumarea de către Comunitate a unui rol deplin în cooperarea internațională în materie de politici economice, dar și reprezentarea în aranjamente pentru coordonarea respectivelor politici și negocierile monetare internaționale. În domeniul monetar, tranziția spre cursuri de schimb fixe va deveni efectivă, iar tranziția spre o politică monetară unică se va face prin asumarea de către Sistemul European al Băncilor Centrale a responsabilităților în domeniu, cum ar fi intervenții pe piața valutară în raport cu alte valute, în funcție de politica comunitară a cursului de schimb deja fix, crearea unui sistem de rezerve prin participarea băncilor centrale naționale și **pregătirile de natura reglementărilor și tehnice de tranziție la o valută comunitară**

unică (single Community currency). În stagiul trei s-a prevăzut și trecerea la moneda unică (nedefinită atunci ca euro) prin stabilirea parității centrale a monedei naționale față de moneda unică.

Ne întoarcem la Raportul Delors pentru a revedea argumentația asupra menirii monedei unice, pe atunci cu mult mai vizionară decât avantajele limitate și îndoielnice aflate în dezbaterile zilelor noastre. Se menționa că, înainte de decizia de a trece la rate de schimb fixe, liberalizarea mișcărilor de capital și integrarea pieței financiare ar fi creat un mediu propice de guvernanță, în care coordonarea politicii monetare cunoștea o continuă integrare. De asemenea, integrarea pieței financiare făcea posibil ca orice bancă comercială din spațiul comunitar să fie liberă să accepte depozite și să facă credite în oricare dintre monedele naționale, ceea ce necesita și o creștere a cooperării dintre băncile centrale, ajustate astfel în acumularea de experiență în trecerea la moneda unică.

Combinăția dintre uniunea economică și uniunea monetară era considerată pregătitoare, cu referire la caracteristicile unei piețe comune nerestricționate, cu un set de reguli de funcționare bine stabilite. **Primul set** de reguli se referea la asigurarea celor patru libertăți (atenție la ordinea din raport!): **a persoanelor, mărfurilor, serviciilor și capitalului. Al doilea set** privea **politica concurențială**, care trebuia să întărească mecanismele de piață. **Al treilea set** de reguli trebuia să definească **politicile comune**, care aveau ca scop schimbările structurale și dezvoltarea regională. **Al patrulea set** privea **coordonarea politicilor macroeconomice**, cu includerea de reguli stricte privind politicile bugetare.

Uniunea economică rămânea bazată pe principiile de funcționare a economiei de piață, **fiind întărită pe această cale ordinea economică a statelor membre**. Dincolo de existența unor diferențe naționale obiective, corelate cu alegerile scopurilor politicilor, uniunea economică încuraja o caracteristică comună a sistemului economic european, respectiv combinația dintre un grad în creștere a libertății de manifestare a comportamentelor de piață și inițiativei private, cu intervenția statului în asigurarea unor anumite bunuri și servicii publice. Având în vedere aceste

percepte legate de uniunea economică, uniunea monetară era chemată ca, prin componentele ei, să asigure viabilitatea uniunii economice. În interacțiunea dintre dezvoltările comunitare urmărite, fie în politicile economice, fie în cele monetare, **era esențial să se mențină paritățile fixe între monedele statelor membre și trecerea treptată spre o politică monetară comună, în sprijinul unei zone valutare unice.**

Crearea zonei valutare unice aducea beneficii potențiale unei zone economice largite – piața unică – prin reducerea costurilor tranzacțiilor, dar, mai ales, **prin eliminarea riscurilor cursurilor de schimb intracomunitare de natură să reducă susceptibilitatea Comunității Europene la șocuri externe (!)**. Din acel moment, ajustările în cursurile de schimb nu mai erau posibile ca instrument de corecție a dezechilibrelor din interiorul Comunității. Cu parități fixe irevocabile, piețele valutare încetează să mai fie o sursă de presiune pentru politici de corecție la nivel național, atâta timp cât dezechilibrele nu devin persistente din lipsa politicilor naționale de acomodare la libertățile funcționării pieței unice. Cauzele unor astfel de dezechilibre au fost plasate de atunci în zona:

- (a) **proceselor de restructurare** care nu vor ține pasul cu eliminarea barierelor fizice, tehnice și fiscale în timp rezonabil sau ca dispersie/impact asupra diferitelor regiuni;
- (b) **problemelor în piața forței de muncă**;
- (c) unor **șocuri externe** cu efecte diferite asupra unor economii individuale;
- (d) unor **politici divergente** urmate la nivel național.

Cum aceste cauze persistă și în prezent, la vremea Raportului Delors fiind considerate vremelnice, s-a presupus că indicatorii statistici ca fiind cei ce privesc balanța de plăți, cu o bună sesizare a dezechilibrelor economice, ar fi jucat un rol mai redus ca reper pentru responsabilii de politici economice, dar în cadrul unei piețe unice bine integrate. Este important faptul că raportul menționat sugera importanța procedurilor de urmat pentru dezvoltarea benefică a UEM, cu relevarea că integrarea economică și monetară avea efecte benefice asupra regiunilor mai puțin dezvoltate ale Comunității, ca și cele cu niveluri de salarizare scăzute, care aveau avantajul de a atrage investiții în

dezvoltarea unor activități economice. Alegerea unor oportunități putea fi mai puțin determinată de criterii cum ar fi fost locația, cheltuielile de transport, calificarea forței de muncă sau proximitatea de piețe de desfacere, dar cu o condiție: statele mai puțin dezvoltate să adopte politici de restructurare care să mențină investitorii în țările respective. În caz contrar și conform experienței istorice, costuri de transport mai reduse și activități economice de scară ar putea determina dislocarea de activități economice din regiunile mai puțin dezvoltate spre cele dezvoltate.

Pași spre crearea UEM trebuiau să încurajeze ajustările structurale din economiile participante, ceea ce ajuta ca regiunile mai slabe să poată intra într-un proces de recuperare (*catching-up*) spre standardele celor dezvoltate, cu mai puține dislocări de forță de muncă și/sau activități economice. În sprijinul acestui proces, Consiliul European a decis reorganizarea și întărirea politicilor regionale și structurale (în 1988) sub aspectele cunoscute de România, cum au fost: dublarea până în anul 1993 a volumului fondurilor structurale, tranziția de la finanțarea de proiecte la finanțarea de programe și un nou tip de parteneriat între instituțiile comunitare și statele recipiente de fonduri structurale. În problematica utilizării fondurilor structurale am fost avertizați însă că a ne baza excesiv pe respectivele fonduri ar putea crea tensiuni, dacă nu se înțelegea că rolul lor principal era **de a echilibra condițiile de producție prin investiții (infrastructură fizică, transporturi, comunicații, educație)** și nu de a subvenționa venituri pentru reducerea diferențelor în standardul de viață.

De observat faptul că Raportul Delors menționa, dincolo de politicile macroeconomice pentru o UEM viabilă și care aveau ca rol stabilitatea prețurilor și a creșterii economice, că prin factorul de coordonare a acestora – mai ales în privința regulilor de stabilire a bugetelor publice, chiar la încheierea etapei finale de realizare a UEM – multe dintre evoluțiile macroeconomice vor putea fi determinate de decizii la nivel național. Ca urmare, raportul menționa că o UEM va putea să funcționeze numai pe baza „**unor comportamente mutual consistente și sănătoase ale guvernelor și ale altor agenții din statele membre**”. Concluzia ar fi că politici

naționale bugetare divergente, din lipsa coordonării, aveau ca efect subminarea stabilității monetare și crearea de dezechilibre, care nu puteau fi compensate prin bugetul foarte restrâns al UE (de promovare a politicilor comunitare și de funcționare instituțională), mai ales în situația ajustărilor ciclice de care ar fi avut nevoie unele state membre. Lipsa pilonului fiscal era conștientizată pentru stadiul final al creării UEM, dar se sublinia că poziția (*the stance*) politicii fiscale la nivelul comunității era realizată prin coordonarea politicilor bugetare naționale. Fără o astfel de coordonare era imposibil (pentru comunitate) să se realizeze cel mai bun mix de politici fiscale și monetare în vederea menținerii echilibrelor macroeconomice, iar politica monetară la nivel național nu putea, de una singură, să realizeze un astfel de echilibru. Riscul unor evoluții divergente în venituri/salarii, nelegate de tendințele productivității muncii, putea produce tensiuni și o presiune pe expansiunea monetară, cu efect asupra destabilizării prețurilor. Creșterea costurilor de finanțare a dezechilibrelor cu impact asupra încrederii creditorilor în împrumutării oficiali și limitarea accesului la piețele financiare. De aceea, menționează Raportul Delors, **a partaja o piață comună și o monedă unică impune constrângeri în politicile naționale (stabilirea unui nivel maxim al deficitului bugetar, interzicerea accesului la credite acordate de băncile centrale dar cu permisiunea ca banca centrală să facă operațiuni de piață, limitarea recurgerii la credite externe denominate în alte valute decât cele ale statelor membre)**, iar evaluări macroeconomice periodice pe termen scurt și mediu la nivelul comunității vor fi necesare pentru a menține calitatea cooperării și cunoașterea coerenței evoluțiilor politicilor din statele membre, menite să asigure obiectivele comune legate de UEM.

Încă din anul 1988, anul aprobării Raportului Delors, sunt menționate cu insistență regulile stricte de urmat pentru realizarea unei uniuni economice și monetare viabile. Ea a impus o conlucrare fluidă, fără tensiuni, între autoritățile guvernamentale și cele monetare pentru a se menține coerența pașilor în realizarea UEM și introducerea monedei unice, încă nedefinite la data respectivă. Insistența se adresa politicului, liderilor participanți la deciziile în diversele

instituții comunitare. Totul se baza pe un angajament politic, având în spate voința politică, pe care, cel puțin atunci, s-a putut conta. Se pare că mesajul strict de atunci a funcționat până la introducerea euro, într-o perioadă fastă economic pentru statele membre ale UE și pentru UE în ansamblul ei. Deviațiile statelor din zona euro de la regulile convenite au existat, iar acumularea efectelor acestora au devenit vulnerabilitate majoră la momentul declanșării crizei financiare. **Așa s-a ajuns să se confunde criza statelor din zona euro cu o criză a euro**, realitatea fiind că nerespectarea regulilor stabilite, mai ales în domeniul politicilor fiscal-bugetare, a subminat moneda unică, ce devenise coloana vertebrală a UEM. Conexiunea puternică realizată de euro între uniunea economică și monetară a determinat ca opțiunea salvării euro să devină prioritară, meritând orice efort, după cum a declarat Draghi în cel mai critic moment economic și politic al UE.

Raportul Delors a făcut, de asemenea, ample referiri la managementul UEM, cu precizarea generică a cadrului instituțional menit să îl asigure. În principal a fost vorba de acel cadru instituțional care să găzduiască deciziile asupra politicilor necesare la nivel comunitar în acele domenii economice și monetare, cu relevanță directă în funcționarea UEM. S-a sugerat că UEM necesită crearea unui institut monetar plasat „în constelația instituțiilor comunitare, Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul de Miniștri ai Comisiei, Curtea de Justiție”. Necesitatea creării unui institut monetar decurgea din faptul că o politică monetară unică nu putea rezulta din deciziile independente ale mai multor bănci centrale, după cum opțiunile zilnice în politicile monetare, în raport cu condițiile pieței, nu puteau fi decise decât de o autoritate comunitară din domeniu. Bazele Sistemului European al Băncilor Centrale (ESCB) au fost puse tot în 1988, ca expresie a „unei forme federale de organizare” a unei instituții autonome, necesară pentru conducerea comunitară a politicilor monetare naționale și internaționale, precum și a managementului politicii cursului de schimb al monedei unice față de valute terțe. Ca mulți alții, am fost martorii acestei construcții instituționale, pe tot parcursul drumului de la Institutul Monetar European, la Banca Centrală Europeană.

Plecând de la restricțiile impuse pentru funcționarea normală a UEM, reforma zonei euro readuce în actualitate, pe de o parte, disciplina financiară și cooperarea comunitară în politicile macroeconomice, iar pe de altă parte, stabilește reguli și mecanisme complementare, necesare execuțiilor bugetare echilibrate, realizării proceselor de stabilizare și partajării riscurilor într-o uniune caracterizată încă prin eterogenitate, cu țări membre mai puțin capabile sau pregătite să absoarbă șocurile. Se evocă, în prezent, drept cost al adoptării euro dispariția unor „mecanisme de corecție” la dispoziția statelor membre, prin politica monetară unică dusă de BCE. Pierderea independenței politicii monetare naționale este fals interpretată ca un cost, atâta timp cât se uită, pe de o parte, că ea era admisă ca parte a mecanismului de susținere a funcționării monedei unice, iar, pe de altă parte, dezechilibrele în economiile unor state membre ale zonei euro care ar fi necesitat o politică monetară autonomă au fost cauzate de scăpările proprii în guvernarea economică: îndatorări publice și private nesustenabile, deficite bugetare excesive, politici fiscale prociclice, mișcări de capital cu efect de bule speculative etc. A reevoca mecanisme de corecție, printre care deprecierea valutară, de altfel exclusă *ab initio* odată cu trecerea la moneda unică, face uitat faptul că astfel de corecții au efect pe termen scurt și sunt efemere dacă guvernarea politică, cu euro sau fără, nu revine la respectarea regulilor convenite pentru stabilitatea și sustenabilitatea economiilor naționale. Or, lipsa de continuitate și coerență în respectarea regulilor asumate de un stat membru al zonei euro nu face decât ca economiile respective să treacă prea rapid prin faze de avânt și prăbușire (*boom and bust*), cu efecte nedorite. Mai mult, în contextul tensiunilor globale actuale, FMI atrage atenția că intențiile unor guverne de a-și deprecia monedele prin intervenții pe piață, scăderea dobânzii de referință sau relaxarea cantitativă aduc prejudicii sistemului monetar internațional și pot înrăutăți și mai mult situația respectivelor economii care fac uz de un astfel de instrument de corecție. Economistul șef al FMI, Gita Gopinath, alături de alți cercetători din cadrul FMI, Gustavo Adler și Luis Cubeddu, de exemplu, atrag atenția că, de una singură, politica monetară este departe de a mai induce

rezultatele scontate și durabile în îmbunătățirea balanțelor comerciale și de plăți.

Câteva concluzii

Conform unui comentariu încă recent al AFP, moneda euro la 20 de ani s-a impus pe piața comercială, valutară și financiară și a supraviețuit unei crize, în ciuda slăbiciunilor sale originale. Caracterizarea calităților euro este puțin contradictorie, întrucât ea nu urmărește raționalitatea proiectului ca atare, respectiv constrângerile inițiale asumate politic de țările care au adoptat euro pentru a substitui slăbiciunile sale originale. Criza euro a fost determinată de nerespectarea regulilor stabilite și aflate încă în competențele naționale ale statelor membre ale zonei euro. Salvarea euro s-a datorat exclusiv Băncii Centrale Europene, după cum aceasta a rămas în continuare responsabilă de menținerea pe linia de plutire a economiilor zonei euro, prin recentul angajament de a achiziționa din nou obligațiuni guvernamentale.

Euro este un subproiect politic în cadrul unui proiect politic european major, cu o menire specială, aceea de a susține o economie socială de piață asigurătoare de locuri de muncă tuturor cetățenilor europeni, prosperă, stabilă pe termen lung (Tajani). Toate obiective privite ca o provocare comună, căreia trebuie să-i facă față toate statele membre ale UE (Draghi). Sintagma președintelui BCE „suntem mai puternici împreună” trebuie interpretată în două chei, cea a seriozității politice față de euro – valabilă pentru toate statele membre ale UE – și cea a pregătirii statelor care încă nu au adoptat euro, pentru a fi într-adevăr împreună cu cele care fac parte din zona euro. Sustenabilitatea perenă a criteriilor de convergență rămâne o obligație continuă pentru toate statele membre ale UE, pentru ca astfel circulația euro să acopere în întregime piața unică. Pentru acest lucru este nevoie de o solidaritate crescută la nivelul ansamblului UE.

Dacă handicapul proiectului euro continuă să fie mărturisit inclusiv de părinții fondatori ai acestuia, toate analizele cu constatări privind prosperitatea dorită, precum cele ale Centrum für Europäische Politik, ne îndreaptă atenția către cauzele reale ale neîmplinirilor (precum cele ipotetice pentru țări ca Spania, Portugalia, Franța și Italia),

respectiv asupra **divergenței competitivității statelor membre ale UE**. În spatele acestei simple exprimări trebuie văzută calitatea guvernărilor politice, nepermis de mult întârziate în implementarea reformelor structurale prin care să compenseze erodarea creșterii productivității muncii și deficiențelor politicilor de investiții. Pentru Gasparotti și Kullas (autorii studiului CEP menționat mai înainte), promisiunea lui Draghi din 2012 de a face totul pentru salvarea euro (*what ever it takes*) este redusă la **simpla liniștire a piețelor financiare**, lucru foarte important totuși pentru acel timp. Critica lor că Draghi nu a făcut nimic în „problema fundamentală a zonei euro, respectiv divergența competitivității” este greșit îndreptată.

Claude Trichet, la încheierea mandatului său ca președinte al BCE, menționa că „moneda euro a asigurat stabilitatea prețurilor”, ea fiind stabilă și credibilă (interviu dat revistei germane BILD, 15 ianuarie 2011)⁹. În cazul Germaniei, afectate încă de un trecut istoric cu superinflație, stabilitatea prețurilor a fost în ultimii 20 de ani mai mare decât cea din cei 50 de ani ca Republică Federală. În același interviu, Trichet menționa cu insistență că nu era vorba de o criză a euro, ci de o criză a finanțelor publice a unui număr de țări din zona euro: „Toate guvernele trebuie să își pună în ordine finanțele lor, și mai ales acele guverne și țări care în trecut au trăit peste posibilitățile lor”. Este vorba despre imperfecțiunile euro sau despre cu totul altceva? Da, acel altceva a fost, tot după opinia lui Trichet, ca să nu o spunem noi, „o situație în care mai multe state nu au respectat Pactul de Stabilitate și Creștere”, cu tot ce implica el în materie de disciplină fiscal-bugetară. Pentru Bloomberg, Trichet declara, în același an 2011 și tot în luna ianuarie, că „**politica monetară nu poate fi un substitut pentru iresponsabilitatea guvernelor**”. Orice comentariu este de prisos.

Euro este cea mai importantă realizare macroeconomică a secolului trecut și, repetăm, a supraviețuit crizei financiare. Supraviețuirea s-a datorat băncii emitente – conduitei politicii monetare a BCE – care susținea că nu euro a fost în criză, ci statele membre ale zonei euro. Se pare că, în toiul crizei zonei euro, notabilități responsabile de uniunea monetară au fost mai vocale ca acum cu privire la drumul ce trebuie urmat pentru întărirea zonei euro și a monedei unice. Luări de

poziție ale vremii au fost vehement pragmatice, depășind demersuri vizionare, deja prea întârziate. Credem că, acceptând seriozitatea tratării crizei financiare și economice în toi, trebuie să revenim la afirmațiile lui Trichet, un veritabil profesionist al unei bănci centrale, care s-a bucurat nu numai de o deosebită independență decizională, ci și de libertatea de a da mesajele cerute de timpul său, atât de stresant. Trichet a susținut cu tărie faptul că statele nu au respectat restricțiile autoimpuse în regulile fiscal-bugetare cerute de funcționarea euro, iar dacă se dorea depășirea handicapului euro – lipsa pilonului fiscal – în condițiile în care guvernele din zona euro nu adoptă politici adecvate, așa cum s-au angajat politic, atunci acestea ar trebui să poată fi hotărâte de o entitate centrală: „Cred – spunea Trichet – că, într-o zi, poporul european va avea o confederație. Ne putem imagina un guvern federal”.

Evitarea încăpățanată a soluției radicale, necesitatea ca zona euro să aibă o uniune fiscală pentru a monitoriza finanțele publice ale statelor membre, ne aduce în realitatea unor demersuri care au ca obiectiv prevenția și reziliența zonei euro la posibile noi șocuri și nici pe departe la buna susținere și funcționare a euro. Trichet declara, pentru „Le Monde”¹⁰, că supervizarea politicilor fiscale, dezvoltarea unor economii competitive și reforme structurale în cele 16 state din zona euro trebuie să fie „îmbunătățite în mod radical.”

Uniunea monetară nu s-a lansat în apropierea anului introducerii euro, ci cu mult înainte (în 1979, prin crearea Sistemului Monetar European, EMS, și a Unității Valutare Europene, ECU) și acest parcurs trebuie înțeles cu seriozitate, ca să nu sublimăm decizia politică pentru moneda unică unui scop în sine sau unei etape de „încununare” a procesului de integrare când, de fapt, este vorba de a-l trece la un alt nivel. La acest nou nivel calitativ al uniunii monetare sunt chemate toate statele membre ale UE de acum. **Uniunea va deveni mai puternică atunci când zona euro se va suprapune cu piața unică.** Acest lucru nu este ușor nici pentru cei din zona euro de acum și nici pentru cei care trebuie încă să se decidă. Dar a sta în culisele unui efort cât mai pragmatic de convergență nominală, reală, structurală și juridică, doar cu intenția de a vedea ce se mai întâmplă în zona euro, credem că este o atitudine care nu

corespunde responsabilităților unui stat membru aflat sub derogare de la tratate. Același lucru este criticabil și pentru cei din zona euro, indiferent de câștigurile sau nereușitele lor, sub incidența căroră trenează un sprijin politic corect și concret pentru avansul în depășirea handicapului euro. Sub aceeași incidență, statele din zona euro plusează în materia criteriilor de adoptare a monedei euro pentru cei care încă nu o au. Cu toată condescendența, o astfel de atitudine nu poate fi interpretată decât ca dificultate de a-și pune în ordine problemele economice proprii (conform opiniei analiștilor, Germania, Franța și Italia, ca fiind cele mai importante economii din zona euro, au dat exemple de neglijență în managementul politicilor fiscale) și, mai ales, de a-și justifica modul sinuos de a se ajunge la o înțelegere politică privind pilonul fiscal de care are nevoie euro.

Indiferent cât de costisitoare politic este realizarea unui pilon fiscal autentic pentru euro, mai costisitoare pentru ansamblul Uniunii vor fi efectele întâzierii punerii lui în aplicare. Simplificările soluției la care s-a ajuns printr-o caricatură/nimicnicie de instrument bugetar, considerat însă o mare reușită, în opinia multora, este doar o formă de a câștiga timp politic de către unii lideri și/sau timp pentru amânarea unui deznodământ critic al însăși monedei unice. Să ne reamintim: cade euro, dispare UE. Revenim din nou la avertismentul lui Trichet din apropierea încheierii mandatului său la BCE: „Suntem o uniune monetară. **Avem nevoie acum de echivalentul unei uniuni fiscale** în termeni de monitorizare și supervizare a implementării politicilor finanțelor publice”. Soluția instrumentului bugetar ne evocă exact perioada de lentoare a integrării europene trăită de Delors și pe care a vrut și chiar a reușit să o depășească. Cum statele membre ale zonei euro au dat dovadă de neglijență în respectarea prevederilor Pactului de stabilitate și creștere, Comisia Europeană a propus ca toate statele membre ale UE să-și prezinte proiectele de buget spre analiză înainte de a le trimite spre aprobare parlamentelor naționale. Măsura a provocat și ea o rezistență de neînțeles pentru vremurile critice ale eșafodajului UE și euro, despre care Trichet spunea că nu o înțelege, atâta vreme cât era „**perfect în linie cu scopul îmbunătățirii guvernării în zona euro.**”

Crearea euro s-a bazat pe două decizii inedite față de teoriile cunoscute: inversarea uniunii politice cu uniunea monetară și înlocuirea conștientă a pilonului fiscal de cooperare strânsă în conduita mixului de politici la nivel comunitar cu cel la nivelul statelor membre, ambele menite să permită coerența politicilor macroeconomice de susținere a monedei unice. Era necesar pentru euro un liant important între uniunea economică și uniunea monetară, de natură să asigure plenitudinea funcționării UEM. Din punctul de vedere al beneficiilor monedei unice, acest aspect trebuie avut în vedere de România, sânguina pregătirii pentru adoptarea euro necesitând a fi privită ca o cuplare firească a celor două uniuni, pentru a-i aduce ancorarea reală, în stadiul integrării economice, printr-o monedă unică, gata să circule în toate statele membre ale UE. Indiferent de stadiul pregătirii României pentru adoptarea euro, România, ca stat membru al UE, trebuie să participe activ la îmbunătățirea instituțională a mecanismelor de natură să protejeze destinul euro, acest demers fiind în avantajul ei la momentul aderării la zona euro. Zona euro trebuie suprapusă funcțional cu UEM, adică să devină din excepție regulă. Iar regula înseamnă acum atât respectarea constrângerilor inițiale, cât și pe cele ce se vor impune odată cu introducerea a noi mecanisme de stabilizare și de creștere economică la nivelul ansamblului UE.

De mare utilitate va fi contribuția României la accelerarea realizării Uniunii Financiare, fără de care vorbim practic de paliative sau jumătăți de măsură. Din această perspectivă, repetăm încă o dată, beneficiile euro sunt cele care dau un alt nivel de funcționare și conlucrare politică, absolut necesar în acest stadiu al integrării europene, mai ales în zona motorului franco-german. După cum au mers negocierile pentru Uniunea Bancară, și privind la disensiunile relației Macron-Merkel, reformarea UE este pe cale să-și piardă momentum-ul. În opinia noastră, restul măsurătorilor tradiționale între beneficiile și costurile adoptării euro sunt simple aserțiuni statistice, care dau impresia că se dă complet uitării menirea uniunii monetare și a conexiunilor acesteia cu uniunea economică, pentru a face un tot funcțional: UEM.

Pentru a rezista în continuare, UE nu mai poate fi privată de o uniune economică și monetară autentică, menită să pună capăt handicapurilor euro, recunoscute însă la limita realităților vremurilor în schimbare și nu doar comentate sau criticate din punctul de vedere al soluțiilor parțiale. Ajută foarte mult popularitatea euro, care, potrivit rezultatelor unui sondaj publicat în luna noiembrie 2018 de BCE, se bucură de o apreciere confortabilă: 74% din cetățenii zonei euro apreciau că moneda unică a fost benefică pentru UE, iar 64% din cetățenii zonei euro o apreciau benefică pentru propria lor țară. Potrivit unui nou sondaj Eurobarometru, publicat în august 2019 de către Comisia Europeană, 76% din respondenții din zona euro s-au declarat în favoarea euro, iar pe ansamblul UE, sprijinul pentru moneda unică este încă stabil la 62%. Nicolas Véron, economist la celebrul Institut Bruegel din Bruxelles, menționa la aniversarea a 20 de ani a monedei unice: „Euro este ancorat în rândul populației, chiar dacă partidele antisistem nu sunt mulțumite de acest lucru”.

Bibliografie

- Baldwin, R., Wyplosz, C. (2004), *The Economics of European Integration*, McGraw Hill.
- Dăianu, D. (2017), *New Europe and the Great Recession*, Transilvania Studies Center, Cluj-Napoca.
- Dăianu, D., Kallai, E., Mihailovici, G., Socol, A. (2017), *România și aderarea la zona euro. Întrebarea este în ce condiții!*, Editura Academiei Române, București.
- Delors, J. (1988), *Completing Europe's Economic and Monetary Union* (aprobat de CR 12.04.1989).
- Friedman, M. (1997), *Why Europe Can't Afford the Euro*, „The Times”, nov. 2019.
- Gasparotti, A., Kullas, M. (2019), *20 Years of the Euro: Winners and Losers*, CEP, 25 februarie.
- Iancu, A. (2009), *Convergența reală*, Studii economice, Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, București.
- Isărescu, M. (2016), *Convergența nominală versus convergența reală*, prezentare la Conferința Comisiei Europene „Romania's path towards euro”, 20 aprilie, București, disponibil la <http://www.bnro.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=6885>.
- Isărescu, M. (2016), *Creșterea economică și strategia de dezvoltare. Între convergența rapidă și păstrarea echilibrului macroeconomice*, cuvântare la SNSPA, 18 mai.
- Kouparitsas, M. A. (2001), *Is the United States an optimum currency area? An empirical analysis of regional*

business cycles” (PDF), Federal Reserve Bank of Chicago Working Paper. 2001–21.

Mundell, R. (1961), *A Theory of Optimum Currency Areas*, „American Economic Review”, November 1961.

Mundell, R. (1973), *A plan for a European Currency*, in: H.G. Johnson and A.K. Swoboda, eds., *The Economics of Common Currencies*.

Mundell, R. A. (1961), *A Theory of Optimum Currency Areas*, „American Economic Review” **51** (4): 657–665.

Stiglitz, J. (2016), *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe*, W.W. Norton&Company, Inc., New York, NY10110.

Trichet, J.-C. (2011), *Europa și-a pierdut capul*, „Le Monde”, 18 iulie, <https://politeiaeuropa.wordpress.com/2011/07/18/in-europa-18-iulie-2011/>

Trichet, J.-C. (2011), *Vreau să fie foarte clar: aceasta nu este o criză a monedei euro!*, hotnews.ro/stire/8210472, 15 ianuarie.

Werner, P. (1970) – *Report to the Council and the Commission on the realization by stages of economic and monetary union in the Community*, Luxemburg, 8 octombrie.

***European Central Bank, *Annual Report*, 2011–2013, 2015, 2016.

***European Commission (2017c), *Reflection paper on the deepening of the Economic and Monetary Union*, Bruxelles.

***European Commission 2010, [the Monti Report], *A new strategy for the single market at the service of Europe’s economy and society*, Report to the President of the European Commission José Manuel Barroso by Mario Monti, 9 mai, disponibil la http://ec.europa.eu/internal_market/-strategy/docs/monti_report_final_10_05_2010_en.pdf.

***European Commission 2014, *Fifteenth Report on the practical preparations for the future enlargement of the euro area*, November 21, p. 2–3, disponibil la https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/introducing-euro/preparing-cash-changeover_en.

***European Commission 2015, *Finalizarea Uniunii economice și monetare a Europei*, [Raportul celor cinci președinți], Raport elaborat de Jean-Claude Juncker în strânsă colaborare cu Donald Tusk Jeroen Dijsselbloem, Mario Draghi și Martin Schultz, disponibil la http://ec.europa.eu/priorities/-sites/beta-political/files/5-presidents-report_ro.pdf.

***European Parliament, 2011, *Monetary policy under J.C. Trichet*, September 13, disponibil la <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201109/20110913ATT26491/20110913ATT26491EN.pdf>.

***Guvernul României, *Planul național de adoptare a monedei euro*, decembrie 2018, București.

***Guvernul României, *Raportul de fundamentare a Planului național de adoptare a monedei euro*, decembrie 2018, București.

***Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Academia Română, *Proiectul prioritar „Convergența economică și monetară a României cu Uniunea Europeană. Un demers necesar”*, etapa I, 2018, Centrul de Informare și Documentare Economică, București.

Note

⁷ Gasparotti, A., Kullas, M. (2019), *20 Years of the Euro: Winners and Losers*, CEP, 25 februarie.

⁸ *Germany gains most from euro introduction* este una dintre concluziile studiului CEP amintit mai înainte (<https://www.cep.eu/en/cep-in-the-media/article/cep-study-germany-gains-most-from-euro-introduction.html>), 25 februarie 2019.

⁹ Trichet, Jean-Claude (2011), *Vreau să fie foarte clar: aceasta nu este o criză a monedei euro!*, hotnews.ro/stire/8210472, 15 ianuarie.

¹⁰ Trichet, Jean-Claude (2011), *Europa și-a pierdut capul*, „Le Monde”, 18 iulie, <https://politeiaeuropa.wordpress.com/2011/07/18/in-europa-18-iulie-2011/>.

Carol I – model politic monarhic european în Europa de Sud-Est

*Elena Siupiur**

„Eu, Ferdinand, cel care a adus omagiu eclatant de venerațiune pentru Regele Carol, Nestorul Suveranilor din statele balcanice! De la venirea mea în Bulgaria, pătruns de înaltele virtuți ale MS Regelui /Carol/, m-am uitat la persoana Augustului vostru Suveran cu venerațiune și am căutat a mă apropia de Majestatea Sa în mod franc și loial”. Sunt cuvintele Principelui Bulgariei, Ferdinand de Saxa Coburg Gotha, rostite în 1901, la audiența acordată ministrului plenipotențiar al României la Sofia, Nicolae Mișu.¹ Și o altă informație, dată de primul ministru plenipotențiar al Bulgariei la București, Hristofor Hesapciiev: când, la 1886, a intervenit chestiunea alegerii unui nou domnitor bulgar, Stefan Stambolov (unul dintre regenți și viitor premier) a lansat ideea „unei uniuni personale cu România și a propus regelui Carol coroana bulgară. Amintindu-și de comunitatea politică dintre cele două popoare prietene în timpul domniei țarului Asan, regele a fost într-adevăr ispitit de această idee, însă a respins propunerea flatantă, în urma atitudinii amenințătoare a Rusiei”.²

Atunci când spun „model politic monarhic european” în sud-estul european mă refer strict la Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, la opera politică a monarhului – importantă pentru România, dar și pentru întreaga zonă, chiar pentru Europa, în contextul „Crizei Orientului” –, la imaginea sa în spațiul balcanic și european. Am în vedere atât modul în care era perceput Carol I în spațiul balcanic, cât și felul în care era „monitorizat” de Marile Puteri europene. El nu reprezintă modelul politic monarhic desăvârșit, ci un model

Regele Carol I

politic în contextul refacerii instituției monarhiei în noile state balcanice, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În spațiul balcanic, Carol I a reușit să întruchipeze imaginea de model monarhic de tip european. Termenul de „model politic monarhic european” este de la început justificat, deoarece instituția monarhiei a fost restabilită în sud-estul european pe modelul monarhic din Europa Occidentală. Întrebarea este cum s-a realizat acest model aici, în Europa de Sud-Est, și de ce Carol I reprezintă un model politic monarhic european, până la Marele Război.

În noiembrie 1912, în plină criză balcanică, însuși Regele Carol I, conștient de ceea ce a construit și de poziția politică în care a adus Regatul Român, a spus, în discursul tronului, la deschiderea lucrărilor parlamentului: „România este un factor în Peninsula Balcanică și cuvântul ei trebuie auzit”. Cum și prin ce s-a impus Carol I ca model monarhic de tip european într-o zonă care abia ieșea din haosul unui imperiu oriental, așezat aici de 500 de ani? Cum și-a dobândit această imagine în rândul popoarelor din sud-estul european? Cum și-a făcut auzită și ascultată vocea? Despre întemeierea, instituționalizarea și consolidarea unei monarhii de tip european în spațiul românesc prin Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, doamna Edda Binder a scris o excelentă monografie³, premiată de Academia Română. Carol I a „reeducat” clasa politică românească, a reușit în mare parte s-o desprindă de interesele de grup și imediate, să o atașeze proiectelor de lungă durată ale României. A transformat-o într-o aliată, pentru a crea aici un stat modern, cu greutate politică în Europa de Sud-Est. A trebuit să plătească pentru aceasta, renunțând, în favoarea clasei politice, la o serie de principii politice. Pe această modernizare și construcție se bazează atât autoritatea și prestigiul, cât și funcția pe care a îndeplinit-o monarhul român în spațiul balcanic. Expunerea mea ia în considerație imaginea și locul monarhiei românești și a regelui Carol I în contextul procesului de reinstaurare a monarhiilor în sud-estul Europei, ca și în mentalul colectiv sud-est european.

Fenomenul politic de reconstruire a statelor din Balcani în cadrul și în afara Imperiului otoman și al modificărilor geopolitice în secolul al XIX-lea a pus, printre multe altele, cinci probleme de tip instituțional popoarelor de aici:

1) Prima ar fi refacerea instituției statalității, pentru că de la 1400 ea dispăruse pentru toate popoarele din Balcani. Fostele state medievale balcanice fuseseră transformate în vilaeturi și sangeacuri, fără autonomii teritoriale și fără forme de guvernământ local-naționale. Toate erau conduse de administrația militară imperială otomană.

2) A doua privește refacerea formelor de guvernământ naționale și a claselor politice

național-locale, și ele dispărute în egală măsură de la 1400 (excepție Bizanțul și Constantinopole, 1453).

3) A treia este opțiunea pentru forma statală și de guvernământ: „Monarhie? Republică?” Refacerea acestor instituții în sud-estul european s-a petrecut mai mult la sugestia sau la presiunea Marilor Puteri, începând cu Grecia, la 1830. În toate cazurile a fost monarhie, chiar dacă au circulat idei politice care susțineau republica.

4) A patra privește alegerea monarhului: principe autohton sau străin? Cu excepția Serbiei și a Muntenegrului, a fost ales principele străin.

5) A cincea problemă a vizat restabilirea teritoriilor fiecărui nou stat balcanic; o problemă care a generat multe conflicte politice, diplomatice și militare atât între noile state, cât și între ele și diplomația europeană. Fiecare popor din sud-estul european – adică sârbii, grecii, bulgarii și albanezii – a realizat în diferite etape aceste restaurări instituționale, la o distanță de câteva decenii, prin desprinderea din corpul Imperiului otoman.⁴ Noile monarhii trebuiau să împlinească pentru popoarele lor aceste deziderate politice de reintegrare în spațiul politic european.

În context sud-est european, situația României era mai specială. Ea nu era în situația de a-și reface instituția statalității. Statalitatea românească nu a fost întreruptă niciodată. La fel, nu s-a pus problema refacerii instituției de guvernământ. Principatele Române au avut permanent această instituție, fiind principate autonome sub suzeranitatea Porții otomane. Nu s-a pus nici problema alegerii formei de guvernământ și de statalitate. Instituția monarhică a existat sub numele de domn, voievod, principe, iar statalitatea s-a menținut sub numele de principat, țară. S-a pus însă problema, ca la toate celelalte state sud-est europene din secolul al XIX-lea, dacă are principe autohton sau străin. De asemenea, s-a pus problema modernizării acestor instituții. Există încă o problemă care diferențiază idealurile politice ale țărilor din Balcani de Principatele Române. Dacă popoarele din Balcani luptau pentru refacerea statalității de tip național, recucerirea unui teritoriu pentru acest stat nou, Principatele luptau pentru modernizarea europeană a statalității lor și pentru unitatea națională a românilor. Ceea ce le-a pus alte sarcini și alte probleme monarhilor români. De

asemenea, le-a fixat un alt loc în spațiul politic european și sud-est european, în raport cu monarhii din Balcani. Alt comportament, altă mentalitate, alte sarcini politice.⁵

Privit în oglinda sud-estului european, pornind de la sarcinile politice fundamentale ale popoarelor angrenate în puternice mișcări de emancipare politică, națională și geopolitică, figura lui Carol I se profilează emblematic ca un monarh de tip european. Suveranul român are un prestigiu incontestabil în Europa, bucurându-se de autoritatea unui factor de influență și de stabilitate în Balcani. Carol I a fost conștient de această statură și de rolul său, comportându-se ca atare. Memoriile⁶ și corespondența sa privată⁷ consemnează de zeci de ori privirea sa critică, îngrijorată, aprobatoare, uneori aproape paternală pentru monarhiile balcanice, pentru evoluțiile politice, militare și diplomatice din Balcani, le privește ca pe un spațiu pentru care pare să-și fi asumat o responsabilitate politică și morală. În cazul monarhiei române, prestigiul, autoritatea, capacitatea de influență și calitatea de arbitru al evoluțiilor popoarelor și statelor balcanice s-au construit în decenii. Carol I a realizat că stabilitatea și securitatea României depind și de construirea unei stabilități în Balcani, spațiu aflat pe picior de revoluții, războaie sau războaie. Așa se explică conștiința asumării unei solidarități, a sa personal și a României, cu aceste popoare și cu idealurile lor.

Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen este singurul rege din sud-estul european care întemeiază o casă regală, o dinastie și o monarhie ereditară de lungă durată. Mai precis, de la întemeierea sa (în 1866) reușește să se mențină ca dinastie fondatoare, să asigure continuitatea dinastiei ereditare. Este singurul principe care reușește să se mențină și să-și cucerească legitimitatea și susținerea acestei legitimități din partea marilor puteri europene și a caselor regale și imperiale europene. Această continuitate este una dintre dimensiunile importante care i-au asigurat lui Carol I și monarhiei românești acel renume de Nestor al monarhiilor din Sud-Est. Nicio altă monarhie proaspăt întemeiată în Balcani, nicio dinastie nu reușește să se mențină de la prima întemeiere a monarhiei ereditare aici. Regele Otto al Greciei, prima monarhie ereditară întemeiată la 1830 prin voința Puterilor Euro-

pene, a fost alungat de o revoltă militară. Casa dinastică se schimbă în Grecia. Al doilea rege, George I, a fost asasinat, în 1913; reprezentanții dinastiei de Holstein-Glücksburg pe tronul Greciei (1863–1974) vor cunoaște un destin zbuciumat, punctat de conflicte cu puterea legislativă, exiluri, detronări (George al II-lea) și chiar de un regim republican. Oricum, au creat permanent în Europa de Sud-Est destabilizări ale situației politice, militare și diplomatice. În Serbia, care a optat pentru principe autohton, dinastiile Karageorgević și Obrenović se succed și se înlocuiesc într-o suită de conflicte, asasinate, până în 1934, cu asasinarea regelui Alexandru al Iugoslaviei; principele Alexandru Battemberg al Bulgariei rezistă doar șapte ani pe tron și, în urma unei pripite acțiuni, la 1885–1886 este detronat prin voința Rusiei; următoarea dinastie de Saxa Coburg-Gotha, prin principele Ferdinand, deși instalează o monarhie ereditară creează permanent destabilizare și conflicte în Balcani până duce propria țară la dezastrul național din 1918 și este obligat, la rândul-i, să abdice și să plece în exil. Albania a optat, în primii săi ani de stătalitate, pentru un monarh străin. Principele de Wied (rudă a Casei Regale din România) nu reușește să se mențină pe tron decât șase luni.

Prinși între interesele Marilor Puteri și idealurile presante ale propriilor supuși, monarhii din Balcani sunt victime ale acestor factori de instabilitate. Nu-și vor putea duce la împlinire sau la un bun sfârșit programele de domnie, programele de emancipare ale țărilor lor. Unii le abandonează exilați sau asasinați, următorii la tron le preiau de la zero, ca să trăiască, în mare, aceeași dramă. Aceste succesiuni dramatice și violente la tronurile țărilor balcanice (pentru care se dădeau bătălii între Marile Puteri în căutarea zonelor de influență) au creat în Europa o stare permanentă de neliniște față de evoluțiile politice din spațiul sud-est european. Nu întâmplător, prima conflagrație mondială și-a creat motivația în Balcani! Era locul cel mai nimerit prin istoria sa recentă.

Carol I vine în România sprijinit de Franța și de monarhia germană, chiar cu aprobarea Marilor Puteri și dobândește inclusiv acceptul Imperiului otoman. Acestea percepeau România ca pe o barieră în fața pretențiilor Rusiei în Balcani. Din acest considerent, în primii ani de domnie, lui

Carol I i se cere în permanență să tempereze mereu acțiunile revoluționare ale popoarelor din Balcani, pentru a nu da prilej Rusiei să intervină. În timpul micii crize politice din 1870, când Carol înștiințează Marile Puteri despre dorința sa de a abdică, este sfătuit să nu o facă. Bismarck îi scrie direct, atrăgându-i atenția asupra pericolului destabilizării României, dar și a Balcanilor.⁸ Suspectat că vrea să schimbe statutul României, este sfătuit să nu bruscheze lucrurile. Mai înainte, în 1868, Bismarck îi transmite lui Carol, prin tatăl său, că „el consideră România Belgia Sud-Estului și ca atare România trebuie să-și asume această statut”.⁹ Puterile Europene au cerut permanent lui Carol I să joace rolul de factor de stabilitate în Balcani, de barieră în fața intereselor Rusiei, să fie un model monarhic și statal pentru sud-estul european. Suveranul român a reușit, în decursul lungii sale domnii, să joace cu naturalețe acest rol. La începutul secolului XX, în scrisori către familia sa, regele Carol I pune clar în evidență rolul său în Balcani și Europa: „România este considerată ca singurul punct ferm spre care toate cabinetele privesc cu încredere. România are acum rolul conducător între țările balcanice asupra cărora influența noastră este în creștere”.¹⁰

În 1909, la prezentarea scrisorilor de acreditare ale noului ministru plenipotențiar bulgar, personalul Legației bulgare este reținut la masă, la Peleş. Unul dintre diplomați, Petăr Neikov, povestește uluit peste ani: „Primul meu dineu la masa regală. Trăsăturile regelui îmi erau cunoscute încă din copilărie, când tot timpul îi desenam profilul caracteristic cu fruntea dreaptă, nasul puțin încovoiat și barba ieșită în afară. Mi se părea ba că visez, ba că-mi imaginez că toată viața am prânzit la masa regală”.¹¹ Diplomatul bulgar se născuse la Brăila într-o familie de emigranți bulgari, făcuse școala aici sub prezența zilnică a portretului lui Carol I în sala de clasă. Neikov nu este singurul. În România s-au născut, au crescut, au studiat și au lucrat mii de emigranți din Balcani, membri ai viitoarelor elite și clase politice balcanice; mai ales bulgare și grecești. La 1877, în România erau peste 700 000 de emigranți bulgari, așezați între Turnu Severin și Ismail, în sudul Basarabiei. Lor li se adaugă un număr mare de greci – mai vechi sau mai proaspeți emigranți din insulele grecești, răsculate – și mii de albanezi și a.

Pe această dimensiune a solidarității cu popoarele din Balcani, în perioada lor de luptă pentru emancipare politică, s-a construit imaginea emblematică a regelui Carol I, în memoria colectivă a Balcanilor. O imagine răspândită mai ales în rândul elitelor intelectuale și al claselor politice nou-formate aici. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, alături cu emigrația economică balcanică, la nord de Dunăre se mută și centre ale mișcării de emancipare națională a popoarelor din Balcani; adică emigrație politică. Prin articolul 11 din Constituția României li se asigura azil politic total, fără drept de extrădare.

În România lui Carol I, până la 1878, emigrația politică și intelectuală balcanică își înființează un întreg sistem de instituții politice și culturale. Comitete centrale revoluționare, asociații culturale, comitete de ajutorare a răscoalelor din Balcani, publicații politice, sistem de școli în limba maternă, un sistem de edituri și tipografii etc. Mii de tineri balcanici încep cursul școlar în România, de la școala primară până la facultate, sau pleacă la studii în străinătate cu burse date de statul român. Aici s-au format foarte mulți medici, juriști și profesori. În instituțiile românești sunt angajați nenumărați intelectuali și specialiști de origine bulgară, greacă, albaneză; în spitale, medici de județe, în școli, profesori și învățători, inspectori școlari, membri ai Parlamentului României și membri ai unor partide politice românești. România și, evident, Carol I au fost permanent solidari cu aceste mișcări, le-au apărut de atacurile Imperiului otoman și de reproșurile marilor puteri europene. A fost facilitată înființarea unor detașamente bulgare, care au trecut în Imperiul otoman, spre a răscula populația locală. De asemenea, s-a dat azil răsculaților din Kandia și din alte insule grecești, a fost creat un comitet de ajutorare a răscoalelor din Bosnia și Herzegovina, a Răscoalei din 1876 din Bulgaria, s-au trimis ambulante de Cruce Roșie în războiul sârbo-turc în 1876. În final, Carol I s-a aflat în fruntea armatei române care a participat ca aliată a Rusiei la Războiul de eliberare a Bulgariei, în 1877–1878.

Rolul lui Carol I în aceste acțiuni și atitudini a fost întotdeauna decisiv. În memorii și scrisori ale foștilor emigranți politici în România, în publicațiile lor politice din acea vreme, se afirmă

următoarele despre această perioadă: România, „patria noastră liberă”, „patria libertății”, „patria noastră de din afara robiei”.¹² Nu insist; s-a scris imens pe această temă.¹³ Sutele de emigranți politici și intelectuali prinși în mișcarea națională pe care îi găsim în instituțiile românești îi regăsim după crearea statelor lor autonome sau independente în clasa politică de acolo, în parlamentele, guvernele, puterea judecătorească și administrația țărilor lor. Aici au purtat cu ei imaginea regelui sub care au trăit și au lucrat în România aproape 15 ani și chiar mai mult. Imaginea emblematică a regelui român prezentă în memoria colectivă a clasei politice și intelectuale balcanice s-a reflectat în relațiile acestor țări cu România și cu regele Carol, în special. Propunerea de a fi rege al bulgarilor este aproape simbolică pentru modelul de monarh pe care și-l visau bulgarii, ca fiind cel mai competent a le păstra statalitatea și autonomia politică câștigată atât de greu și foarte amenințată atunci.

În 1902, într-o vizită la Plevna, la comemorarea a 25 de ani de la Războiul de eliberare a Bulgariei, Carol I a fost „întâmpinat ca un erou și învingător”¹⁴. În memoriile diplomatice și corespondența foștilor emigranți politici – ajunși miniștri, diplomați, profesori universitari, judecători – se citește o reală admirație pentru Carol I, pentru modelul de stat modern în care a transformat România, pentru întreaga sa operă în sud-estul european. Cel mai ades în aceste memorii apar comparații cu propriii lor monarhi, întotdeauna în favoarea regelui Carol I. Până la 1913, Casa Regală română, reședințele regale de la București și Sinaia sunt loc de pelerinaj pentru oameni politici din Balcani, oameni de stat, miniștri, diplomați, intelectuali, savanți, profesori universitari, scriitori.¹⁵ Memoriile și corespondența lor creionează portrete elogioase, admirative ale regelui român, dar și ale întregii familii regale, admirație, respect și recunoașterea autorității acestui monarh așezat la granița Balcanilor, dar și a Europei. Carmen Sylva (Regina Elisabeta) este tradusă cu zeci și zeci de texte în reviste din Bulgaria, Serbia și este adorată de lumea de la sudul Dunării.¹⁶

Monarhul român a fost în permanență solicitat pentru alianțe militare, de neagresiune, de pace,

conflictele din Balcani; a fost solicitat să susțină cauzele unei sau altei țări din Balcani în relațiile sale cu Marile Puteri și cu monarhiile europene. În 1910, într-un interviu acordat celor de la „Neue freie Presse”, Carol I a dat două răspunsuri revelatoare pentru ceea ce simboliza în Europa de Sud-Est: „Într-adevăr, țara noastră nu este balcanică, nici din punct de vedere geografic, nici moral, noi însă ne interesăm în mod viu de tot ceea ce se întâmplă în Balcani.”¹⁷ Casa Regală română, întemeiată de Carol I, și-a dovedit prestața, prestigiul și autoritatea în Balcani și prin proiectele matrimoniale. Aproape toate monarhiile din Balcani au căutat să se înrudească cu Casa Regală din România, exemplele sunt bine cunoscute.

Regele Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen al românilor s-a constituit într-adevăr ca un monarh european model în sud-estul european și în ochii Europei. A reușit să reformeze România total, să o așeze în rândul națiunilor europene și să-i asigure un loc politic de luat în seamă. Și-a câștigat în sud-estul Europei un loc emblematic, a fost rând pe rând protector, sfătuitor, arbitru și factor de influență în Balcani. Nu știu dacă a fost iubit de clasele politice și de monarhii din Balcani. Dar în mod sigur a fost respectat ca persoana regală cea mai puternică, influentă și cu putere de a decide în multele probleme dramatice din Balcani. Iată cum îl caracterizează ministrul Bulgariei la București, Hesapciiev: „Majestatea Sa Regele Carol al României, prinț de Hohenzollern-Sigmaringen, care a decedat în ajunul Războiului Mondial, a fost o personalitate regală, înzestrată, foarte stilată. Inteligent, bine instruit și cumpătat – un caracter cristalizat, fără capricii și accese de nervozitate. Urmând strict imperativele legii fundamentale, votate la scurt timp după sosirea sa pe pământ românesc, prin calitățile sale de om de stat a dobândit, în scurt timp, o deosebită popularitate și autoritate și a avut o mare participare la guvernarea țării. Regele Carol a fost principalul inspirator al tuturor inițiativelor folositoare pentru popor și, prin caracterul planificat, metodic, prin perseverență – trăsături prezente la întregul popor german – a fost primul conducător și organizator al măsurilor luate în toate ramurile activității statale din România. Activitatea sa de stat și cea de rege, ireproșabilă, a fost răsplătită prin respect,

devotament și dragostea supușilor față de personalitatea sa luminoasă. Regelui Carol, România îi datorează în mod deosebit ascensiunea culturală sub toate aspectele din ultima jumătate de veac. El a urcat pe tronul unei Români dezorganizate, mici, slabe și vasale; în domnia sa, de 48 de ani, a creat un stat modern, puternic, liber și respectat de toți.”¹⁸

Voi încheia această incompletă încercare de a reliefa chipul Regelui Carol I în mentalul balcanic cu mărturia, extrem de expresivă pentru ideea noastră, a Principelui Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha, făcută aceluiași Hesapciev, la București, în 1906: „Întodeauna călătoresc prin România stors sufletește când văd la fiecare pas ce progrese mari a făcut în toate privințele. Regele român a reușit în 40 de ani să-și ridice țara din toate punctele de vedere, iar stăruințele și indicațiile mele – a spus principele cu un oftat – s-au prăbușit în zadar.”¹⁹ Era recunoașterea sinceră, plină de admirație și oarecare invidie în fața operei celui pe care îl numea Nestorul monarhilor din Balcani, modelul spre care au stat tot timpul așintiți ochii popoarelor de la sud de Dunăre, în efortul lor uriaș de emancipare politică și culturală.

Note

¹ Daniel Cain, *Un trimis al Majestății Sale: Nicolae Mișu*, București, Anima, 2007, p. 74.

² Hristofor Hesapciev, *Amintirile unui diplomat bulgar în România*, București, Ed. Fundației PRO, 2003, p. 27.

³ Edda Binder-Iijima, *Die Institutionalisierung der rumänischen Monarchie unter Carol I. 1866–1881*, Oldenbourg Verlag, München, 2003.

⁴ Edgar Hösch, *Geschichte der Balkanländer. Von der Frühzeit bis zur Gegenwart*, 2. Auflage, München, 1993; Veselin Traikov, *Curențe ideologice și programe din mișcările de eliberare din Balkani până în anul 1878*, Trad. C.N. Velichi, București, 1986.

⁵ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VI, VII, tom I–II, București, Ed. Enciclopedică, București, 2002–2003.

⁶ *Memoriile Regelui Carol I al României, De un martor ocular*, vol. I–II, ediție și prefață de Stelian Neagoe, Ed. Scripta, București, 1992–1993.

⁷ Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența privată. 1878–1912*, Ed. Tritonic, București, 2005.

⁸ *Memoriile Regelui Carol I, op. cit.*, vol. II, p. 146.

⁹ *Memoriile Regelui Carol, op. cit.*, vol. I, p. 234–235.

¹⁰ Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența..., op. cit.*, p. 415, 418.

¹¹ Petăr Neikov, *Spomeni*, Ed. Otecestven Front, Sofia, 1991.

¹² Ilia Konev, *Bălgarskoto Vazrajdanie i Prosveštenietopo*, vol. III, II ceast, Ed. Academiei, Sofia, 2003, p. 153–252

¹³ C.N. Velichi, *La contribution de l’émigration bulgare de la Valachie a la renaissance politique et culturelle du peuple bulgare*, I–II, Editura Academiei, București, 1971, 1979. Elena Siupiur, *Bălgarska emigrantska intelighenția v Rumânia prez XIX-ti vek*, BAN, Sofia, 1982; E. Siupiur, *Bălgarskite ucilišta v Rumânia prex XIX-ti vek*, Sofia, AI „Prof. Marin Drinov”, 1999.

¹⁴ Sorin Cristescu, *Carol I..., op. cit.*, p. 413–414

¹⁵ Elena Siupiur, *Relații literare româno-bulgare în perioada 1878-1918*, Ed. Minerva, București, 1980, p. 44–75; *Relațiile româno-elene. O istorie cronologică*, Editura Omnia, București, 2003, p. 203–228.

¹⁶ Elena Siupiur, *Relații..., op. cit.*, p. 91, 105–168.

¹⁷ Hesapciev, *Amintirile..., op. cit.*, p. 58–59.

¹⁸ Hristofor Hesapciev, *op. cit.*, p. 22.

¹⁹ Hristofor Hesapciev, *op. cit.*, p. 167.

Articolul Charles 1er – un modèle politique pour les monarques du sud-est européen a fost prezentat la Heidelberg, la un colocviu organizat de Universitatea Heidelberg în colaborare cu Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române (2006) și a fost publicat în volumul Die Hohenzollern in Rumänien 1886–1947, eine monarchische Herrschaftsordnung im europäischen Kontext, Böhlau Verlag, Köln, 2010, p. 123–134.

Din viața lui Nicolae Docan

*Nicoleta Stan-Turcanu**

De-a lungul anilor, Academia Română a avut ca membri numeroase personalități, atât din țară, cât și din străinătate, care au ocupat diverse funcții (scriitori, istorici, oameni de știință, arhitecți, numismați, diplomați etc.). Istoricul, numismatul, diplomatul Nicolae Docan a făcut parte din această pleiadă.

*

Preocupat de istoricul propriei sale familii, Nicolae Docan, după părerea noastră, cea mai distinșă personalitate a familiei sale, atât prin demnitățile pe care le-a deținut în stat, cât și prin lucrările sale științifice care au avut un rol important în dezvoltarea științei numismatice, a cercetat și a adunat numeroase documente istorice care conțineau referiri la ascendenții familiei sale. Mai mult de atât, a întocmit și arborele genealogic al familiei sale. Astfel, aflăm că bunicul său a fost comisul Gheorghe Docan¹.

Nicolae Docan a văzut lumina zilei în Bârlad, la 24 iunie 1874, după cum el însuși nota². Părinții săi, Gheorghe³ și Natalia Docan, erau oameni vrednici și cu frică de Dumnezeu. S-au străduit să-i ofere o educație aleasă fiului lor, Nicolae⁴. De aceea, după ce odrasla lor a urmat și a terminat studiile secundare în Galați unde și-a susținut examenul de bacalaureat în anul 1892⁵, l-au trimis în Franța, ca să urmeze studii de drept. Era o tradiție în familia Docan să urmeze studii de drept la Paris. În acest sens, semnificativă este o epistolă pe care Nicolae Docan a primit-o de la tatăl său. Acesta îi spunea pe un ton răspicat: „Nu e destul să te chiemi Docan; mulți poartă nume frumosu,

Nicolae Docan

dar nu totdeauna toți sunt și demni de numele ce-l poartă și în asemenea triste cazuri aceasta chiar e încă cu atâta mai reu pentru ei. Moșul meu, Nicolai Docan, a fost licențiat în drept a facultății de Paris de pe la anul 1840; eu sunt licențiat a aceleiași facultăți de la 1862, tu absolut trebui să fii nu numai licențiat, dar doctor în drept”⁶. Astfel, din documente reiese că în toamna anului 1892, Prefecturii Galați i-a fost solicitată o cerere care să elibereze un pașaport „tânărului Nicolae Docan” ca să meargă în Franța la studiu. Potrivit datelor din pașaport, Nicolae Docan avea atunci 18 ani⁷.

În timpul studiilor în Franța, Nicolae Docan a fost supravegheat îndeaproape de părinții săi. Îndeosebi, tatăl său i-a trimis scrisori în care de cele mai multe ori îl dojenea și îi făcea observații cu privire la comportamentul său din Paris. Îi reproșa faptul că avea restanțe, din cauza faptului că „pe lângă școală mai aveai încă atâtea și atâtea alte trebi, cum: îngrigitul unei cucone, sculatul târziu, toaleta până la 10 ore, dejunul lung cu lectura jurnalului foarte instructiv „L'Echo de Paris, făcutul de noștime fotografiei cu ochelarii în nas, țigări de fumat, împopoțonarea cu redengote lungi până la călcâi..., bătutul cu omenii pe stradă...”⁸ Pesemne că Nicolae Docan se simțea ispitit de farmecul Parisului de avea așa o viață aventuroasă. Tot la Paris a urmat și cursuri de vioară, scrimă și științe politice⁹. Din păcate, studiile de la școala de științe politice le-a abandonat, deși tatăl său îi plătitese taxa¹⁰. Însă, în ciuda acestor peripeții, la data de 10 noiembrie 1896, a absolvit studiile Facultății de Drept din Paris¹¹.

După revenirea în țară, Nicolae Docan a avansat repede în cariera juridică. Pentru a exemplifica, vom trece în revistă evoluția sa ierarhică. Astfel, la 28 iulie 1897 a fost înscris la baroul din București.

La 1 noiembrie, același an, a fost numit „ajutor de judecător” la Judecătoria Ocolului I din Iași și apoi la judecătoria Ocolului Bucium până în noiembrie 1898, când a demisionat. În aprilie 1899 a fost numit avocat al primăriei din Iași, post pe care l-a ocupat până la sfârșitul lunii decembrie 1900, când a demisionat.

În urma unui concurs, a devenit în martie 1903 secretar de legație la Ministerul Afacerilor Străine. De atunci, a trecut prin toate gradele corpului diplomatic. A ocupat în ministerul menționat postul de șef al Serviciului lucrărilor speciale și „de fruntarie”, de „director al afacerilor politice și contenciosului”, de ministru plenipotențiar și de secretar general. În timpul Marelui Război a fost mobilizat în calitate de „consilier diplomație pe lângă marele Cartier General” cu gradul de colonel. Totodată, a fost numit din noiembrie 1917, membru al curții superioare de prize maritime¹².

În pofida faptului că era învăluit în lucru, datorită dregătoriilor pe care le-a deținut în cadrul Ministerului Afacerilor Străine, Nicolae Docan a

avut preocupări și în alte domenii, precum: genealogie, istorie literară, numismatică, cronologie, cartografie etc.

După propriile sale mărturisiri, reiese că a debutat în revista „Arhiva” din Iași, în anul 1900, cu studiul *Frate*, apoi, în anul următor, a publicat în aceeași revistă „încercări de versificațiune românească publicate de un sas în veacul al XVII-lea”¹³. Ulterior, a mai scris lucrările: *Despre elementele cronologice în documentele românești* (1910), *O povestire în versuri încă necunoscută despre domnia lui Mavrogheni* (1911), *Memoriu despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787–1791* (1912), *Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea* (1914)¹⁴, *Familiiile boierești române, de Octavian-Georges Lecca* etc.¹⁵

*

Nicolae Docan s-a numărat printre numismații care au avut o contribuție deosebit de importantă în dezvoltarea științei numismatice românești, atât prin donațiile sale, cât și prin elaborarea unor lucrări științifice care au scos la iveală numeroase informații referitoare la monedele țării noastre¹⁶.

În anul 1906, Nicolae Docan a donat Academiei Române colecția sa de monede vechi românești pe care mărturisea că a strâns-o cu „oare cari sacrificii” în curs de aproape zece ani. Era vorba de o colecție de monede ale Moldovei și Țării Românești, începând „de la timpurile cele mai vechi ale ambelor principate și până la sfârșitul secolului al XVIII”¹⁷. Pentru a putea studia cu folos aceste monede românești, el și-a format și o colecție de monede medievale străine: polone, ungurești, bulgărești, sârbești și piese ale orașelor comerciale italiene¹⁸. Totodată, pe lângă colecția numismatică, Nicolae Docan avea și o bogată colecție filatelică ce era compusă din mărci poștale românești, vechi ștampile poștale pentru francat scrisorile, timbre de binefacere, numeroase mărci poștale străine etc.¹⁹

La 26 mai 1915, a fost ales membru corespondent în Secțiunea istorică a Academiei Române²⁰. Cu acest prilej, istoricul Dimitrie Onciul a enumerat lucrările și activitatea științifică a lui Nicolae Docan, apreciind că „prin aceste scrieri, publicate

între anii 1902–1914, d-l Docan s-a afirmat ca un cercetător foarte asiduu și metodic al numismaticii românești, în care specialitate d-sa este recunoscut ca cel mai bun cunoscător, cum și ca un foarte meritos colecționar, având o colecție prețioasă la care lucrează de mai mulți ani. Pe lângă numismatică, d-sa a făcut și studii asupra cronologiei vechilor documente românești, cum și asupra cartografiei țărilor noastre, în care privință a dat contribuțiuni importante pentru istoria noastră. Aceste studii și cercetări ale d-lui Docan se disting prin metodă științifică, ca și prin expunere aleasă și îngrijită²¹. Ca atare, datorită meritelor sale în activitatea științifică, Nicolae Docan a fost ales membru corespondent al Academiei Române în Secțiunea istorică.

Cu această ocazie, prietenul său, Ioan Bianu, i-a trimis un răvaș în care îi destăinuia bucuros: „Eri ai fost ales membru corespondent la Secția istorică (mi se pare) cu unanimitate sau aproape. Felicitările mele, că s-a recunoscut munca și valoarea metodică a lucrărilor tale de până acum. Nu mă îndoiesc că altele vor fi făcute în viitor, cari vor lăsa în umbră pe cele trecute. Primește o prietenească strângere de mână de la prietenul, I. Bianu”²².

Printre prietenii și colaboratorii lui Nicolae Docan, s-au numărat, de asemenea, și colecționarul Alexandru Saint-Georges²³, numismatul George Severeanu²⁴, doctorul Ernest Juvara²⁵, omul politic Ion I.C. Brătianu etc. Așadar, Nicolae Docan a avut o strânsă legătură cu mulți dintre contemporanii săi.

După ce întreaga viață a dus o muncă asiduă, atât în calitate de diplomat, cât și de istoric, Nicolae Docan s-a stins din viață la 25 aprilie 1933, la Bârlad. După moartea sa, locul său de membru corespondent al Academiei Române la Secția istorică a fost preluat de istoricul Constantin C. Giurescu²⁶.

Domeniile de activitate ale lui Nicolae Docan au fost dintre cele mai variate. A fost magistrat, diplomat, academician, numismat, istoric etc. A muncit mereu cu râvnă și dragoste nețărmurită pentru țară. Atât în calitate de diplomat, cât și de om de știință, în acele vremuri grele, a știut să ridice prestigiul țării sale, a luptat pentru dezvoltarea culturii și a neamului românesc. Așadar, prin activitatea sa în calitate de diplomat, prin abordarea mai multor ramuri ale istoriei, prin metoda sa

științifică etc., Nicolae Docan a contribuit la dezvoltarea istoriografiei noastre moderne și la propășirii neamului românesc.

Note

¹ Biblioteca Academiei Române (în continuare BAR), Cabinetul de Manuscrise, *Fond Nicolae Docan*, Mapa II, mss 15.

² *Idem*, *Fond Nicolae Docan*, Mapa XVII Varia 2.

³ Autorii Aurel Golimaș, Aurică Smaranda în studiul „*Nicolae Docan, 24 iunie 1874–25 aprilie 1933*”, publicat în „*Buletinul Societății Numismatice Române*”, anii LXXVII–LXXIX (1983–1985), nr. 131–133, p. 453–466, au scris că tatăl lui se numea Nicolae Docan. Din corespondența care se află la BAR, la Cabinetul de Manuscrise, reiese că tatăl său se numea Gheorghe Docan.

⁴ Mama sa, verii săi și prietenii apropiați îl alintau „Bubi”.

⁵ Nicolae Docan nota că a obținut media 8,12 la bacalaureat.

⁶ *Idem*, Cabinetul de manuscrise, Corespondență, *Fond Nicolae Docan*, S78(5)/CDXXXIV, *Gheorghe Docan către Nicolae Docan*, 11 ianuarie 1895.

⁷ *Idem*, *Fond Nicolae Docan*, Mapa VIII Acte 1–17.

⁸ *Idem*, Corespondență, *Fond Nicolae Docan*, S78(3)/CDXXXIV, *Gheorghe Docan către Nicolae Docan*, 3 noiembrie 1894.

⁹ *Idem*, Corespondență, S78(4)/CDXXXIV, *Gheorghe Docan către Nicolae Docan*, 1/13 decembrie 1894.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Idem*, *Fond Nicolae Docan*, Mapa XVII Varia 2.

¹² A se vedea mai multe în *ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Aceasta este, de fapt, recenzia realizată de Nicolae Docan la cartea lui Octav George Lecca despre, *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, publicată în anul 1911. La sfârșitul analizei cărții, Nicolae Docan, conchidea pe un ton ironic: „Am arătat și explicat pe larg însușirile cărții d-lui Lecca, în ceea ce privește Moldova: Ca familii, e absolut necompletă/ Ca genealogii, e fantezistă/ Ca erudițiune, e nulă/ Ca valoare intrinsecă, valorează cât și Arhondologia lui Sion. Încolo, e o carte bună...” A se consulta, pe larg, Nicolae Docan, *Familii boierești române de Octavian-Georges Lecca*, f. loc., f. ed., f. a.

¹⁶ A se vedea, printre altele lucrările: *Notiță despre monetele lui Petru Mușat*, București, Editura Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1907; *Studii privitoare la numismatică Țării-Românești în Analele Academiei Române*, seria a II-a, tom XXXII (1909–1910), Memoriile Secțiunii Istorice, p. 459–560.

¹⁷ BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, S40/CDXXXV, *Fond Nicolae Docan*, Nicolae Docan către Academia Română, 14 aprilie 1906.

¹⁸ A se consulta pe larg, Constantin Moisil, „Colecția N. Docan” în „Cronica numismatică și arheologică”, an XI, nr. 101, ianuarie-martie 1935, p. 97–101.

¹⁹ *Ibidem*, p. 97–101.

²⁰ *Analele Academiei Române* (în continuare AAR), seria a II-a, *Partea administrativă și dezbaterile*, tom XXXVII (1914–1915), p. 191.

²¹ *Ibidem*, p. 191–192.

²² BAR, Cabinetul de Manuscrise, Corespondență, S37(24)/CDXCII, *Fond Ioan Bianu*, Ioan Bianu către Nicolae Docan, 27 mai 1915.

²³ Se pare că Alexandru Saint-Georges a fost încurajat și ajutat mult de Nicolae Docan. Astfel, într-o scrisoare îi mulțumea pentru sprijinul pe care Nicolae Docan i l-a acordat, în special, pentru înființarea muzeului: „În ultimul timp am adunat mult material: cărți, documente, monete, medalii, tablouri, arme, icoane și fel de fel de alte minunății. Între altele am spada lui Vodă Mihalache Sturdza [...]. Eu urmez mai departe cu chestia instalării și organizării Muzeului Saint-Georges. Cu toată nepăsarea generală, cu toate

pedicile și intrigile și răutățile, sunt sigur că voi reuși până la urmă. M-aș bucura mult ca prima veste despre reușita planului meu să ți-o comunic Dtale, care totdeauna m-ai încurajat și ajutat”. A se consulta, *idem*, Corespondență, *Fond Nicolae Docan*, Alexandru Saint-Georges către Nicolae Docan, S36(5)/CDXXXVIII, 17 decembrie 1930.

²⁴ Doctorul și numismatul George Severeanu îi destăinuia multe lucruri din viața sa, atât privată, cât și publică, amicului său, Nicolae Docan. Pentru exemplificare, redăm în continuare un pasaj dintr-o epistolă în care George Severeanu îi scria: „Dă-mi voe să-ți mulțumesc din suflet pentru toată prietenia ce mi-o arăți, punându-te cu așa dragoste la dispozițiunea mea. Numai printr-o legătură trainică de amicitie pe care ți-o voi purta pururea, voi putea a mă răsplăti”. A se vedea mai multe în *idem*, Corespondență, *Fond Nicolae Docan*, George Severeanu către Nicolae Docan, S46(1)/CDXXXVIII, 2 februarie 1905.

²⁵ Doctorul Ernest Juvara îl alinta pe vărul său, Nicolae Docan „Bubi”. A se vedea mai multe în *idem*, Corespondență, *Fond Nicolae Docan*, Ernest Juvara către Nicolae Docan, S62(1)/CDXXXVI.

²⁶ AAR, tom LIII (1932–1933), p. 115.

Națiunea și educația

*Nicolae Bud**

*Adrian Sabău***

La un an de la aniversarea minunatului eveniment al Centenarului Marii Uniri, comunitatea transilvăneană a avut din nou prilej de binecuvântată sărbătoare.

În anul 2019 s-au împlinit o sută de ani de la decizia istorică a Consiliului Dirigent al Transilvaniei de a (re)înființa școli românești în această provincie, niciodată separată din punct de vedere spiritual de restul provinciilor românești. Astfel, în Transilvania, recent integrată în trupul României, au fost înființate universități și licee, devenite ulterior colegii, care astăzi constituie elita sistemului educațional românesc.

Printre colegiile de azi, născute în urmă cu un veac, se află, situat la loc de cinste, și atât de dragul nostru Colegiu Național „Gheorghe Șincai”¹ din Baia Mare. În această cea mai importantă instituție a învățământului maramureșean și, în același timp, una dintre cele mai prestigioase la nivel național, se derulează, începând cu 2014, proiectul **COOLTURE. EduVOCATION. PROFESSIONALISM**, pe care, în calitate de inițiator, respectiv susținător fervent, îl dezvoltăm, convinși fiind că prin fiecare conferință organizată suntem tot mai aproape de atingerea scopului de „a crea o atmosferă de efervescență în spațiul cultural educațional, prin valorizarea unor profesioniști desăvârșiți, care să dinamizeze mediul academic maramureșean și viața socială a comunității”.

Deoarece conferința din finalul anului 2019 coincidea cu sărbătorirea centenarului colegiului, ne-am gândit să țintim cel mai sus, îndrăznind să

credem că îl vom avea drept conferențiar pe însuși președintele Academiei Române, rectorul Universității „Babeș-Bolyai”, prof. univ. dr. Ioan-Aurel Pop. Ne-am gândit că statutul său de cel mai important istoric român contemporan și demn patriot se corelează perfect cu momentul extraordinar în care se află Colegiul Național „Gheorghe Șincai”. Așadar, încrezători că vom reuși, am demarat schimbul de scrisori, respectiv contactele directe cu domnul academician Ioan-Aurel Pop, invitându-l să conferențeze în cadrul proiectului nostru.

Cu generozitatea-i bine-cunoscută, Domnia Sa a acceptat invitația noastră, propunând conferința cu tema „Școala Ardeleană, națiunea și educația. Mesaj pentru contemporaneitate”. Bucuroși că o personalitate complexă, precum cea a eruditului intelectual Ioan-Aurel Pop, pune în lumină tot ce își propune proiectul nostru, am stabilit împreună data conferinței.

La 6 decembrie 2019, ziua prăznuirii Sfântului Nicolae, a avut loc în Amfiteatrul „Augustin Buzura” al Colegiului Național „Gheorghe Șincai” conferința susținută de istoricul Ioan-Aurel Pop în fața unui public de peste 200 de persoane venite din tot Maramureșul. Evenimentul a fost prins și ca parte integrantă a activităților din acest an școlar ale Centrului de Excelență de la Colegiul Național „Gheorghe Șincai”. În acest fel, cei mai valoroși profesori și elevi din Maramureș au avut posibilitatea de a se împărtăși din cunoștințele transmise de domnul academician. La sfârșitul conferinței au avut loc clasicele sesiuni de întrebări și răspunsuri, respectiv auto-

**Doctor în economie și doctor în inginerie, consilier al președintelui grupului de firme Astra*

***Doctor în filologie, profesor, Colegiul Național „Gheorghe Șincai”, Baia Mare*

grafe. Pentru comunitatea șincaistă, în sens restrâns, dar și pentru întreaga comunitate maramureșeană, prezența domnului președinte al Academiei Române a fost o mare bucurie, iar conferința în sine o reușită extraordinară, unanim apreciată.

Dincolo de faptul că, probabil, a fost cea mai reușită dintre toate cele șase organizate până acum în cadrul proiectului **CoolTURE. EDUCATION. PROFESSIONALISM**, conferința „Școala Ardeleană, națiunea și educația. Mesaj pentru contemporaneitate” a fost, prin prestigiul și competența celui care a susținut-o, forma supremă de recunoaștere și recompensare a efortului de un veac al unui colegiu devenit legendar prin performanțele obținute neconținut pe parcursul întregii sale istorii. Totodată, această conferință ar putea fi și debutul unei colaborări pe termen lung între Colegiul Național „Gheorghe Șincai”, în calitatea sa de membru în Alianța Colegiilor Centenare din România (cu care Academia Română se află deja în parteneriat), și cel mai înalt for național de consacrare științifică și culturală, cu atât mai mult cu cât această prestigioasă școală românească a dat țării până acum un număr de șase academicieni: Augustin Buzura, Mircea

Flonta, Vasile Gheție, Lucian Mureșan, Marius Porumb și Gheza Vida².

Note

¹ Istoria Colegiului Național „Gheorghe Șincai” începe din anul 1919. Data înființării liceului este 29 iunie/12 iulie 1919. Primul director, numit de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, a fost profesorul dr. Gheorghe Hetcou, care a condus liceul până în anul 1940. Liceul „Gheorghe Șincai” s-a redeschis la 1 decembrie 1944, dar cursurile școlare s-au reluat numai în ianuarie 1945, director a fost numit canonicul și catihetel dr. Vasile Țiplea. Imediat după război, liceul a funcționat cu secție română și secție maghiară, până la înființarea în oraș a liceului maghiar. Afirmarea liceului pe plan național este din ce în ce mai puternică, odată cu inițierea olimpiadelor școlare pe discipline de învățământ. În anii următori, participarea la concursurile naționale ale elevilor devine aproape un scop, atât pentru elevi, cât și pentru profesori, constituind o posibilitate de afirmare în plan național atât a lor, cât și a școlii. Se ajunge astfel la un palmares impresionant, ce se constituie într-o veritabilă carte de vizită a liceului: 49 de premii la olimpiadele internaționale, 819 premii la olimpiadele naționale și foarte multe alte premii la concursurile școlare și la sesiunile de referate și comunicări ale elevilor (sursa: <https://www.sincaibm.ro/>).

² <http://www.sincaibm.ro/wp-content/uploads/2017/11/Personalitati.pdf>

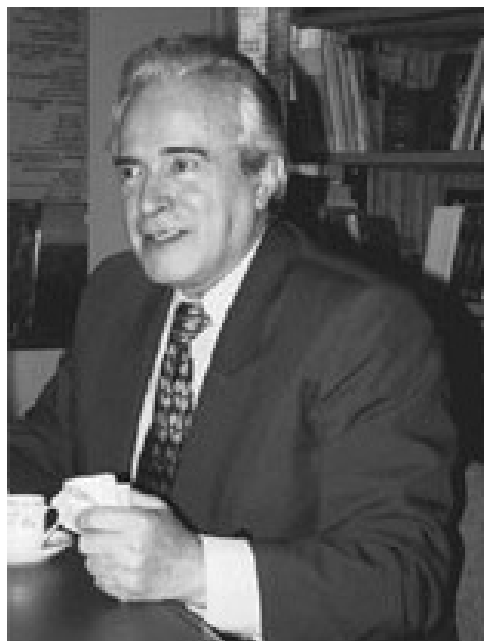
Tudorel Postolache (1932–2020)

În ziua de 16 februarie 2020 s-a stins din viață economistul Tudorel Postolache, membru titular al Academiei Române (din 22 ianuarie 1990), membru corespondent (1 martie 1974–21 ianuarie 1990), președinte (2000–2006) și președinte de onoare (2006–2020) al Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române.

Licențiat în științe economice (1955), doctor în economie (1959), profesor universitar de economie politică și economie mondială (din 1969), conducător științific de doctorat (din 1990), Tudorel Postolache a susținut cursuri și seminarii la universități din Luxemburg, Madrid, Moscova, Paris, Praga, Roma, Viena, Quebec, Ottawa, Tokyo. A deținut importante funcții publice: director general, fondator al Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” (1990); președinte al Comisiei pentru elaborarea strategiei privind înfăptuirea economiei de piață în România (1990); reprezentant permanent al României la CAER (1990–1991); ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Marele Ducat de Luxemburg (1992–1996 și 2000–2005) și în Canada (1996–1997).

A fost președinte al Comisiei de elaborare a „Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană” (1995), ale cărei lucrări s-au finalizat cu „Declarația de la Snagov”, prin care s-a consemnat primul consens politic național, referitor la opțiunea României de a deveni stat membru al Uniunii Europene; copreședinte al Comisiei de fundamentare a „Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu” (2000).

Creator de școală națională de cercetare cu străpungere internațională, a fost fondator și director al Centrului Român de Economie Com-

parată și Consens – Institutul Național de Cercetări Economice (din 1999), al Comitetului Național Român „Grupului E.S.E.N.” al Academiei Române (din 1999), al Centrului „Pierre Werner” de Studii și Documentare România-Luxemburg (din 1995).

Tudorel Postolache a fost implicat, activ și responsabil, prin lucrările Clubului de la Roma, în dezbaterile asupra problemelor globale, fiind membru fondator al Asociației pentru România al acestuia. A fost membru al Academiei Regale de Științe Economice și Financiare a Spaniei (Barcelona, din 2004) și al Executiv Club Luxemburg.

A fost distins cu înalte onoruri naționale, Ordinul „Steaua României”, și internaționale, Marea Cruce a Ordinului de Merit a Marelui Ducat de Luxemburg.

A publicat peste 500 de titluri (cărți, studii, articole, lucrări de autor și în colaborare), care

abordează o problemă de mare anvergură: restructurări în economie, tipuri de tranziții contemporane, strategii economico-sociale, epistemologie economică etc. Printre acestea sunt semnificative: *Considerații metodologice privind sistemul național al științei economice* (1966); *Ciclurile lungi și perspectivele economiei mondiale în viitorul sfert de secol* (1971); *Ciclul secular și etapele capitalismului* (1973); *Restructurări în economia politică* (1981); *Tratatul de economie contemporană* (volumul II, cartea întâi, 1987; cartea a doua, 1989); *Geneză și tendințe ale tensionărilor în sistemul național al economiei politice* (1988); *Schiță privind înfăptuirea economiei de piață în România* (1990); *Tranziții contemporane* (1997); *Economia României: secolul*

XX (1991), apărută și în limbile franceză (1994) și engleză (1998); *Discours sur l'integration Européenne* (1999); *Un proiect deschis: Strategia Națională de Dezvoltare Economică a României pe termen mediu* (2000); *Vers un «idéal praticable»*. *Notes et réflexions* (2007); *Academicieni așa cum i-am cunoscut* (2009); *Discours sur les «successions coexistantes» au tournant des millénaires. Quelques réflexions épistémologiques* (2009) și altele.

A fost inițiatorul și coordonatorul proiectului prioritar al Academiei Române „Noua Enciclopedie a României”.

Îi vom păstra smerită recunoștință și vie amintire.

Filiala Iași a Academiei Române, în colaborare cu Universitatea „Apollonia” din Iași, a organizat sub egida Prelegerilor Academice, în data de 18 decembrie 2019, conferințele:

– „Un secol al lumii românești față în față cu Europa” susținută de prof. univ. dr. Petre Roman;
– „Un secol de triumfuri și destrămări culturale” susținută de acad. Răzvan Theodorescu.

În continuare, au avut loc următoarele prezentări:

– *Trei Ierarhi*, autori acad. Răzvan Theodorescu și conf. dr. Dana Galanton;
– *Despre opoziție și putere în vremuri de tranziție*, autor prof. univ. dr. Petre Roman.

Cele două volume au fost prezentate de acad. Răzvan Theodorescu, prof. univ. dr. Petre Roman, Ion Holban, prof. univ. dr. Ion Toderașcu, Cassian Maria Spiridon, Livia Iacob.

Manifestarea a avut loc în Aula Filialei Iași a Academiei Române și a fost moderată de acad. Viorel Barbu, președintele Filialei Iași a Academiei Române, și de prof. univ. dr. Vasile Burlui, președintele Universității „Apollonia” din Iași.

Filiala Iași a Academiei Române

ACADEMIA ROMÂNĂ, FILIALA DIN IAȘI
ÎN COLABORARE CU
UNIVERSITATEA „APOLLONIA” DIN IAȘI
ORGANIZEAZĂ

CONFERINȚELE

Prof. univ. dr. Petre Roman
„Un secol al lumii românești
față în față cu Europa”

Acad. Răzvan Theodorescu
„Un secol de triumfuri
și destrămări culturale”

Moderatori:
Acad. Viorel Barbu
Prof. univ. dr. Vasile Burlui

Miercuri, 18 decembrie 2019, Orele 11.00
Aula Academiei Române, filiala din Iași, Bulevardul Carol I Nr. 8
Iași

Române, acad. Marius Andruh, prof. Radu Gologan, acad. Nicolae Victor Zamfir, acad. Maya Simionescu. Elevii au vizitat laboratoare din cadrul institutelor de cercetare ale Academiei Române și de pe platforma Măgurele.

Ianuarie

8–12 ianuarie: Elevi olimpici din 11 orașe ale țării au fost invitați de Academia Română în cadrul programului educațional „Școala de vacanță”. Prima ediție a fost organizată de Academia Română în colaborare cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” și Centrul de cercetare ELI-NP, Extreme Light Infrastructure – Nuclear Physics de la Măgurele. Elevii au participat la lecții susținute de academicieni, profesori și oameni de știință. Au conferențiat: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Răzvan Theodorescu, acad. Bogdan Simionescu, acad. Victor Voicu, acad. Victor Spinei, vicepreședinți ai Academiei Române, acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei

15 ianuarie: Ziua Culturii Naționale, ziua de naștere a poetului Mihai Eminescu, „românul absolut”, a fost sărbătorită în cadrul unei sesiuni festive cu tema „Sincroniile europene ale culturii românești” desfășurate la Ateneul Român și organizate de Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române și Filarmonica „George Enescu”. Cuvântul de deschidere a fost rostit de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române. Au urmat cuvântul de salut al ES Klaus Werner Iohannis, președintele României (rostit de prof. univ. dr. Sergiu Nistor, consilier prezidențial), mesajul rostit de PF Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, membru de onoare al Academiei Române, mesajul doamnei Monica Cristina Anisie, ministrul Educației și Cercetării, mesajul

domnului Bogdan Gheorghiu, ministrul Culturii și Identității Naționale, mesajul ES Ludovic Orban, primul ministru al României (rostit de Antonel Tănase, secretarul general al Guvernului). În continuare au susținut comunicări:

– acad. Eugen Simion, președintele Secției de filologie și literatură, *Nașionali cu fața spre universalitate*;

– acad. Nicolae Breban, directorul revistei „Contemporanul. Ideea europeană”, *Existența prin cultură*;

– acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, *Despre o sincronie europeană a vechii culturi românești*.

Ca și în anii precedenți, actorul Dorel Vișan a susținut un recital din creația lui Eminescu. În foaierea Ateneului Român a putut fi vizionată expoziția foto-documentară „Eminescu 170”. Programul a fost completat cu prezentarea colecțiilor „Civilizația românească”, „Basarabica” și „Izvoare privind istoria românilor”, Seria „Hurmuzachi”.

23 ianuarie: A devenit o tradiție ca aniversarea Unirii Principatelor Române să fie sărbătorită în cadrul unor manifestări comune organizate de Academia Română și Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române. Anul acesta sesiunea de comunicări științifice a avut tema „Unirea Principatelor Române: realizare, recunoaștere și beneficii”. Ceremonia a început cu un *Te Deum* desfășurat la Catedrala Patriarhală, în cadrul căruia au fost pomeniți domnitorul Alexandru Ioan Cuza, Mitropolitul Nifon al Țării Românești și Sofronie al Moldovei, urmat de ceremonia depunerii de coroane la statuia domnitorului Alexandru Ioan Cuza. A urmat *Sfânta Liturghie* oficiată de Preafericitul Părinte Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Sesiunea de comunicări științifice s-a desfășurat în Aula „Teoctist Patriarhul” a Patriarhiei Române și a fost moderată de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române. În deschidere a luat cuvântul PF Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, iar acad. Ioan-Aurel Pop a rostit un cuvânt de salut. În continuare au susținut comunicări științifice:

– acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, *Unirea în vechiul mental românesc*;

– acad. Victor Spinei, *Antecedente ale Unirii Principatelor în perioada medievală și renascentistă*;

– acad. Eugen Simion.

Preafericitul Părinte Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe a dăruit participanților volumul *Biserica Ortodoxă Română și Unirea Principatelor. Omagiu aniversar la 160 de ani (1859–2019)*, apărut la Editura Basilica a Patriarhiei Române.

28 ianuarie: Aula Academiei Române a găzduit sesiunea de comunicări științifice cu tema „Impactul încălzirii globale asupra mediului și societății”, manifestare ce face parte dintr-un ciclu de dezbateri asupra schimbărilor climatice, inițiat și coordonat de Academia Română. Cuvântul de deschidere a fost rostit de acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române. Prezentările au fost moderate de acad. Dan Bălțeanu, directorul Institutului de Geografie al Academiei Române. Au luat cuvântul dr. Costel Alexe, ministrul Mediului, Apelor și Pădurilor, și dr. Elena Mateescu, director general al Administrației Naționale de Meteorologie. Concluziile acestor dezbateri vor face obiectul unui manifest al Academiei Române, ce va fi adus la cunoștința forurilor decizionale de la nivel statal și a publicului interesat.

29 ianuarie: În Aula Academiei Române s-a desfășurat sesiunea aniversară a Institutului de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), la împlinirea a trei decenii de la înființare. După alocuțiunile de deschidere rostite de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Victor Voicu și acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinți ai Academiei Române, au luat cuvântul invitații speciali: prof. Emil Constantinescu, președintele României între anii 1996–2000, prof. Petre Roman, primul ministru al României între anii 1990–1991, prof. Adrian Năstase, primul ministru al României între anii 2000–2004. Din partea Secției de științe economice, juridice și sociologie au susținut comunicări: Valeriu Ioan-Franc, director general adjunct al Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, membru corespondent al Academiei Române, și prof. Ilie Bădescu, directorul Institutului de Sociologie, membru corespondent al Academiei Române. Au

urmat luările de cuvânt ale: dr. Luminița Chivu, director general al Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, acad. Cătălin Zamfir, director ICCV, dr. Sorin Cace, director adjunct al ICCV, dr. Iuliana Precupețu, cercetător științific la ICCV și dr. Simona Stănescu, cercetător științific la ICCV.

30–31 ianuarie: Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” a sărbătorit 70 de ani de existență printr-o conferință internațională cu tema „Direcții în critica și istoria contemporană”. Omagierea celor șapte decenii de la fondarea institutului a constat în conferințe și mese rotunde desfășurate în Aula Academiei Române, la Muzeului Național al Literaturii Române și la sediul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, unde au participat critici literari și scriitori importanți din țară și din Republica Moldova. În deschidere au luat cuvântul acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Răzvan Theodorescu și acad. Victor Spinei, vicepreședinți ai Academiei Române. Lucrările au fost moderate de acad. Eugen Simion, președintele Secției de filologie și literatură a Academiei Române, directorul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”. Au mai rostit alocuțiuni: acad. Grigore Brâncuș; prof. univ. dr. Mircea Martin, membru corespondent al Academiei Române; Mihai Cimpoi, membru de onoare al Academiei Române; conf. univ. dr. Ioan Cristescu, directorul general al Muzeului Național al Literaturii Române; Nicolae Mecu și Paul Cernat, cercetători științifici la Institutul „G. Călinescu”.

Februarie

10 februarie: În Aula Academiei Române a fost sărbătorită Ziua Limbii Elene, manifestare inițiată de Uniunea Elenă din România, în parteneriat cu Ambasada Republicii Elene din Româna, desfășurată sub egida Academiei

Române. Evenimentul a debutat cu ceremonia dezvelirii bustului filantropului Evanghelie Zappa (1800–1865) și aduce un omagiu primului mare donator al Academiei Române. Ceremonia a fost deschisă de acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, și de prof. univ. dr. Dragoș-Gabriel Zisopol, președintele Uniunii Elene din România. ES Klaus Werner Iohannis, președintele României, a transmis un mesaj ce a fost rostit de prof. univ. dr. Sergiu Nistor, consilier prezidențial. Manifestarea a fost onorată de prezența domnului Ioannis Chrysoulakis, secretar general al Ministerului Elen al Afacerilor Externe, a ES doamna Sofia Grammata, ambasador al Republicii Elene în România, a ES domnul Hitoshi Noda, ambasadorul Japoniei în România. Au fost prezenți: acad. Doukas Kapantais, de la Academia din Atena, Irina Elisabeta Kovács, secretar de stat în Ministerul Educației și Cercetării, Irina Marin Cajal, subsecretar de stat în Ministerul Culturii, prof. Varujan Pambuccian, liderul Grupului Parlamentar al Minorităților Naționale din Parlamentul României, Seferis Christodoulos, președintele Camerei de Comerț Bilaterale Eleno-Română, reprezentanți ai diverselor organisme de colaborare economică, științifică, culturală și sportivă româno-elene.

13 februarie: La împlinirea a 140 de la nașterea sociologului Dimitrie Gusti, în Aula Academiei Române, a avut loc conferința omagială „Dimitrie Gusti – profesor, sociolog, statistician, muzeograf”, organizată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții în parteneriat cu Institutul de Sociologie al Academiei Române și cu Asociația Română de Sociologie. Moderatorul conferinței a fost dr. Sorin Cace, director adjunct la Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), președintele Asociației Române de Sociologie. Cuvântul de deschidere a fost rostit de acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române. Au urmat comunicări susținute de:

– acad. Cătălin Zamfir, directorul ICCV, *A fost proiectul gustian de reformă utopic sau realist?*;

– prof. univ. dr. Ilie Bădescu, membru corespondent al Academiei Române, directorul Institutului de Sociologie al Academiei Române, *Dimitrie Gusti și școala sociologică de la București la 100 de ani de la fondare*;

– acad. Cornelia Sabina Ispas, directoarea Institutului de Etnografie și Folclor, *Preocuparea pentru cercetarea folclorică în cadrul școlii sociologice de la București*;

– prof. univ. Elena Zamfir, cercetător științific, ICCV, *Asistența socială în proiectul de reformă gustian*;

– dr. Paulina Popoiu, directoarea Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”, *84 de ani după Gusti: Muzeul Satului*;

– prof. univ. Nicu Gavriluță, Departamentul de sociologie și asistență socială, Facultatea de Filosofie și Științe Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, *Relația maestru-discipol: Dimitrie Gusti și Mircea Vulcănescu*;

– prof. univ. Gheorghe Geană, Institutul de Antropologie „Francisc Rainer”, *Rezonanțe gustiene: legături istorice, epistemologice și de destin între sociologie și antropologie*;

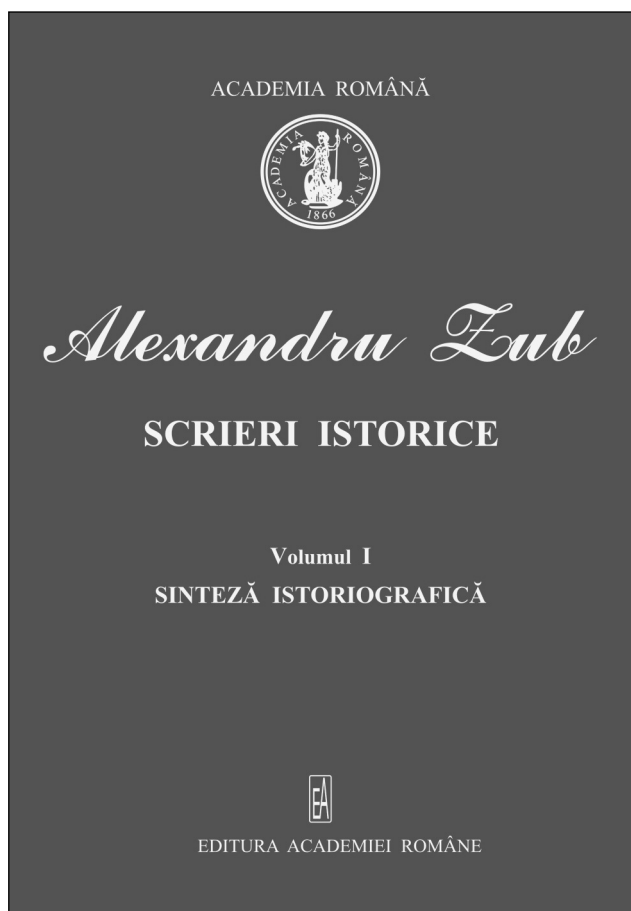
– prof. univ. Zoltán Rostás, Cooperativa Gusti, *Drumul nostru către Dimitrie Gusti*;

– prof. univ. dr. Dan Dungaciu, directorul Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, *Națiunea ca o „comunitate de cetățeni”. Actualitatea lui Dimitrie Gusti dincolo de conveniențe*;

– prof. univ. dr. Radu Baltasiu, directorul Centrului European de Studii în Probleme Etnice, *Școala Gusti, o actualitate presantă*;

– Adrian Veștea, președintele Consiliului Județean Brașov, *Gânduri din trecut pentru satul viitorului*;

– dr. Simona Maria Stănescu, cercetător științific ICCV, redactor-șef al revistei „Sociologie românească”, *Revista „Sociologie românească” 1936–2020*.

ALEXANDRU ZUB
SCRIERI ISTORICE

Volumul I
SINTEZĂ ISTORIOGRAFICĂ

Apărute sub egida Academiei Române, în colecția „Cărți de căpătâi” XVII, XVIII, cele două volume ce reunesc o serie de scrieri istorice selectate ale academicianului Alexandru Zub, la împlinirea celor 85 de ani, se deschid cu schiță-portret realizată de președintele înaltului for și descrierea vieții și operei. Bibliografia documentată include titlurile unor monografii și texte fundamentale, care, din motive de spațiu și echilibru tematic, nu au fost incluse.

Volumul I reunește câteva subiecte distincte, cu valoare interdisciplinară, grupate în secțiuni cu titluri riguros ordonate: partea I, *De la istoria critică la criticism (istoriografia română sub semnul modernității)*; partea a II-a: *Istorie și istorici în România interbelică*; partea a III-a, *Orizont închis (istoriografia română sub dictatură)* și partea a IV-a, *Timp și schimbare*, fiecare ilustrând „schimbări de oameni și de vremuri” surprinse cu obiectivitate.

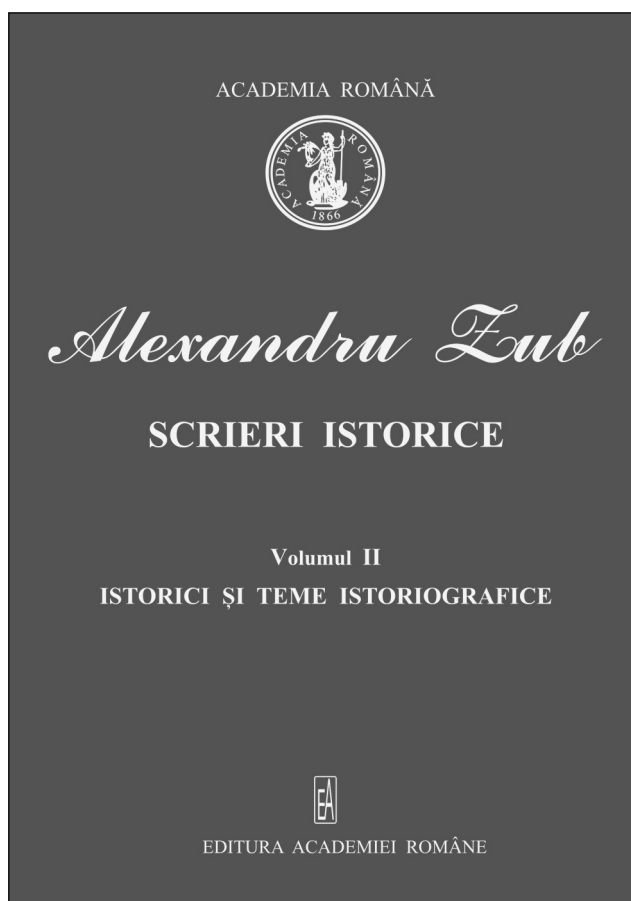
ALEXANDRU ZUB
SCRIERI ISTORICE

Volumul II
ISTORICI ȘI TEME ISTORIOGRAFICE

Volumul II cuprinde extrase ale lucrărilor dedicate personalităților care au marcat viața culturală românească: V. Kogălniceanu, Eminescu, Xenopol, Iorga, Pârvan, dar și ecoul unor evenimente din plan european: Revoluția Franceză sau explicațiile noțiunilor de mit și identitate în epoca modernă, discursul național urmărind recuperarea și interpretarea faptelor prin reflectarea adevărului, înainte de toate.

Limbajul este încărcat și cu valențe literare, detaliile stilistice istoriografico-literare și exegeza personală evidențind spiritul unui cărturar erudit, ce meditează asupra condiției sau menirii istoricului și a operei sale, devenită ea însăși o prelungire a istoriei „reale” îndelung analizate, o componentă intimă sau o conștiință a acesteia.

În această lectură, ego-istoria îl ajută pe autor să obiectiveze propria situație.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â,, și „sunt,, în grafia limbii române (www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel:
021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 104 PAGINI

PREȚUL 6 lei